

Social tryghed i de nordiske lande

Social tryghed i de nordiske lande

Omfang, udgifter og finansiering 1998

Social tryghed i de nordiske lande

Omfang, udgifter og finansiering 1998

© Nordisk Socialstatistisk Komité 2000
Udgivet af Nordisk Socialstatistisk Komité (NOSOSKO)
Sejrøgade 11, DK-2100 København Ø
Tlf. +45 39 17 39 91 • Fax +45 39 18 51 22
E-mail: nom-nos@inet.uni2.dk
Website: www.nom-nos.dk

Redaktør: Johannes Nielsen

Omslag: Kjeld Brandt z Grafisk tegnestue ApS, København

Tryk: Notex – Tryk & Design a-s, København 2000

ISBN 87-90248-13-9

ISSN 1395-7546

De data, der danner grundlag for bogens tabeller om indkomstfordeling, typetilfælde, sociale udgifter samt specifikationerne heraf, kan downloades fra NOSOSKO's hjemmeside på World Wide Web:

<http://www.nom-nos.dk/nososco.htm>

Gå til menupunktet 'Statistics'. Data kan også rekvireres på en diskette fra NOSOSKO's sekretariat (se venligst kolofonen øverst på denne side).

Forord

Nordisk Socialstatistisk Komité (NOSOSKO) er en permanent Komité under Nordisk Ministerråd og Nordisk Socialpolitisk Komité der har til formål dels at koordinere de nordiske landes statistik på det sociale område, dels at foretage sammenlignende udredninger og beskrivelser af de sociale tryghedsforanstaltningers indhold og omfang.

Komiteen er sammensat således, at hvert land har tre repræsentanter og et antal suppleanter. Formandskabet går på skift landene imellem. Der skiftes formandskab hvert tredje år. I perioden 1999-2001 er det Danmark, der har formandskabet.

NOSOSKO offentliggør sine resultater vedrørende den løbende udvikling i de sociale forhold i rapporten *Social tryghed i de nordiske lande*.

Da alle nordiske lande som følge af deres EU-medlemskab eller som deltagere i EØS-samarbejdet er forpligtet til at indrapportere data om social sikring til EU's statistiske kontor, EUROSTAT, har NOSOSKO valgt at følge opstillingerne og definitionerne i EUROSTAT's nomenklatur, ESSPROS.

Der er i denne udgave af Social tryghed medtaget et temaafsnit som omhandler forskelle og ligheder i de sociale udgifter til ældre og funktionshæmmede.

I forbindelse med udfærdigelsen af nærværende rapport har NOSOSKO nedsat en redaktionsgruppe til at bistå Komiteens sekretariat med arbejdet.

FORORD

Nordisk Socialstatistisk Komité har i øjeblikket følgende sammensætning:

DANMARK:

Specialkonsulent Per Kampmann	Socialministeriet
Fuldmægtig Rikke Thoning	Socialministeriet
Programleder Torben Fridberg	Socialforskningsinstituttet
Kontorchef Carsten Torpe	Danmarks Statistik
Fuldmægtig Steffen Hougaard	Danmarks Statistik

FINLAND:

Bitr. afdelingschef Rolf Myhrman	Social- och hälsovårdsministeriet
Utvecklingschef Anu Muuri	Forsknings- och utvecklingscentralen för social- och hälsovården (STAKES)
Planerare Tuula Hausmann	Statistikcentralen
Afdelingschef Mikko Pellinen	Pensionsskyddscentralen
Forskare Helka Hytti	Folkpensionsanstalten
Finanssekreterare Tiina Heino	Social- och hälsovårdsministeriet

ISLAND:

Kontorchef Ingimar Einarsson	Sundheds- og socialforsikringsministeriet
Afdelingschef Hrönn Ottosdóttir	Direktoratet for socialforsikring
Afdelingschef Kristinn Karlsson	Íslands Statistik

NORGE:

Afdelingsdirektør Odd Helge Askevold	Sosial- og helsedepartementet
Seksjonsleder Berit Otnes	Statistisk sentralbyrå
Underdirektør Liv Torgersen	Rikstrygdeverket

SVERIGE:

Departementsråd Márten Lagergren	Socialdepartementet
Byråchef Cathrina Ferrmark Hanno	Riksförsäkringsverket
Enhetschef Barbro Loogna	Socialstyrelsen
Afdelingsdirektör Lena Strömqvist	Socialvetenskapliga forskningsrådet
Afdelingsdirektör Christina Liwendahl	Statistiska centralbyrån

Redaktionsgruppen har bestået af følgende medlemmer:

Per Kampmann, Socialministeriet, Danmark
Tiina Heino, Social- och hälsovårdsministeriet, Finland
Hrönn Ottosdóttir, Direktoratet for socialforsikring, Island
Anita M. Sivertsen, Sosial- og helsedepartementet, Norge
Lena Strömqvist, Socialvetenskapliga forskningsrådet, Sverige

Sekretariatsleder Johannes Nielsen, NOSOSKO's sekretariat, har været redaktør af denne rapport og har fungeret som redaktionsgruppens sekretær.

Nordisk Socialstatistisk Komité 2000

Indholdsfortegnelse

Kapitel 1. Ændringer i den nordiske socialpolitik siden 1997	8
Kapitel 2. Metode	20
Kapitel 3. Befolkning og indkomstfordeling	26
Kapitel 4. Familier og børn	33
Kapitel 5. Arbejdsløshed	62
Kapitel 6. Sygdom	80
Kapitel 7. Ældre, funktionshæmmede og efterlevende	95
Kapitel 8. Boligydelser	139
Kapitel 9. Andre sociale ydelser	145
Kapitel 10. De sociale udgifter	155
Kapitel 11. Tema: Forskelle og ligheder i de sociale udgifter til ældre og handicappede	169
Bilag 1. Beskrivelse af tabellerne om indkomstfordeling	188
Bilag 2. Beskrivelse af typetilfælde	191
Bilag 3. Yderligere information	197
Publikationer udgivet af NOSOSKO	202

Symboler anvendt i tabellerne:

Oplysninger foreligger ikke	
Tal kan ifølge sagens natur ikke forekomme
Mindre end halvdelen af den anvendte enhed	0 eller 0,0
Nul	–

Kapitel 1

Ændringer i den nordiske socialpolitik siden 1997

DANMARK: Efter en periode med relativ stor økonomisk vækst har den økonomiske udvikling i de senere år været mere afdæmpet. Mens den gennemsnitlige årlige stigning i bruttonationalproduktet var på 3,3 pct. fra 1994 til 1998 faldt væksten til 1,6 pct. i 1999 og forventes at være omkring 2 pct. i 2000 og 2001. Den lavere økonomiske vækst hænger blandt andet sammen med de finanspolitiske stramninger, der er gennemført for at dæmpe væksten i både den offentlige og private efterspørgsel med henblik på at modvirke tendenserne til balanceproblemer i økonomien.

Væksten i produktion og beskæftigelse har betydet et markant fald i arbejdsløsheden fra 10,1 pct. i 1993 til 4,5 pct. i 1999. Som følge af bl.a. de gennemførte strukturreformer på arbejdsmarkedet har faldet i ledigheden ikke medført væsentligt større pris- og lønudvikling. Løn- og inflationspresset har dog været stigende i de senere år. Siden 1997 har der desuden været et stigende overskud på de samlede offentlige finanser. Underskuddet på betalingsbalancen i 1998 er igen blevet vendt til et overskud i 1999.

Den seneste arbejdsmarkedsreform betyder, at retten og pligten til aktivering for dagpengemodtagere fra 1999 gradvis fremrykkes til efter 1 års ledighed. Samtidig reduceres den samlede dagpengeperiode yderligere fra 5 til 4 år. Desuden er alle unge dagpengemodtagere under 25 år blevet omfattet af retten og pligten til aktivering efter 6 måneders ledighed.

I 1999 er der gennemført en reform af tilbagetrækningssystemet med henblik på at øge arbejdsudbuddet gennem en langsommere og mere gradvis tilbagetrækning fra arbejdsmarkedet. Der er sket en række ændringer af efterlønsordningen, der på den ene side fastholder muligheden for at gå på efterløn fra det 60. år, men på den anden side gør det mere økonomisk fordelagtigt at vedblive med at arbejde og udskyde overgangen til efterløn. Samtidig er det blevet mere fordelagtigt at kombinere arbejde og henholdsvis efterløn og folkepension. Endelig sænkes folkepensionsalderen fra 67 til 65 år med virkning fra 2004.

ÆNDRINGER I DEN NORDISKE SOCIALPOLITIK SIDEN 1997

Antallet af nytilkendelser af førtidspension faldt med omkring 1/3 fra 1998 til 1999. Det markante fald skal ses i sammenhæng med den nye lovgivning, som med virkning fra 1. juli 1998 betyder, at alle muligheder for revalidering, aktivering, behandling mv. skal være afprøvet før en sag om førtidspension kan påbegyndes. Styrkelse af den forebyggende indsats er bl.a. sket gennem udbredelse af fleksjob med løntilskud til personer med nedsat arbejdsevne og en styrkelse af opfølgningen i længerevarende sygedagpengesager med henblik på fastholdelse af den sygemeldtes arbejdspladstilknøytning og tidligere iværksættelse af genoptræning, revalidering mv. Dertil kommer, at den statslige refusion af kommunernes udgifter til nye førtidspensionister er nedsat fra 50 til 35 pct. fra 1999, ligesom den statslige medfinansiering af udgifterne til sygedagpenge efter 52 uger er afskaffet fra midten af 1999.

Regeringen har i forbindelse med finansloven for 2000 indgået en aftale om det rummelige arbejdsmarked og en førtidspensionsreform. Et nyt førtidspensionssystem skal bygges oven på et aktiverings- og revalideringssystem, hvor der sker en reel afprøvning af den enkeltes arbejdsevne. En førtidspensionsreform forudsætter endvidere et rummeligt arbejdsmarked med øgede muligheder for beskæftigelse for personer med nedsat arbejdsevne. De aftalte grundprincipper for en førtidspensionsreform omfatter bl.a. en reduktion af antallet af ydelsesniveauer fra de nuværende fire til et eller to, en forenkling af ydelsesstrukturen via bruttoficering og afskaffelse af visse særydelser, herunder i boligstøttesystemet, indførelse af arbejdsevnekriteriet, samt flytning af de handicapkompenserende ydelser fra pensionsloven til den sociale servicelov. Ifølge aftalen vil reformen omfatte nye førtidspensionister og forventes at træde i kraft i 2003.

Til trods for den stigende beskæftigelse og det markante fald i ledigheden har antallet af langvarige modtagere af kontanthjælp stort set været uændret i de senere år. Indvandrere og flygtninge udgør en stigende andel af de langvarige kontanthjælpsmodtagere. Den nuværende lave ledighed og høje beskæftigelse øger mulighederne for at fastholde og integrere flere på arbejdsmarkedet. Den demografiske udvikling, hvor store årgange af ældre forlader arbejdsmarkedet samtidig med, at det er små ungdomsårgange, der træder ind, øger desuden behovet og mulighederne for at gøre arbejdsmarkedet mere rummeligt.

Regeringen har i samarbejde med kommunerne taget en række initiativer med henblik på at fastholde og integrere de svagere grupper på arbejdsmarkedet, herunder personer med nedsat arbejdsevne. Indsatsen skal være mere arbejdsmarkedsrettet og virksomhedsorienteret, bl.a. gennem styrkelse af

virksomhedsrevalideringen og øget kommunal service over for og samarbejde med private virksomheder. Desuden skal indsatsen gøres mere differentieret og helhedsorienteret tilpasset de enkeltes forudsætninger og ressourcer. Da hovedparten af de langvarige kontanthjælpsmodtagere kun har en grundskoleuddannelse skal uddannelsesindsatsen styrkes bl.a. gennem forbedret danskundervisning for flygtninge og indvandrere og en reform af voksen- og efteruddannelsessystemet, som prioriterer de kortuddannede.

De senere års kraftige udbygning på dagtilbudsområdet har betydet en reduktion i antallet af børn på venteliste til knap 9.000 i begyndelsen af 1999. Som led i bestræbelserne på at afskaffe ventelisterne til dagtilbud har kommuner, som tilbyder pasningsgaranti for børn under skolealderen, fået mulighed for at hæve forældrebetalingen med op til 1 procentpoint om året i perioden 2000-2002, dog højst til 33 pct. Forældre med friplads friholdes fra den forhøjede betaling.

Med henblik på at skabe bedre balance mellem offentlig og privat forsørgelse ved skilsmisse eller samlivsophør er der fra 2000 sket en forhøjelse af børnebidraget med 1.224 DKK om året og en tilsvarende nedsættelse af det ordinære børnetilskud til bl.a. enlige forsørgere.

På medicinområdet er der fra marts 2000 indført et nyt behovsafhængigt tilskudssystem, hvor tilskuddets størrelse afhænger af patientens forbrug af tilskudsberettiget medicin. De mange medicinbrugere med et relativt beskedent forbrug vil få en stigning i egenbetalingen, mens de få personer med et stort medicinforbrug som hovedregel vil få en nedsættelse af deres medicinudgifter.

Aktiviteten på sygehusområdet er steget betydeligt i de senere år med henblik på at nedbringe ventetiderne til undersøgelser og behandling. Der er fra 2000 især afsat flere midler til en styrket indsats på kræftområdet for at nedbringe ventetiderne og forbedre behandlingskvaliteten.

Regeringen har i samarbejde med kommuner og amter fortsat bestræbelserne på at forbedre forholdene for de psykiatriske patienter. Udbygningen af distriktspsykiatrien og sociale botilbud har ikke været tilstrækkelig i forhold til nedlæggelsen af psykiatriske sengepladser. I perioden fra 1996-1999 er der imidlertid sket en udbygning af distriktspsykiatrien, oprettet nye bofællesskaber og døgninstitutioner for sindslidende og etableret flere enestuer på de psykiatriske afdelinger. Der er afsat midler til en fortsat udbygning på disse områder i perioden 2000-2002.

FINLAND: Den økonomiske udvikling er ret god i Finland. Bruttonationalproduktet er steget for sjette år i træk og for 2000 forventes der en vækst på næsten 5 pct. I 1999 var der for tredje år i træk et overskud på de offentlige finanser. Der var dog et underskud på både statens og kommunernes budget der på grund af lavkonjunkturen har en stor gæld og som følge heraf renteudgifter der belaster økonomien. Den statslige sektor forventes at have et overskud i 2000.

Den stærke økonomiske vækst er gunstig for beskæftigelsen og arbejdsløsheden forventes at falde til ca. 9 pct. i 2000. Som en følge af beskæftigelsens gunstige udvikling, fortsætter udgifterne til arbejdsløshedsforanstaltninger også med at falde. Udgifterne til socialhjælp er ligeledes faldet. Udgifterne til pensioner fortsætter med at stige i takt med at befolkningen bliver ældre. Det samme gælder sundhedsudgifterne. Samlet set stiger de sociale udgifter dog mindre end bruttonationalproduktet. De sociale udgifters andel af BNP faldt i 2000 til ca. 26 pct. mens den i 1993 var 35 pct.

Efterspørgselen efter arbejdskraft er steget og derfor er beskæftigelsen især for unge og de ældre blevet bedre. Ældres mulighed for at arbejde er blevet forbedret først og fremmest på grund af et mindre antal afskedigelser samt på grund af mulighederne for deltidspension. Beskæftigelsen er desuden blevet forbedret ved hjælp af en kombination af støtte og andre aktive og mere forpligtende beskæftigelsesforanstaltninger. Yderligere har man styrket indsatsen for at beskæftige unge handicappede mere end tidligere. Arbejdsløsheden er i dag mere af strukturel karakter og der er mangel på arbejdskraft inden for visse brancher.

Et nationalt ældreprogram (1998-2002) er påbegyndt med tanke på at forlænge de ældres tid i arbejde. Et centralt formål med programmet er at opretholde arbejdsevnen, ændre attituder og atmosfære på arbejdsmarkedet, samt ændre lovgivningen, således at den opmuntrer ældre personer til at forblive i arbejde. Der er foretaget visse ændringer for pensionerne fra begyndelsen af 2000 for at få arbejdstagerne til at forblive i arbejde og gå på pension senere. Blandt andet ændres aldersgrænsen for deltidspensionen til 56 år indtil udgangen af 2002 og aldersgrænsen for individuel førtidspension hæves fra 58 år til 60 år. Desuden har arbejdsløse der er fyldt 55 år bedre muligheder for at tage imod et kortvarigt arbejde uden at deres pension forringes. Fondsreglerne for arbejdsløsheds- og invalidepensionerne er også ændret, således at det er mere lønsomt end tidligere for arbejdsgiverne at ansætte ældre arbejdstagere. I de senere år er tidsbegrænsede og korte ansættelser blevet mere almindelige. Derfor omfatter arbejdspensionsforsikringen fra begyndelsen af 1998 alle ansættelser der er af kortere varighed end

ÆNDRINGER I DEN NORDISKE SOCIALPOLITIK SIDEN 1997

en måned samt ansættelsesforhold hvor indkomsten er mindre end de tidlige minimumsgrænser. På den måde er stort set alt lønnet arbejde pensionsgivende.

I marts 1998 trådte loven om socialhjælp i kraft. I den nye lov er grundlaget for socialhjælp samlet fra forskellige love og bestemmelser. Grundbeløbet man modtager for et barn reduceres og en del af boligudgifterne er inkluderet i de udgifter der lægges til grund for grundbeløbet. Der blev også indført regler om at sænke grundbeløbet med 40 pct. hvis en person vægrer sig ved at tage imod et arbejde.

Systemet med at udjævne de store udgifter for børne- og ungdomsforsorgen begyndte i marts 1999. Formålet er at udligne de problemer som især små kommuner har på grund af store udgifter til børne- og ungdomsforsorgen. Kommunerne deltager i finansieringen af systemet med en andel der er reguleret i forhold til antal indbyggere i kommunen. Kommunerne får desuden tilskud fra udligningssystemet for udgifter til børne- og ungdomsforsorgen for udgifter der overstiger 150.000 FIM pr. familie pr. år.

Der er sket ændringer i egenbetalingen inden for sundhedsvæsenet. Der blev indført egenbetaling for dagkirurgi i november 1998. Sammenlignet med den tidligere egenbetaling er egenbetalingen nu fordoblet til 250 FIM. Fra begyndelsen af 2000 stiger denne egenbetaling til 400 FIM. Samtidig øges næsten alle egenbetalinger inden for sundhedsvæsenet. Der vil dog være et maksimumsbeløb (udgiftsloft) inden for sundhedsvæsenet på 3.500 FIM i en 12 måneders periode. Udgiftsloftet gælder ydelserne i det primære sundhedsvæsen som gives fra helsecentre, besøg på ambulatorium, dagkirurgi samt kortvarigt ophold/behandling på institutioner inden for social- og sundhedssektoren. Når udgiftsloftet er nået er al service og behandling gratis. Ved kortvarigt institutionsophold er det dog muligt at opkræve en egenbetaling på 70 FIM pr. døgn. Det er beregnet at 90-100.000 personer hvert år vil nå udgiftsloftet. For lægemidler findes der et eget udgiftsloft, som var på 3.282 FIM pr. år i 1999. Denne ordning har været i kraft siden 1986.

Fra og med august 2001 er kommunerne forpligtiget til at give alle 6-årige børn en gratis førskoleundervisning eller give tilbudet året inden den ordinære skolegang begynder. Førskoleundervisningen kan gives både inden for skole- og socialektoren. Kommunerne har ret til på frivillig basis at starte den nye førskoleundervisning efter de nye bestemmelser allerede fra og med august 2000.

ISLAND: I de seneste år har den økonomiske udvikling i Island været gunstig. Tilvæksten har været på mere end 5 pct. pr. år i perioden 1996-1999

ÆNDRINGER I DEN NORDISKE SOCIALPOLITIK SIDEN 1997

hvilket er lidt over OECD-gennemsnittet. Siden 1997 har der hvert år været overskud på statens finanser. Man forventer at denne tilvækst vil dæmpes lidt i de kommende år og prognosen for 2000 tyder på at nationalproduktet vil stige med ca. 4 pct.

Ifølge Nationaløkonomisk Institut var inflationen i 1997 og 1998 mellem 1,7 og 1,3 pct., men 3,9 pct. i 1999 mens man forventer en inflation på 5-6 pct. i 2000.

Købekraften er steget i flere år og stigningen var i 1999 på 5 pct. Prognosen for 2000 tyder på et fald, således at der kun forventes en stigning på 1½ pct. Investeringerne stiger støt og alt tyder på at denne udvikling fortsætter. Der er også flere indikatorer der peger på, at der også kan forventes en positiv udvikling i statens finanser. Der kan dog opstå økonomiske problemer på grund af underskud i betalingsbalancen med udlandet samt den stigende inflation.

Arbejdsløsheden fortsætter med at falde og i 1999 var arbejdsløsheden på 1,9 pct. af arbejdsstyrken hvilket var et fald fra 3.600 personer i 1998 til 3.100 i 1999. Faldet i arbejdsløsheden forventes at fortsætte. Der er dog stadigvæk forskel i beskæftigelsen for mænd og kvinder og forskellen bliver større for hvert år. Ligeledes er ledigheden blandt de unge højere end gennemsnittet. Derimod er ledigheden i Reykjavikområdet den samme som i den øvrige del af landet, mens den i 1990'erne var betydeligt højere.

På socialforsikringsområdet har udviklingen de sidste 2-3 år været relativt gunstig for de ældre og de handicappede. Pensioner og andre tillæg steg således lidt mere end løngennemsnittet på det almindelige arbejdsmarked. Dette bekræftes også af at statens afsætning til pensioner og andre ydelser steg med 8,8 pct. fra 1998 til 1999. Samtidig steg antallet af pensionister med 1,8 pct., hvilket var en betydelig afvigelse fra de senere år hvor stigningen har været på 3 pct. pr. år. Derimod steg antallet af handicappede som modtager økonomisk støtte fra 2,9 pct. til 4,3 pct. Dette skal ses i relation til, at der er iværksat foranstaltninger til at reducere beskatningen af pensionerne, samt grundigere metoder til bedømmelse af invaliditetsgraden hos de handicappede.

Velfærdens og velfærdsstatens fremtid har været et tilbagevendende tema i den sociale debat i den seneste tid. I 1999 publicerede Direktoratet for socialforsikring en rapport om den islandske måde hvor man blandt andet sammenligner Island med de andre nordiske lande. En af hovedkonklusionerne er, at velfærdsudgifterne er betydeligt lavere i Island end i de andre nordiske lande. Dette forklares delvist ved en anden aldersstruktur i landet, arbejdsmarkedssituationen samt andre faktorer. Det som vakte den største

ÆNDRINGER I DEN NORDISKE SOCIALPOLITIK SIDEN 1997

interesse i rapporten er beskrivelsen af hvorledes der nu fremvokser kapitalstærke pensionsfonde som kommer til at overtage en stor del af pensionsudgifterne de kommende år. Dette giver staten mulighed for at koncentrere sin indsats over for de grupper af ældre- og handicappede som er dårligst stillede. Fra og med foråret 1999 betaler patienter højest 5000 ISK for besøg hos en specialist og beløbet er uafhængig af besøgets karakter. Udgifter for børn er kun 1/3 af hvad det var før reformen. Desuden er socialforsikringens tilskud til børnetandpleje, tandpleje for handicappede og pensionister steget med 13 pct.

I forbindelse med afviklingen af ældreåret i 1999 har man i stigende grad fokuseret på ældre og deres sociale situation. Med udgangspunkt i en undersøgelse af de ældres levestandard, samt sociale trends, arbejder myndighederne med at identificere de områder på ældreområdet som kræver en større indsats. Sundhedsministeren har blandt andet nedsat en komité, som skal udarbejde en plan, der skal realisere konkrete foranstaltninger på sundheds- og socialforsikringsområdet, for at forbedre situationen for de ældre i løbet af de kommende år.

Foranstaltninger der skal forbedre situationen for børn med langvarige sygdomme, har længe været højt prioriteret. En komité med repræsentanter fra fire ministerier, har udarbejdet en plan, der skal sikre offentlig støtte til disse børn og deres forældre. Blandt disse foranstaltninger findes der forøget uddannelse af specialistpersonale, en styrkelse af den psykiatriske behandling for børn og unge, samt udvikling af parametre for den service der ydes til børn med langvarig sygdom.

Fædre og mødre har i lang tid, i en vis udstrækning, kunnet dele de 6 måneders orlov i forbindelse med graviditet og fødsel. I 1998 trådte der en ny lov i kraft som gjorde det muligt for nye fædre at få yderligere to ugers orlov, med en vis kompensation, inden for de første 18 uger efter barnets fødsel. Forældreorloven forlænges til 9 måneder over en treårs periode til 7 måneder 1. januar 2001, 8 måneder 1. januar 2002 og 9 måneder 1. januar 2003; forlængelsen bliver til faderens fordel. Et af argumenterne for dette er, at barnet har ret til at faderen, ligesom moderen tager ansvar og deltager i opdragelsen fra starten.

Der har i mange år været stigende lægemiddelpriser og stigende egenbetaling for medicin. I den seneste tid er det, ved at skabe forudsætninger for en stigende konkurrence på lægemiddelmarkedet, lykkedes at forbedre situationen noget for forbrugerne. Egenbetaling for lægemidler var således i gennemsnit i slutningen af 1999 kun 82 pct. af udgifterne i 1997.

NORGE: 1999 blev et stagnationsår for norsk økonomi. Efter at der seks år i træk havde været en stærk økonomisk vækst voksede økonomien kun med 0,8 pct. fra 1998 til 1999. Udviklingen i løbet af 1999 underbygger det tidligere indtryk af at norsk økonomi har passeret konjunkturopgangen i 1998, selvom der har været større vækst i andet halvår af 1999 end det første halvår.

Væksten i beskæftigelsen er stagneret efter at beskæftigelsen er steget med ca. 50.000 personer pr. år siden 1993. Den betydelige mobilisering af arbejdsstyrken var en forudsætning for den langvarige vækst frem til 1999. Ved indgangen til 2000 var 71 pct. af befolkningen i alderen 16-74 år i indtægtsgivende beskæftigelse. Dette er den højeste beskæftigelsesgrad der er målt i Norge i de sidste 50 år og arbejdsløsheden er fortsat lav.

Husholdningernes forbrug gav en betydeligt svagere vækstimpuls til den samlede efterspørgsel i 1999 sammenlignet med de tidligere år. Husholdningernes disponible realindkomst steg med 2,9 pct., mens forbruget kun steg med 2,1 pct.. Herved steg den personlige opsparing for tredje år i træk. I de sidste 10 år er forbrugspriserne steget med 2,4 pct. pr. år i gennemsnit. I 1999 steg forbrugsprisindekset med 2,3 pct. hvilket var det samme som året før. For 2000 forventes en stigning på 2,4 pct.

Hjælp til selvhjælp er et vigtigt mål i det norske velfærdssystem. Den grundlæggende tankegang er at den enkelte, så langt det er muligt skal kunne forsørge sig selv. Den bedste måde dette kan ske på, er gennem lønnet arbejde. Med "arbejdslinien" ønsker man at flere og flere skal i, samt beholde, ordinært arbejde, i stedet for at være varige modtagere af offentlige ydelser.

Arbejdslinien er fortsat central i den norske velfærdspolitik, og den er en af fem hovedstrategier som regeringen lagde vægt på i *Stortingsmeldingen om forfordeling av inntekter og levekår i Norge (St. meld. nr. 50) (1998-99)* for at reducere forskelle i indtægter og levevilkår. I meldingen er der foreslået flere særlige initiativer med det formål at forebygge fattigdom og marginalisering af særligt udsatte grupper.

Som et led i arbejdet med at få erhvervshæmmede og svagt fungerende grupper ud på arbejdsmarkedet er der blandt andet foreslået forsøg med mere varige løntilskud til personer med variabel arbejdsevne. Ligeledes er der givet mulighed for erhvervsrettet uddannelse for enlige forsørgere. Der satses også på en mere social boligpolitik og man ønsker blandt andet at forbedre boligstøtten til vanskeligt stillede børnefamilier, enlige socialhjælpsmodtagere og unge handicappede i de større byer. Desuden foreslås det at forøge tilskuddene til kommunerne til at bygge boliger for vanskeligt stillede. Der lægges også op til et mere finmasket socialt sikringsnet med

ÆNDRINGER I DEN NORDISKE SOCIALPOLITIK SIDEN 1997

blandt andet bedre ydelser til børnefamilier som modtager sikringsydelser som indkomsterstatning samt en støtteordning til pensionister som kun har boet i Norge i en kort periode. Endelig ønsker regeringen også at satse på at udvikle en mere målrettet og bedre koordineret sundheds- og social service for at nå ud til de som har de største behov. Endelig ønsker man også at komme frem til en mere retfærdig beskatning. En del af tiltagene for at opnå en bedre fordeling af indtægterne samt forbedrede levevilkår ventes at blive fremsat i forbindelse med finansloven for 2001. I marts 2000 fik Norge en ny regering. Det forventes at den nye regering vil følge op på flere af de forslag der er fremsat i Stortingsmeldingen.

Fra 1. august 1998 blev der indført en kontantstøtte for 1-årige. Ordningen blev udvidet til også at gælde 2-årige fra 1. januar 1999. Støtten er en kontantydelse til forældre med børn mellem et og tre år som ikke eller kun delvis gør brug af en børnehaveplads med statsstøtte. Det fulde beløb er 3.000 NOK pr. måned og beløbet reduceres i forhold til barnets opholdstid i en børnehave.

Fra 1. januar 1998 er støtteordningen for enlige forsørgere lagt om. Målet med omlægningen er at man i højere grad giver enlige forsørgere med småbørn en bedre økonomi og stimulerer dem til selvforsørgelse efter en overgangsperiode. Omlægningen indebærer en højere ydelse i en kortere periode.

Sygefraværet er steget hvert år i Norge siden 1994. I 1998 og 1999 var fraværet højere end det tidligere år med højest fravær som var 1988. Fra 1. januar 1998 blev arbejdsgiverperioden udvidet fra 14 til 16 kalenderdage. Fra 1. januar 1999 steg det mindste indtægtsgrundlag for ret til sygedagpenge fra $\frac{1}{2}$ grundbeløb til $1\frac{1}{4}$ grundbeløb. Dette indebærer at personer måtte have en årlig arbejdsindtægt på mindst 58.689 NOK for at have ret til sygedagpenge fra Folketrygden. Arbejdstagere med lavere indtægt havde fortsat ret til sygedagpenge fra arbejdsgiveren de første 16 kalenderdage. Fra 1. januar 2000 er det mindste indtægtsgrundlag for sygedagpenge ført tilbage til at være $\frac{1}{2}$ grundbeløb.

Siden 1997 har de sociale myndigheder købt operationer og undersøgelser af sygemeldte for at de hurtigere skulle komme i arbejde igen. I 1999 fik 4.500 sygemeldte behandling gennem denne ordning, og i gennemsnit er disse personer kommet i arbejde igen 51 dage tidligere end de ellers ville have gjort.

Antallet af invalidepensionister fortsætter med at stige. I 1999 udgjorde invalidepensionisterne 9,6 pct. af befolkningen i alderen 16-66 år mod 9,1 pct. året før.

ÆNDRINGER I DEN NORDISKE SOCIALPOLITIK SIDEN 1997

Regeringen har nedsat et offentligt udvalg til at udrede årsagerne til væksten i sygefraværet og antallet af førtidspensionister, herunder skal man se på de samfundsmæssige årsager til dette og se på mulige tiltag der kan dæmpe væksten. Udvalget afleverer sin indstilling i september 2000.

Fra 1. maj 1998 steg mindstepensionen med 1.000 NOK pr. måned. Mindstepensionen udgør herefter 84.204 NOK pr. år.

I de kommende år vil antallet af personer over 80 år stige kraftigt. Staten bidrager med tilskud til udbygningen af omsorgsboliger og sygehjemspladser og øremærkede midler til pleje og omsorg. Disse virkemidler skal bidrage til at gøre det muligt for kommunerne at udbygge tilbudene til de ældre i takt med at der bliver flere ældre. Samtidig skal kvaliteten af de tilbud der gives hæves.

Stortinget har vedtaget en udbygningsplan for perioden 1999-2006 for personer med psykiske lidelser. Planen indebærer en betydelig forbedring af de tilbud der gives til personer med psykiske lidelser. Udbygningsplanen vil medføre en styrkelse af de brugerrettede foranstaltninger både i amter og kommuner og der lægges vægt på forebyggelse, tidlig hjælp og revalidering.

SVERIGE: Der er stadigvæk en gunstig udvikling i den svenske økonomi. Beskæftigelsen stiger og arbejdsløsheden er beregnet til at falde til 5,4 pct. i løbet af 2000. I løbet af 2000 og 2001 er det beregnet at den økonomiske vækst vil blive på mindst 3 pct. Priserne er fortsat stabile og Sverige har i øjeblikket en af de laveste inflationsrater i Europa. Betalingsbalancen har også udviklet sig positivt. Stigningen i eksporten sker hovedsageligt inden for tele- og lægemiddelindustrien. Som en følge af den positive handelsbalance reduceres den store svenske udenlandsgæld og renterne har som følge af den øgede tillid til finansmarkedet kunnet bibeholdes på et historisk meget lavt niveau. Også kronens værdi er styrket selvom Sverige ikke deltager i den europæiske valutaunion.

Målet for beskæftigelsespolitikken er at der igen kommer fuld beskæftigelse. Siden foråret 1997 er arbejdsløsheden reduceret med 3 procentenheder. Den største beskæftigelsestilvækst har fundet sted i den private servicesektor, men der har også været en stigning i beskæftigelsen inden for den kommunale sektor på grund af øgede ressourcer. Samlet forventes beskæftigelsen at stige med 4,3 pct. fra 1998 til 2000 hvilket svarer til 170.000 personer. Den regulære beskæftigelsesgrad for befolkningen i alderen 20-64 år er beregnet til at blive ca. 77 pct. i 2000.

Der har siden 1998 været et stigende overskud på de offentlige finanser og det har konsolideret den offentlige sektors bruttogæld, den såkaldte Maa-

ÆNDRINGER I DEN NORDISKE SOCIALPOLITIK SIDEN 1997

strichtgæld, som i 2000 vil være under 60 pct. af bruttonationalproduktet. Man fortsætter med at tilpasse systemet med et udgiftsloft der har til formål at kontrollere udgiftsudviklingen i den offentlige sektor. For 2000 er der beregnet et overskud på de offentlige finanser på 1,5 pct. af BNP. Dette skal stige til 2 pct. i 2001 og de følgende år.

På grund af den forbedrede økonomiske situation har der kunnet tilføres forøgede ressourcer til den kommunale sektor både gennem øgede statstilskud og gennem stigende skatteindtægter. Der har været en særlig prioritering mod pleje, skole og omsorg. Disse sektorer får tilsammen tilført 27 milliarder SEK mere i 2001 end i 1997. På trods af at udviklingen i den kommunale sektor som helhed er god findes der dog nogle kommuner og amtskommuner hvor der er problemer. Der er stadigvæk mange kommuner som har økonomiske problemer på grund af udflytning, ubalance i aldersstrukturen, fortsat høj arbejdsløshed og lav tilvækst. For de strukturelle problemer som ikke kan påvirkes kompenseres der dog delvis gennem det kommunale udligningssystem.

En analyse af fordelingseffekten af det offentlige forbrug viser at denne bidrager stærkt til et mere ensartet forbrug i samfundet. Der anvendes flere offentlige ressourcer til de der har en lav økonomisk standard end de mere velstillede og kvinder tilgodeses mere end mænd. Forskellene i benyttelsen af børnepasningstilbudene mellem de forskellige grupper er reduceret i løbet af 1990'erne. Børnepasningstilbudene udnyttes dog stadigvæk i noget højere grad af veluddannede forældre. Indkomst- og tidsafhængige betalinger for børnepasning medfører problemer ved at skabe marginaleffekter for forældre der går fra arbejdsløshed til arbejde eller øger deres arbejdstid. Af den grund er det påtænkt at indføre en maksimumsgrænse for betaling for børnepasning.

Livslængden fortsætter med at stige og adskillige indikatorer peger på en bedre folkesundhed. De sociale forskelle i dårligt helbred og dødelighed falder dog ikke og der er tegn på at den befolkningsandel som har psykiske vanskeligheder stiger. Indkomstfordelingen er derimod stort set uforandret i løbet af 1990'erne. Kløften mellem de der har lav og høj uddannelse er dog reduceret markant og Sverige har - ligesom Finland og Danmark - en mere jævn fordeling af indkomst og uddannelse end næsten alle andre lande.

Der er taget yderligere skridt for at styrke patienternes indflydelse og deltagelse i forebyggelse og sygdomsbehandling gennem ændringer i lovgivningen. Amterne og kommunerne har desuden gennem større statstilskud fået forudsætning for at afkorte ventetiderne inden for sundhedsvæsenet samt få løst de problemer der i dag findes inden for sundhedsvæsenet for de ældre. Der er taget initiativ til at forbedre samspillet mellem sundhedsvæsenet i amterne og den kommunale ældrepleje når det gælder den lægelige indsats. Ved at indføre

ÆNDRINGER I DEN NORDISKE SOCIALPOLITIK SIDEN 1997

en ny model for tilskud til amterne forventes det at kontrollen med udgiftsudviklingen for lægemidler forbedres. Fra og med 2001 skal amterne overtage ansvaret for lægemiddeludgifterne.

Inden for socialforsikringsområdet sker der få ændringer i løbet af 2000. Børnetilskuddet forhøjes med 100 SEK til 850 SEK pr. måned. Prisbasisbeløbet forhøjes til 36.600 SEK. Udbetalte pensioner, andre ydelser og ydelsesloftet tilpasses herefter. Allerede i juni 1999 blev pensionstillægget forhøjet for ældre, førtidspensionister og efterlevende og forhøjelsen blev givet som en kompensation for forhøjelsen af den maksimale egenbetaling for lægemidler. I løbet af 1999 blev der også truffet beslutning om en ny socialforsikringslov. Denne indebærer at socialforsikringen opdeles i to: en boligbaseret forsikring bestående af et garantibeløb samt et tilskud og en arbejdsbaseret forsikring der skal dække indkomsttab. De nye regler skal træde i kraft 1. januar 2001.

Inden for førtidspensionssystemet indføres der fra og med 2000 mulighed for at være hvilende pensionist. I en periode på 12 kalendermåneder, de tre måneders prøvetid indregnet, kan den forsikrede prøve at arbejde, uden at den pågældende mister retten til pension.

Udgifterne til sygeforsikringen er steget for tredje år i træk. På grund af de kraftige udgiftsstigninger er der iværksat en udredning som skal komme med forklaringer på årsagen til dette. Udredningen skal også komme med forslag til foranstaltninger som kan reducere de fortsatte udgiftsstigninger. Udredningsarbejdet vedrører revalideringen i løbet af 2000. Der er desuden iværksat en udredning der skal studere et antal familieydelse og de marginaleffekter som ydelserne afstedkommer.

Kapitel 2

Metode

Denne rapport følger ESSPROS¹⁾-nomenklaturen i sin opbygning, afgrænsning og definitioner. Den overordnede afgrænsning i *Social tryghed i de nordiske lande* har dog tidligere været næsten identisk med den afgrænsning, EUROSTAT anvender.

I EUROSTAT's opstilling anvendes rækkefølgen: Sygdom; Funktionshæmmede; Alderdom; Efterlevende; Familier og børn; Arbejdsløshed; Boligydelser og Andre sociale ydelser.

Blandt andet af hensyn til kontinuiteten har NOSOSKO valgt at bibeholde sin tidligere rækkefølge i beskrivelsen af det sociale tryghedssystem. Denne er følgende: Familier og børn; Arbejdsløshed; Sygdom; Alderdom, funktionshæmmede og efterlevende, Boligydelser og Andre sociale ydelser. 'Alderdom, funktionshæmmede og efterlevende' beskrives samlet i ét kapitel med tre afsnit, idet såvel pensioner som serviceydelser til disse grupper både lovgivningsmæssigt og organisatorisk hører sammen.

Nærmere om ESSPROS-klassifikationen

Hovedtrækkene i ESSPROS er følgende: Helt overordnet er klassifikationen grupperet efter såkaldte *schemes*, dvs. ordninger. Hensigten er at belyse, om ordningerne dækker hele befolkningen eller kun et udsnit af den. Herudover skal det fremgå, hvem der er beslutningstager, om ordningerne er betinget af bidragsbetaling, og om ordningerne er frivillige eller lovpligtige. EUROSTAT har ikke tidligere offentliggjort tal efter *schemes*, men blot lister for hvert land med ordninger, som landene selv har defineret inden for rammerne af ESSPROS.

ESSPROS klassificerer ordninger, der dækker hele befolkningen uanset tilknytning til arbejdsmarkedet (*universal scheme*), ydelsesordninger, der kun

1 ESSPROS = European System of Integrated Social PROtection Statistics.

dækker arbejdsstyrken (*general scheme*) og specielle ydelsesordninger (*special scheme*), som kun dækker et udsnit af befolkningen. Landene definerer selv, hvilke nationale ordninger der hører under de enkelte *schemes*, inden for rammerne af ESSPROS. I denne forbindelse skelnes mellem *basic schemes*, som dækker størstedelen af befolkningen, og *supplementary schemes*, som er ydelser, der gives udover grundbeløb o.l. eller udvider dækningen af *basic schemes*.

EUROSTAT indsamler tabeller (data) for hver funktion med underopdelinger, der forudsætter at hver udgiftspost er påhæftet art, dvs. *scheme*, foruden to hovedtabeller, der dækker indtægter og udgifter vedr. de sociale ydelser.

Ændringer i forhold til forrige udgave

I forhold til den foregående udgave, er der i denne publikation foretaget visse korrektioner i de sociale udgifter. I forrige udgave flyttede Danmark og delvist Sverige udgifter til hjemmesygepleje fra udgifter til ældre og handicappede til sygdom. Norge har gjort tilsvarende i denne udgave og i overensstemmelse hermed revideret 1997 udgifterne. Island har medtaget de beregnede udgifter til løn ved fødsel og adoption og denne udgiftspost udgør den største stigning i de sociale udgifter til familier og børn.

Da der er sket en del reformer i nogle af de nordiske landes pensionssystemer, er der foretaget en revision af afsnittene i kapitel 7 om pensioner.

Afgrænsning

Både i de tidligere udgaver af *Social tryghed i de nordiske lande* og i ESSPROS bygger statistikken på, at den primært skal omfatte samtlige offentlige indkomstoverførsler og serviceforanstaltninger, som har til formål at sikre borgerne i visse, nærmere bestemte situationer og mod følgerne af visse typer sociale begivenheder. Endvidere indgår også ordninger, som er obligatoriske for større grupper som følge af kollektive aftaler eller overenskomster.

Statistikken vedrører de løbende driftsudgifter. Som hovedregel medtages investeringsudgifter og skattelettelser ikke.

Det skal bemærkes at OECD's opgørelser over udgifter til sundhedsvæsenet, afviger væsentligt fra de opgørelser som findes i ESSPROS systemet og i denne publikation. Mens der i ESSPROS gøres bestræbelser på at få så

METODE

nøjagtige oplysninger om udgifterne til den sociale service til ældre-og handicappede, så er størsteparten af dette i OECD's opgørelser medregnet som en sundhedsudgift.

Social ydelse

Definitionen af en social ydelse er, at der skal være tale om en reel ydelse til fordel for modtageren. Dette betyder, at modtageren ikke betaler markedsprisen eller de fulde driftsomkostninger for serviceydelser. At modtageren ved at være tilsluttet en forsikringsordning har betalt kontingent – og dermed i realiteten helt eller delvist har finansieret det modtagne ved sine bidrag – er i denne forbindelse uden betydning.

Ydelserne skal være rettet direkte til borgerne. Subventionering af erhvervslivet, fx i form af støtte til boligbyggeri, medregnes derfor ikke som sociale ydelser.

Registrering

Ved registreringen af udgifter og indtægter anvendes så vidt muligt regnskaber fra offentlige myndigheder og andre sociale administrationer. I enkelte tilfælde må udgifterne og finansieringen dog angives med beregnede beløb. I andre tilfælde kan den ønskede specifikation ikke foretages ud fra de nationale regnskabssystemer, og regnskabstallene må derfor fordeles skønmæssigt.

Såfremt der opkræves brugerbetaling for sociale ydelser, registreres udgifterne efter fradrag for brugerbetalingen. Udgifterne til disse sociale ydelser er således ikke de samlede driftsudgifter, men nettobeløbet for den instans, der er ansvarlig for ydelsen.

Finansiering

Indtægter eller bidrag til finansiering af de sociale udgifter er fordelt på midler, der stammer fra det offentlige, fra arbejdsgivere og fra forsikrede personer eller husstande. Indtægterne anvendes til løbende udbetalinger i årets løb, men i visse tilfælde også til opbygning af fonde, som skal bidrage til at sikre fremtidige udbetalinger. Efter behov og regler dækker fondsmidler også løbende udbetalinger.

Afkast fra fonde i form af rente- og formueindtægter forekommer først og fremmest på pensionsområdet. Når der sker overførsler til fonde, og når fondsmidler er medgået til finansiering af de løbende sociale udgifter, angives disse med nettobeløb i udgiftsstatistikken.

Ydelser fra det offentlige som kun er beregnet til egne ansatte betragtes som ydelser fra arbejdsgiver. Visse ydelser fra arbejdsgivere til egne ansatte, fx dagpenge i en vis del af sygeperioden, betragtes som værende finansieret af arbejdsgiver, selvom ydelserne i andre forbindelser betragtes som en del af de ansattes løn.

Borgernes egenbetaling (brugerbetaling) for sociale ydelser er ikke medregnet i tabellerne over de sociale udgifter. Afkast af fast ejendom indgår som en del af finansieringen efter ESSPROS' opgørelsesmetode.

Specifikationer

Specifikationer af de enkelte udgiftsposter kan downloades fra NOSOSKO's hjemmeside (se kolofonen).

Administrationsudgifter

Administrationsudgifterne er i denne rapport anført i én samlet post. I princippet er det kun udgifter til den direkte administration af de sociale udgifter som medtages. Det er dog ikke i alle tilfælde muligt at udskille administrationsudgifterne fra de øvrige løn- og driftsudgifter.

Typetilfælde

Til belysning af kompensation ved forskellige sociale begivenheder er der foretaget beregninger for forskellige familietyper og indkomstniveauer over en række sociale ydelsers erstatningsniveau. Beregningerne tager udgangspunkt i lønnen for en 'Average Production Worker' (APW) ('gennemsnitlig industriarbejder'), beregnet af OECD.

En nærmere beskrivelse af typetilfældene findes i Bilag 2 til denne bog. Beregningerne over typetilfælde kan downloades fra NOSOSKO's hjemmeside (se kolofonen).

METODE

Beregninger over indkomstfordelingen

For at give en supplerende belysning af de sociale kontantydelsers betydning for indkomstfordelingen er der i henholdsvis Kapitel 3, 4 og 7 medtaget oplysninger om sammensætning og fordeling af de disponible indkomster for husstande i de fem lande. En husstand består af voksne og evt. børn som bor på samme adresse som forældrene, uanset børnenes alder. Dette gælder dog ikke for Island hvor hjemmeboende børn over 15 år betragtes som en selvstændig husstand. Oplysningerne er (med undtagelse af Island) baseret på repræsentative udsnit af befolkningen, i hvert af landene. Ud fra disse befolkningsudsnit er der foretaget beregninger over indkomstfordelingen. For hver befolkningsudsnit er der indhentet oplysninger fra administrative registre og specielle undersøgelser om indkomst, skat, sociale ydelser, familietype, m.v.

Beregningsgrundlaget for tabellerne og figurerne fremgår af bilag 1.

De regneark, der danner grundlag for bogens tabeller og figurer vedr. indkomstfordeling, kan downloades fra NOSOSKO's hjemmeside (se kolofonen).

Købekraftspariteter

Købekraftspariteter (KKP) defineres som den valutaomregningsfaktor, der svarer til købekraften i de enkelte valutaer. Det betyder, at et vist beløb, når det omregnes fra forskellige valutaer ved hjælp af KKP-faktorer, vil kunne købe den samme mængde ("kurv") varer og tjenesteydelser i alle landene.

KKP-beregningerne er dels anvendt ved sammenligning af de sociale udgifter og dels ved sammenligninger af kompensationsniveauerne for forskellige sociale begivenheder.

KKP-beregningerne i denne publikation er i KKP/Euro. Der er anvendt følgende foreløbige estimater for de enkelte lande: Danmark 9,44; Finland 6,955; Island 94,24; Norge 12,36 og Sverige 10,85. I beregningen i tabellerne over indkomstfordeling som bygger på 1997 data er estimaterne for 1997 anvendt.

Mulighederne for at sammenligne Norden med Europa

I det øvrige Vesteuropa (EU-landene) er der generelt sket en væsentlig udbygning af de sociale trykkesystemer i de sidste årtier. En sammenligning af Norden med EU-landene frembyder en del vanskeligheder, men kan med rimelighed foretages, når det gælder oplysninger om de sociale udgifter, som indsamles af EU's statistiske kontor, EUROSTAT.

I indledningen til de enkelte kapitler er der en tabel over de sociale udgifter på de respektive områder, set i relation til de samlede sociale udgifter.

Øvrigt

Alle nordiske lande er nu overgået til at anvende SNA-93/ESA-95 ved beregningen af bruttonationalproduktet (BNP). Overgangen har betydet en stigning i BNP, højest i Norge med ca. 10 pct. og lavest i Finland med ca. 2 pct..

I forbindelse med omlægningen har landene korrigeret BNP for de tidligere år.

Kapitel 3

Befolkning og indkomstfordeling

Befolkning

Befolkningernes sammensætning er noget forskellig fra land til land, hvilket har betydning, både når det gælder pasningsbehovet for småbørn, aktiviteter for børn og unge, størrelsen og alderssammensætningen af de arbejdsløse, antallet af alderspensionister og behovet for omsorg og pleje i de ældste aldersklasser.

Efter en årrække med stagnation i fødselstallet har der gennem nogle år atter kunnet registreres en stigning. For nogle af landene er fødselstallene dog nu igen for nedadgående. Det større antal småbørn har i forskelligt omfang øget behovet for pasning af småbørn.

Samtidig er antallet af personer i de ældste aldersklasser øget og dermed er også behovet for omsorg og pleje. Der er dog markante forskelle både fra land til land og mellem de to køn. Det gælder for alle landene, at der i de ældste aldersklasser er flest kvinder, hvilket alt andet lige medfører at mange lever alene i de sidste år af deres liv.

Blandt de nordiske lande har Sverige den ældste befolkning, mens Island har den yngste.

Set i relation til det øvrige Europa finder man i gennemsnitstallene for EU-landene ikke den samme forøgelse af befolkningen i de yngste aldersklasser, mens tendensen mod flere personer i de ældste aldersklasser, specielt for kvinders vedkommende, også findes i EU-landene.

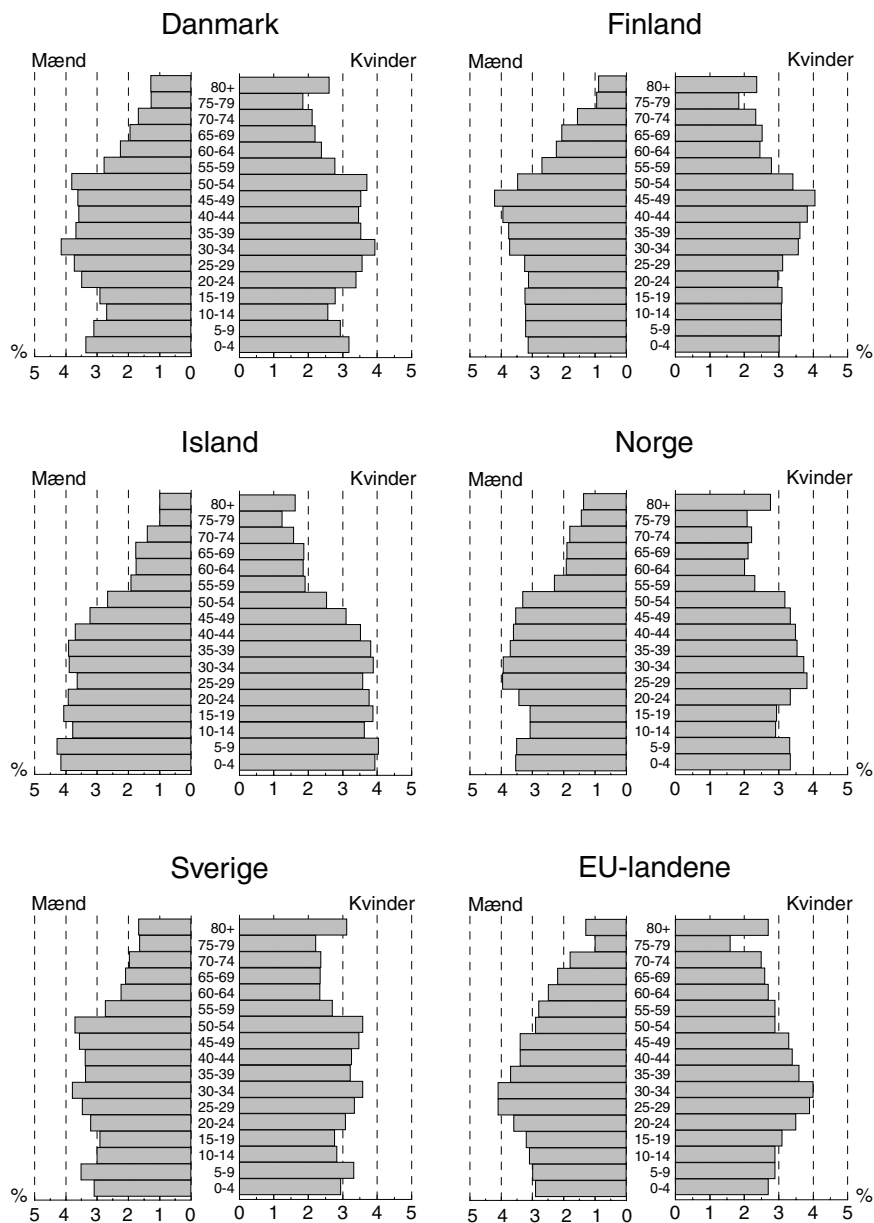
BEFOLKNING OG INDKOMSTFORDELING

Tabel 3.1 Middelfolketallet efter køn og alder 1998

	Danmark		Finland		Island		Norge		Sverige	
	1.000	Pct.	1.000	Pct.	1.000	Pct.	1.000	Pct.	1.000	Pct.
<i>Mænd</i>										
0-6 år	247	9	225	9	16	11	218	10	385	9
7-17 »	330	13	365	15	24	18	313	14	617	14
18-24 »	243	9	231	9	15	11	201	9	380	9
25-49 »	988	38	955	38	50	37	828	38	1.549	35
50-64 »	483	18	451	18	18	13	345	16	792	18
65-79 »	260	10	239	10	11	8	225	10	501	11
80- »	68	3	46	2	3	2	62	3	150	3
I alt	2.619	100	2.513	100	137	100	2.192	100	4.374	100
<i>Kvinder</i>										
0-6 år	234	9	216	8	15	11	207	9	366	8
7-17 »	314	12	349	13	23	17	298	13	585	13
18-24 »	235	9	221	8	14	11	195	9	364	8
25-49 »	952	36	921	35	49	36	794	35	1.488	33
50-64 »	483	18	463	18	18	13	342	15	785	18
65-79 »	323	12	346	13	13	9	279	12	609	14
80- »	140	5	124	5	5	3	125	6	280	6
I alt	2.682	100	2.641	100	137	100	2.239	100	4.477	100
<i>Mænd og kvinder</i>										
0-6 år	482	9	441	9	31	11	425	10	751	8
7-17 »	644	12	714	14	47	17	611	14	1.202	14
18-24 »	478	9	452	9	29	11	396	9	744	8
25-49 »	1.941	37	1.876	36	100	36	1.623	37	3.037	34
50-64 »	966	18	915	18	36	13	687	16	1.577	18
65-79 »	583	11	585	11	24	9	503	11	1.110	13
80- »	208	4	170	3	7	3	186	4	430	5
I alt	5.301	100	5.153	100	274	100	4.431	100	8.851	100

BEFOLKNING OG INDKOMSTFORDELING

Figur 3.1 Befolkningen 1998 fordelt efter køn og alder i pct. af totalbefolkningen

Indkomstfordeling

Adskillige tidligere studier har vist, at forskellene i indkomstniveauer relativt set er mindre i de nordiske lande end i de fleste OECD-lande. Figur 3.2. viser fordelingen af den disponible husstandsindkomst for hvert land i 1997 fordelt på kvartiler.

Kvartilerne er udregnet på basis af den ækvivalente disponible indkomst. Første kvartil udgøres af de husstande der har den laveste indkomst, mens de husstande der har den højeste indkomst udgør fjerde kvartil.

Som det fremgår af figuren er indkomstfordelingen mellem husstandene relativt set meget ensartet i de nordiske lande.

I Finland og Sverige udgør laveste kvartil en lidt større andel af de samlede husstandsindkomster end i de øvrige nordiske lande. Det skal dog nævnes, at de islandske data ikke er helt sammenlignelige med data fra de andre nordiske lande (jf. Kapitel 2). Dette kan være forklaringen på den større indkomstspredning i Island.

Figureerne 3.3 og 3.4 viser for det første den gennemsnitlige disponible indkomst for henholdsvis enlige og samboende, fordelt på kvartiler, omregnet til KKP-Euro. For det andet viser figurene bruttoindkomstens procentvise fordeling på faktorindkomst og sociale ydelser, samt skatten i pct. af bruttoindkomsten i 1997.

Kvartilerne er fastlagt på grundlag af de disponible indkomster for samtlige husstande. Som det var tilfældet i figur 3.2. er der anvendt ækvivalentindkomster.

Den gennemsnitlige disponible indkomst er for enlige højest i den første kvartil i Norge og lavest i Island. I fjerde kvartil er den ligeledes højest i Norge og lavest i Sverige. For samboende er den disponible indkomst i første kvartil højest i Norge og lavest i Island. I fjerde kvartil er den ligeledes højest i Norge og lavest i Finland.

De sociale ydelsers andel af bruttoindkomsten er for alle lande (med undtagelse af enlige i Island) størst for de husstande der har de laveste disponible indkomster, og mindst for de husstande der har de højeste disponible indkomster. De sociale ydelser er med andre ord medvirkende til at udjævne forskelle i indkomsterne. I Island skyldes de meget lave kontantydelse til enlige i den laveste indkomstgruppe, at denne gruppe omfatter hjemmeboende børn over 15 år (jf. Kapitel 2). I de øvrige lande udgør de sociale ydelser en relativt stor andel af bruttoindkomsten i det laveste kvartil for enlige. For parfamilier udgør de sociale ydelser en relativt stor andel af bruttoindkomsten i det laveste kvartil i Danmark, og tildels også i Finland, Norge og Sverige. Sociale ydelser udgør dog også en væsentlig del af bruttoind-

BEFOLKNING OG INDKOMSTFORDELING

komsten i de højere kvartiler for enlige og parfamilier i Finland og Sverige og for enlige i Danmark.

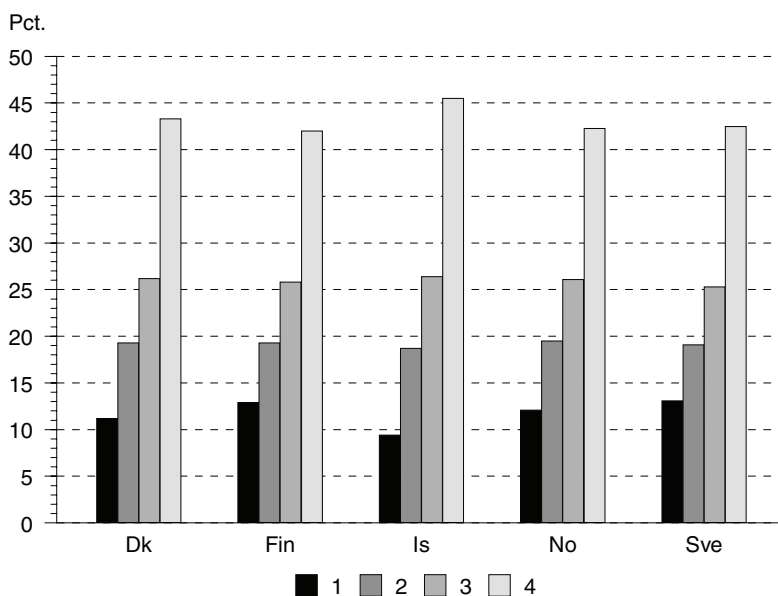
I alle landene udgør de sociale kontantydelse en større andel af bruttoindkomsten for alle enlige end for alle parfamilier. Dette skyldes hovedsagelig at andelen af pensionister og andre husstande, der modtager overførselsindkomster, er større blandt enlige end blandt parfamilier.

Skatternes andel af bruttoindkomsten er i alle landene mindst for de husstande der har de laveste disponible indkomster og størst for husstandene med de højeste disponible indkomster. Skattesystemet er således medvirkende til at udjævne forskellene i indkomsterne.

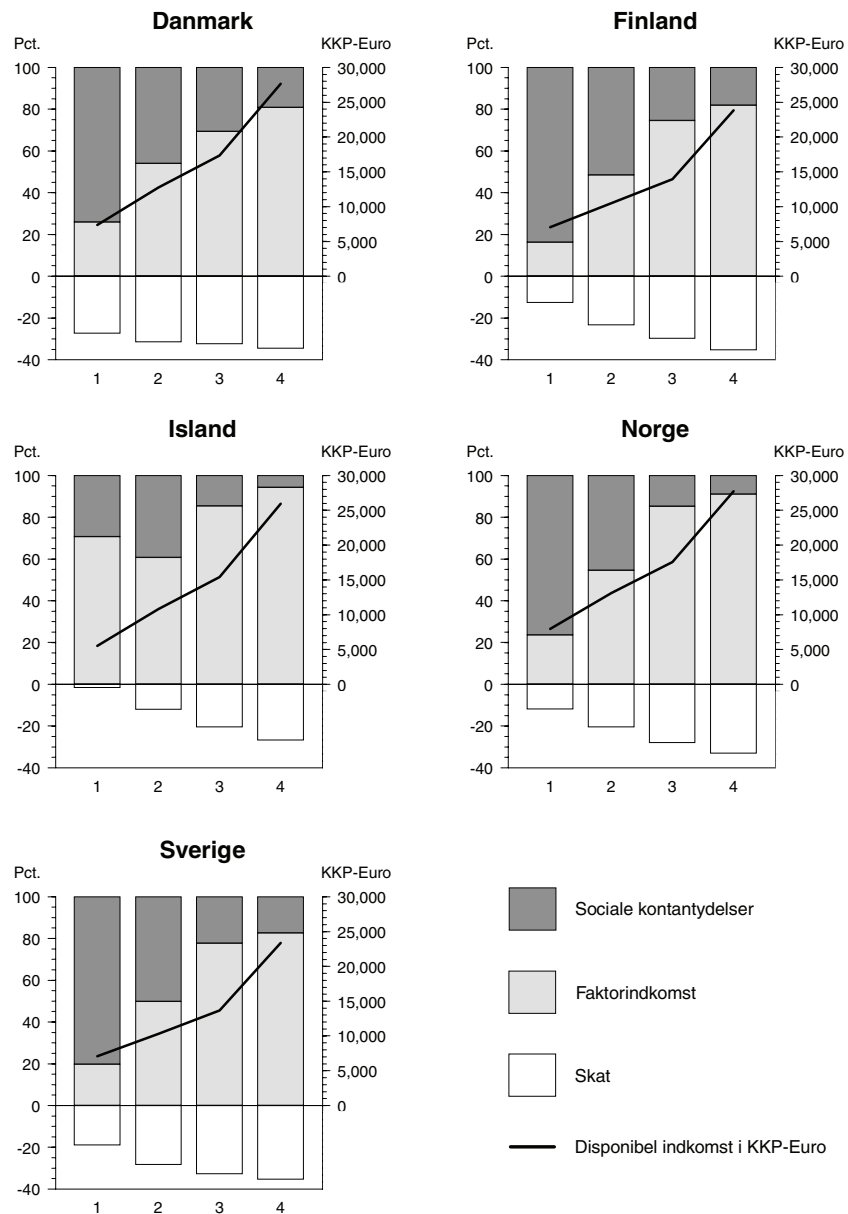
Skatternes andel af bruttoindkomsten er klart større i Danmark end i de øvrige lande. Dette skyldes blandt andet, at arbejdsgivernes sociale bidrag spiller en betydeligt større rolle ved finansieringen af de offentlige ydelser i de øvrige nordiske lande (jf. Kapitel 10). Forskelle fra land til land i beskattningen af de sociale ydelser spiller dog også en rolle i den sammenhæng.

En nærmere beskrivelse af beregningsgrundlaget findes i Bilag 1.

Figur 3.2 Husstandsindkomsternes fordeling efter kvartiler. pct. 1997

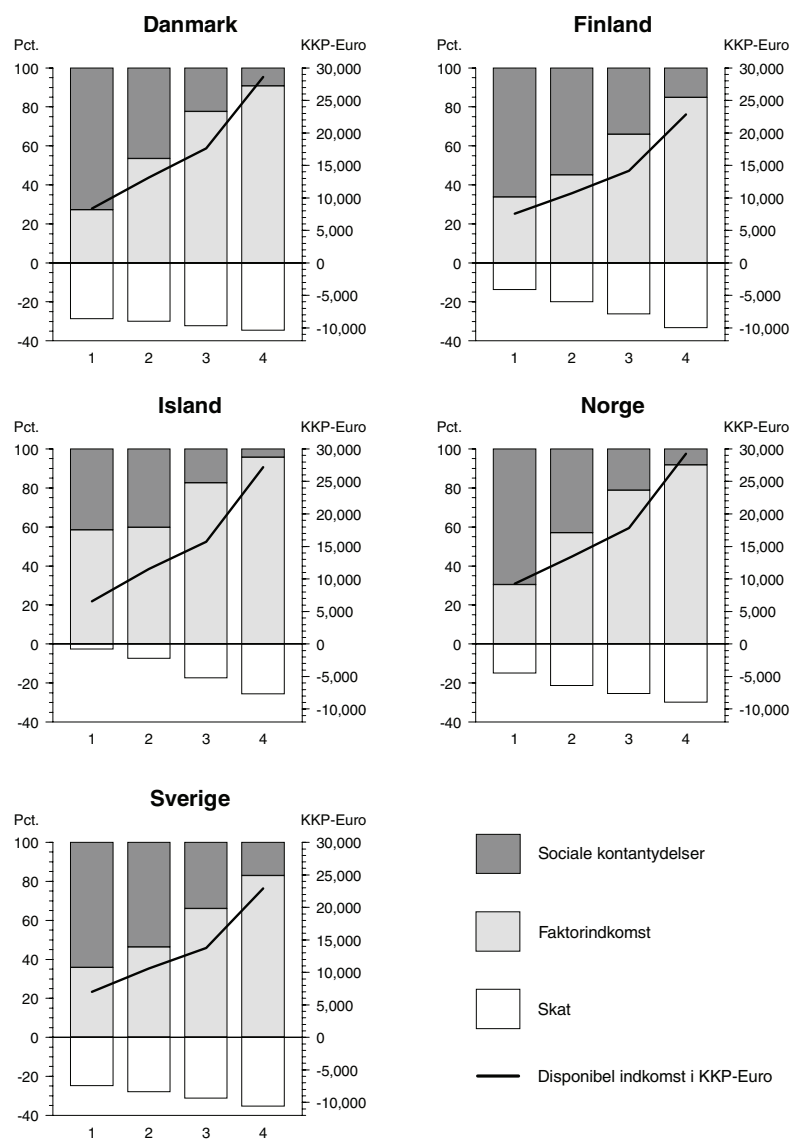

Figur 3.3 Den gennemsnitlige disponible indkomst i KKP-Euro, bruttoindkomstens procentvise fordeling på faktorindkomster, sociale kontantydelse og skatter i pct. af bruttoindkomsten fordelt på

BEFOLKNING OG INDKOMSTFORDELING

Figur 3.4 Den gennemsnitlige disponible indkomst i KKP-Euro, bruttoindkomstens procentvise fordeling på faktorindkomster, sociale kontantydelsers og skatter i pct. af bruttoindkomsten fordelt på kvartiler 1997. Samboende med og uden børn

Kapitel 4

Familier og børn

Mens de nordiske lande anvender næsten samme andel af de samlede sociale udgifter til familier og børn, er der en noget større forskel på EU-landenes udgiftsmønstre.

Tabel 4.1 Udgifter til familier og børn i pct. af de samlede sociale udgifter i EU, Island og Norge 1997

Danmark	12,6	Belgien	8,8	Luxembourg	13,2
Finland	12,6	Frankrig	10,0	Portugal	5,3
Island	12,5	Grækenland	8,2	Spanien	2,0
Norge	13,7	Holland	3,7	Storbritannien	9,1
Sverige	10,8	Irland	13,2	Tyskland	10,1
		Italien	3,5	Østrig	10,5

Anmærkning: Kilden er EUROSTAT: *Social Protection Expenditure and Receipts. European Union, Iceland and Norway. 2000 Edition.*

Et karakteristisk træk ved de nordiske familier er, at der er relativt mange enlige forældre med børn. I alle landene er der betydeligt flere enlige kvinder med børn end enlige mænd med børn.

De mange enlige med børn skyldes de hyppigt forekommende opbrud i familieforholdene.

De nordiske lande adskiller sig desuden fra de øvrige europæiske lande ved, at kvinder har en høj erhvervsfrekvens (jf. Kapitel 5). Dette øger behovet for pasningstilbud til børnene, mens forældrene er på arbejde.

FAMILIER OG BØRN

Tabel 4.2 Familier efter familietype 1998

	Danmark	Finland	Island ¹⁾	Norge ²⁾	Sverige ^{3) 4)}
<i>Antal familier med børn i alderen 0-17 år (1.000)</i>	645	625	40	573	1.141
Heraf (pct.):					
– Gifte	64	67	55	63	} 80
– Samboende	18	14	22	15	
– Enlige	18	19	23	22	
I alt	100	100	100	100	100
<i>Antal familier uden børn (1.000)</i>	2.226	2.115	109	1.500	2.437
Heraf (pct.):					
– Gifte	27	26	23	32	} 36
– Samboende	8	7	3	..	
– Enlige	65	67	74	68	
I alt	100	100	100	100	100
<i>Enlige med børn (pct.):</i>					
Mænd	13	12	6	12	23
Kvinder	87	88	94	88	77
I alt	100	100	100	100	100
<i>Enlige uden børn (pct.):</i>					
Mænd	50	48	54	48	59
Kvinder	50	52	46	52	41
I alt	100	100	100	100	100
<i>Gennemsnitligt antal personer pr. familie</i>	1,8	1,9	2,9	2,0	2,0

1 Børn i alderen 0-15 år.

2 Samboende uden fælles børn er medtaget under enlige.

3 Tallene er hentet fra SCB's arbejdskraftundersøgelser og er beregnet på grundlag af et udvalg på ca. 17.000 personer pr. måned. Antal personer pr. familie er beregnet ved at husstande med personer mellem 18 og 64 år divideres med den samlede befolkning som er under 65 år.

4 Samboende inkluderet i gifte.

De sociale kontantydelsers betydning for de disponible indkomster for familier med og uden børn fremgår af figur 4.1. Figuren viser bruttoindkomstens fordeling på faktorindkomst og sociale kontantydelsers for henholdsvis parfamilier og enlige, med og uden børn. Det relative indkomstniveau for enlige og parfamilier, med og uden børn, fremgår af tabel 4.3, idet den gennemsnitlige disponible indkomst for henholdsvis alle enlige og alle parfamilier er sat til 100. En familie består i denne sammenhæng af voksne og børn som bor sammen på samme adresse, uanset børnenes alder. Familier med børn defineres som familier med hjemmeboende børn i alderen 0-17 år. For

Islands vedkommende regnes børn over 15 år dog som en selvstændig husstand. Ved sammenligningen er der anvendt ækvivalente indkomster.

Tabel 4.3 Indeks for den disponible indkomst for enlige og par, henholdsvis med og uden børn og samlet disponibel indkomst i KKP for alle i alderen 20-44 år 1997 (Samlet disponibel indkomst =100)¹⁾

	Danmark		Finland		Island		Norge		Sverige	
	Enlige	Samboende	Enlige	Samboende	Enlige	Samboende	Enlige	Samboende	Enlige	Samboende
<i>Indeks for den disponible indkomst</i>										
Ingen børn	103	108	101	104	101	180	102	115	103	114
1 barn	90	101	96	104	86	107	98	99	87	100
2 børn	75	96	95	98	80	93	89	96	88	97
<i>Samlet disponibel indkomst i KKP-Euro</i>										
I alt	12.661	19.050	10.876	15.128	12.589	12.033	13.813	19.787	10.213	13.778

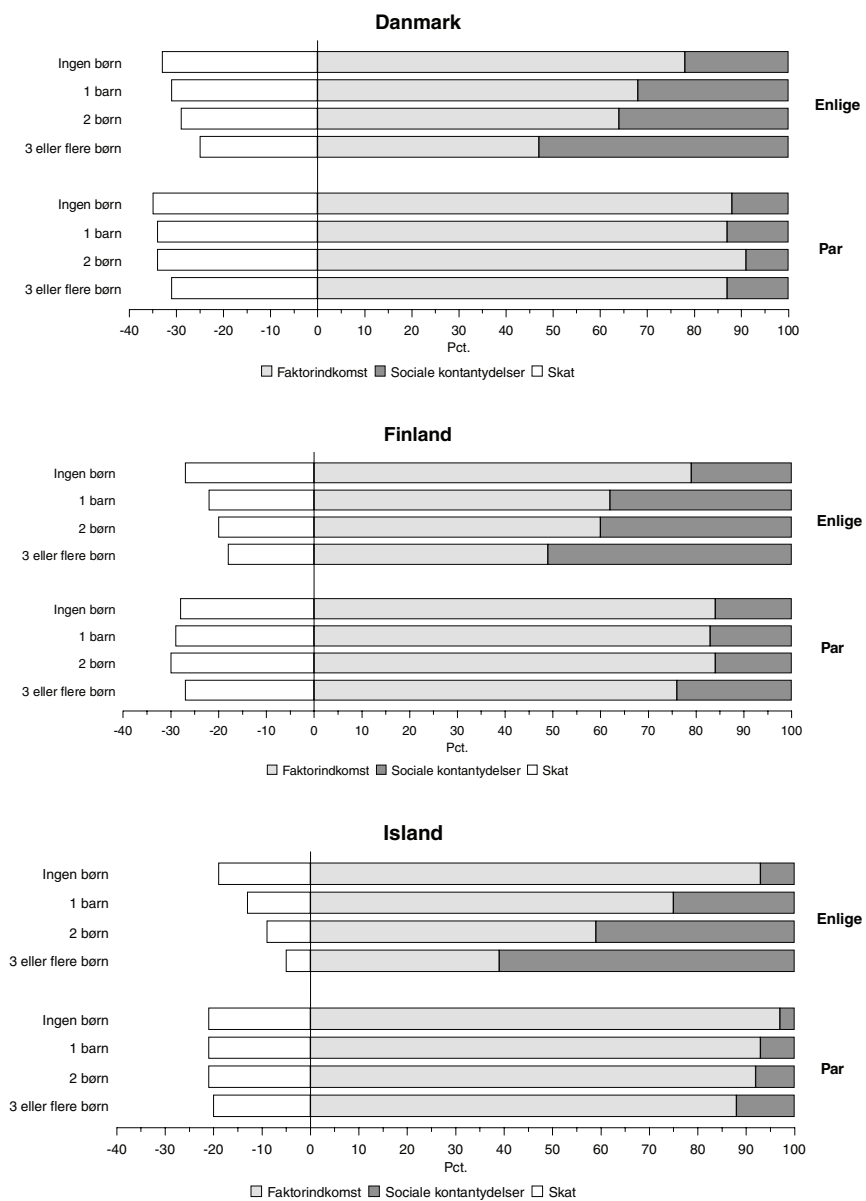
1 Det er den ækvivalente disponible indkomst som er grundlaget for beregningerne.

Tabel 4.3 viser at de ækvivalente disponible indkomster for familier uden børn er større end de disponible indkomster for familier med børn. I Finland har samboende med ét barn dog en disponibel indkomst, der er på samme niveau som samboende uden børn. Det er endvidere karakteristisk for både enlige og parfamilier, at den disponible indkomst er mindre, jo flere børn der er i familien.

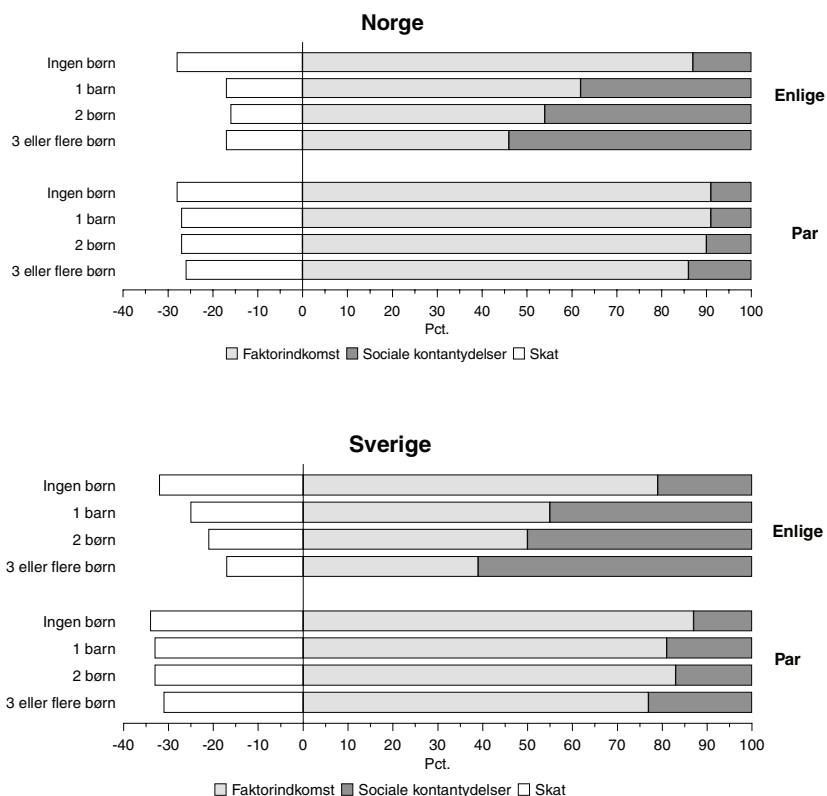
I Island, som anvender en anden familiedefinition, er det relative indkomstniveau for parfamilier uden børn klart højere end for parfamilier med børn; men også i Danmark, Norge og Sverige er indkomstniveauet for parfamilier uden børn forholdsvis højt.

FAMILIER OG BØRN

Figur 4.1 Indkomststrukturen i 1997 for enlige og par i alderen 20-44 år

Figur 4.1 fortsat ...

Af figur 4.1 fremgår det, at de sociale kontantydelse i alle landene udgør en betydeligt større andel af bruttoindkomsten for enlige end for parfamilier. Især blandt enlige er det markant, at de sociale kontantydelse udgør en større andel af bruttoindkomsten i familier med børn end i familier uden børn. Endelig er det karakteristisk at jo flere børn der er i familien, jo større andel udgør de sociale ydelser af bruttoindkomsten – og tilsvarende: jo flere børn der er i familien, jo mindre udgør skatteandelen af bruttoindkomsten.

Det gælder for alle landene, at de sociale ydelser og skatten medvirker til at udligne forskellene i faktorindkomst mellem enlige og par, mellem familier med og uden børn og mellem familier med ét barn og familier med to eller flere børn. For parfamilier med børn betyder de sociale kontantydelse

mest i Finland og Sverige og mindst i Island. I alle landene udgør de sociale kontantydelse en væsentlig del af bruttoindkomsten for enlige forsørgere.

Forskellene i de sociale kontantydelsers betydning for de enkelte familietyper er en følge af to forhold: For det første sammensætningen af de sociale ydelser til børnefamilier. Her spiller det ind, at der i alle landene (undtagen Sverige) gives særlige ydelser til enlige, og at ydelserne pr. barn i alle landene (på nær Danmark og Island) er større, jo flere børn der er i familien. For det andet er forskellene en konsekvens af forskelle i fx arbejdsløshedens omfang blandt familierne. Dette har bl.a. betydning for forskellene mellem enlige og par, idet arbejdsløsheden generelt er højere blandt enlige end blandt parfamilier. Inden for aldersgruppen 20-44 år er de enlige normalt også yngre end par, og derfor er der også flere studerende med studiestøtte blandt de enlige.

Kontantydelse til familier og børn²⁾

Dagpenge ved fødsel og adoption

– Alle familier får økonomisk hjælp ved fødsel og adoption

I alle nordiske lande ydes der kompensation ved indkomstbortfald i forbindelse med fødsler de sidste uger før og de første måneder efter fødslen. Der gives i alle landene en tilsvarende ydelse ved adoption.

I alle landene, med undtagelse af Island, beror ydelsens størrelse ved indkomstbortfald på den tidligere løn. I Danmark, Finland og Island modtager offentligt ansatte og en del privat ansatte fuld løn i de første måneder efter fødslen. Ikke offentlige ansatte i Island modtager et fast beløb uafhængig af indkomsten, men beløbets størrelse er afhængig af beskæftigelsesgraden (hel eller deltidsansat).

2 Pensioner, der udbetales til børn som har mistet én eller begge forældre, omtales i Kapitel 7 sammen med de øvrige pensioner. Særlige ydelser, der gives som supplerende sociale ydelser til familier og børn, er omtalt i Kapitel 9.

Ydelsen før fødslen kan kun gives til moderen, mens ydelsen efter fødslen i alle landene kan gives til faderen i stedet for moderen, dog efter lidt forskellige ordninger.

Tabel 4.4 Reglerne for udbetaling af indkomsterstattende kontantydelse ved fødsel pr. december 1998

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>I erhverv (lønmottagere)</i>					
Det maksimale periode (uger), hvori der kan ydes fødselsdagpenge	30	44	26 ²⁾	52 ³⁾	Ca. 64 ⁵⁾
Heraf (i uger):					
– Kun mor	18	18	4	9	4
– Far sammen med mor	2	3	2 ²⁾	4	2
– Kun far	2	-	-	2	4
– Enten mor eller far	10	26	22	39	Ca. 60
Heraf:					
– Før fødslen	4 ¹⁾	5-8	4	Maks. 12	Maks. Ca. 9
Er dagpengene skattepligtige?	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
<i>Uden for erhverv</i>					
Det maksimale antal uger, hvori der kan ydes fødselsdagpenge	..	44	28 ²⁾	Éngangsbeløb	Ca. 64
Er dagpengene skattepligtige?	..	Ja	Ja	Nej	Ja
Kan orlovsperioden deles med faderen?	..	Ja, dog højst i 26 uger	Nej	Nej ⁴⁾	Ja

1 Perioden kan forlænges, hvis graviditeten har et sygeligt forløb, eller hvis arbejdet indebærer en risiko for fostret. Offentligt ansatte og nogle privat ansatte har ifølge overenskomst ret til barselsorlov med løn i 8 uger før fødslen.

2 I Island har faderen fra 1. januar 1998 ret til barselsorlov i 2 uger inden for de 8 uger efter fødslen. Perioden kan forlænges hvis der er et sygdomsforløb enten for moderen eller barnet.

3 42 uger med 100 pct. erstatning eller 52 uger med 80 pct. erstatning.

4 Kan dog deles hvis moderen dør og/eller faderen får tilkendt forældremyndigheden.

5 Faderen har ret til 10 dage i forbindelse med fødselen. Disse dage indgår ikke i de 64 uger.

FAMILIER OG BØRN

Tabel 4.5 Størrelsen af de indkomsterstattende kontantydelse ved fødsel pr. december 1998

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>I erhverv (lønmodtagere)</i>					
Fødselsdagpengenes størrelse (pr. uge) i pct. af tidligere indkomst	100	Normalt 70	.	100/80	80
Indkomstloft pr. uge for fuld kompensation i egen valuta ¹⁾	2.971	.	.	5.235	5.250
Indkomstloft pr. uge for fuld kompensation KKP-Euro ¹⁾	315	.	.	424	484
Minimumsbeløb pr. uge i egen valuta	-	360	11.597 ²⁾	436 / 349	420
Minimumsbeløb pr. uge i KKP-Euro	-	52	123	35/28	39
Maksimumsbeløb pr. uge i egen valuta	2.688	.	16.112 ²⁾	5.235 / 4.188	4.186
Maksimumsbeløb pr. uge i KKP-Euro	285	.	171	424/339	386
<i>Uden for erhverv</i>					
Dagpengenes størrelse (pr. uge)	.	360	7.082	618 ³⁾	420

1 Indkomstloftet er den indtægtsgrænse (tidligere indkomst) som fødselsdagpengene er beregnet i forhold til. Beregningen af indkomstloftet sker efter forskellige principper i de enkelte lande.

2 Fødselsdagpengenes størrelse er afhængig af omfanget af erhvervsarbejde de sidste 12 måneder før fødselen. Minimumsbeløbet udbetales når omfanget af erhvervsarbejdet har været mellem 516 og 1.031 timer og maksimumsbeløbet udbetales når arbejdsomfanget er 1.032 timer og derover.

3 I Norge udbetales der et engangsbeløb på NOK 32.138 svarende til NOK 618 i 52 uger.

I Danmark er det en forudsætning for at opnå ydelsen, at man er tilknyttet arbejdsmarkedet, enten som selvstændig erhvervsdrivende, som lønmodtager eller som modtager af arbejdsløsheds- eller sygedagpenge efter nærmere fastsatte regler.

I de øvrige nordiske lande modtager personer, som ikke er tilknyttet arbejdsmarkedet, også en ydelse. I Finland, Island og Sverige er der dog tale om et mindre beløb, og i Norge om en éngangsydelse.

I Danmark, Finland og Sverige kan faderen desuden modtage dagpenge i et antal dage umiddelbart efter fødslen, samtidig med at moderen modtager dagpenge. I Norge har fædre også ret til orlov sammen med moderen, umiddelbart efter fødselen men uden løn. I det offentlige og i store dele af den private sektor findes der imidlertid kollektivaftaler som giver lønkompensation til fædre i et vist antal dage (som regel 14 dage) i tiden lige efter fødselen.

Den periode, hvori man kan modtage dagpenge ved fødsel og adoption, er generelt relativt lang i de nordiske lande. Barselsorloven er imidlertid betydeligt længere i Sverige end i Island og Danmark.

Kompensationens størrelse i forbindelse med fødsel varierer ligeledes en del landene imellem. Figur 4.2 viser den disponible indkomst på fem indkomstniveauer, dels for en enlig i beskæftigelse uden børn, dels for en enlig, som modtager fødselsdagpenge.

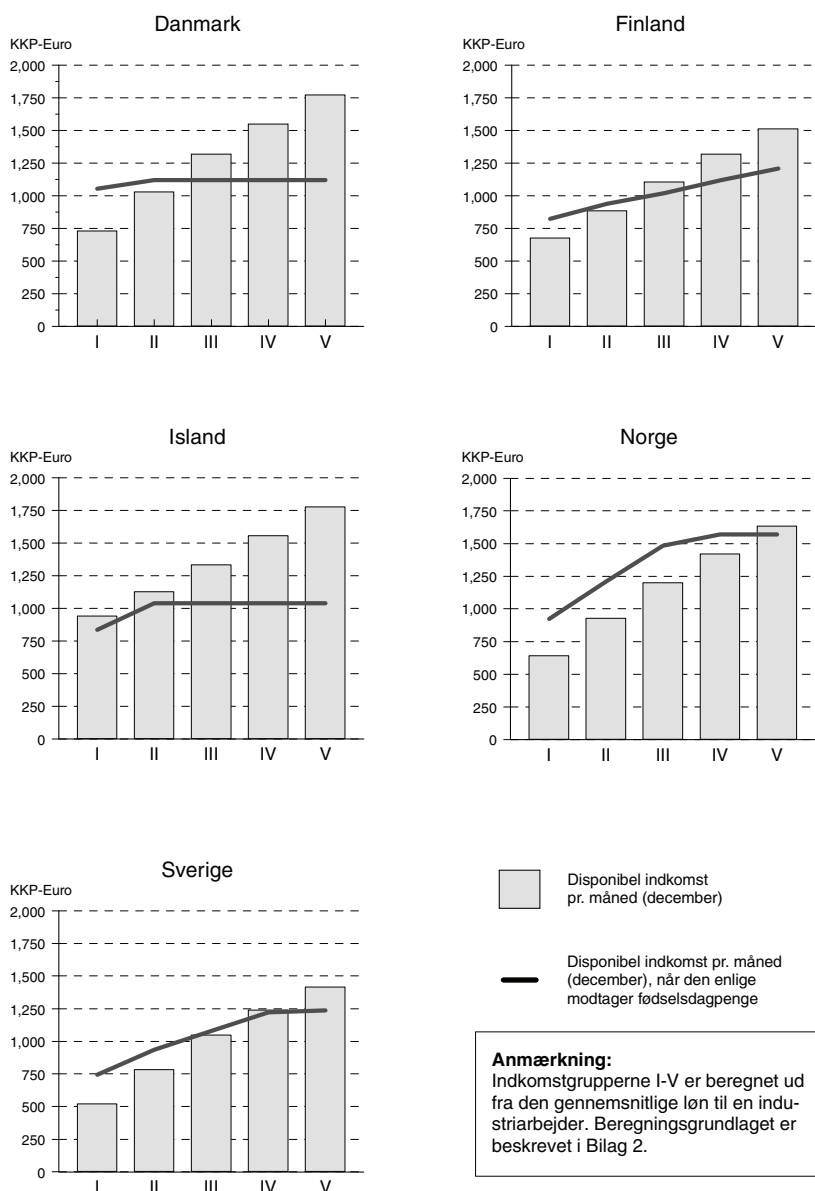
Figur 4.3 viser den disponible indkomst på fire indkomstniveauer. Beregningen er dels foretaget for et par som ikke har nogen børn ud over den nyfødte, dels for et par som i forvejen har to børn. Kompensationsniveauet er størrelsen af den disponible indkomst, når personen med den højeste indkomst modtager fødselsdagpenge, udtrykt i pct. af den disponible indkomst, når begge er i beskæftigelse.

Som det fremgår af figur 4.2, er kompensationen i alle de nordiske lande, undtagen Island, over 100 pct. for enlige i de laveste indkomstgrupper. Dette skyldes primært børneydelserne til det nyfødte barn, men hænger også sammen med, at boligstøtten er højere til familier med børn end til familier uden børn. Noget tilsvarende gælder også for par, jf. figur 4.3.

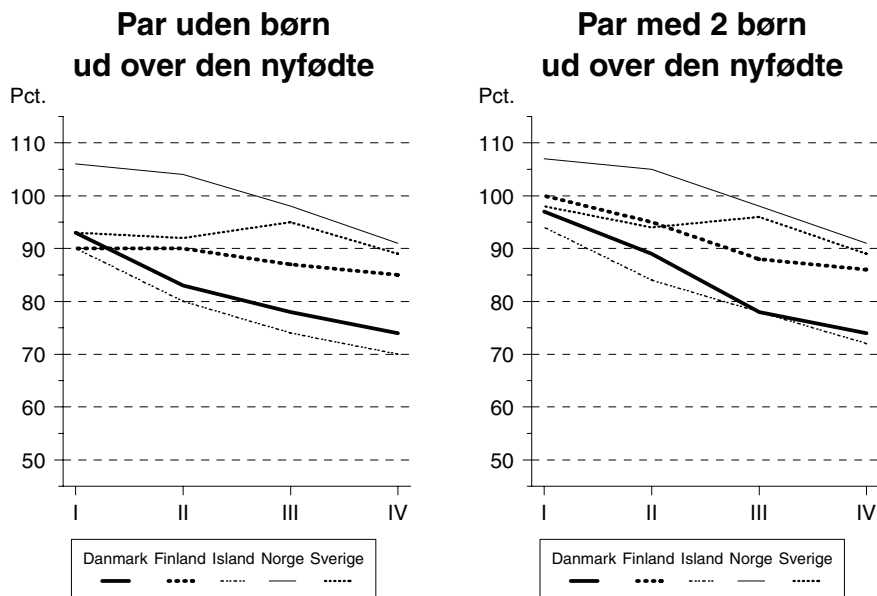
For parfamilier med to børn ud over det nyfødte hænger det høje kompensationsniveau i de laveste indkomstgrupper (specielt i Sverige) sammen med, at betalingen for daginstitutionspladser til de to andre børn er lavere, når den højest lønnede forælder modtager fødselsdagpenge. Dette er også en væsentlig årsag til, at kompensationsniveauet i de laveste indkomstgrupper er højere for familier med to børn end for familier uden børn.

FAMILIER OG BØRN

Figur 4.2 Disponibel indkomst for en enlig med et nyfødt barn 1998

Figur 4.3 Disponibel indkomst ved fødselsdagpenge i pct. af disponibel

Kompensationsniveauerne er desuden afhængige af dagpengenes størrelse, set i forhold til den tidligere indkomst. Som tidligere nævnt, udbetales der i Island et fast beløb, til henholdsvis heltids og deltidsansatte, uafhængigt af indkomsten. Desuden modtager offentlige ansatte og en del private ansatte fuld løn i de første måneder efter fødselen. I de øvrige lande er dagpengene lavest i Finland og højest i Danmark og Norge, målt i forhold til den tidligere indkomst (jf. tabel 4.5). I Finland er der til gengæld ingen øvre grænse for dagpengenes størrelse. I de øvrige lande er dagpengemaksimum højest i Norge og Sverige, mens det er lavest i Danmark.

Disse forhold er medvirkende til, at kompensationsniveauet generelt er højt i Norge, også for de høje indkomstgrupper. I Sverige og Finland er kompensationsniveauet ligeledes relativt højt for de høje indkomstgrupper, mens det i Danmark og især i Island er relativt lavt for disse grupper.

FAMILIER OG BØRN

Tabel 4.6 Modtagere af dagpenge ved graviditet, fødsel og adoption i løbet af året 1990-1998

	Danmark	Finland	Island ¹⁾	Norge	Sverige
<i>Antal ydelsesmodtagere</i>					
Mænd					
1990	34.499	27.338	75	645	104.356
1995	41.003	40.267	10	25.166	130.786
1997	39.138	39.806	13	30.003	133.948
1998	39.934	40.477	1.108	31.235	137.750
Kvinder					
1990	80.108	110.518	5.404	51.949	295.080
1995	90.335	108.429	5.066	76.088	327.846
1997	85.652	101.990	4.943	77.015	299.841
1998	84.293	98.934	5.004	76.976	286.882
<i>Antal dage (1.000) hvori der er modtaget fødselsdagpenge</i>					
1990	12.523	16.900	725	5.149	50.607
1995	14.385	16.947	688	10.699	52.212
1997	13.867	15.981	663	11.043	39.273
1998	13.566	15.381	671	10.992	37.709
Heraf mænd i pct.					
1990	4,1	2,4	8,8
1995	4,4	3,6	0,1	5,8	10,3
1997	4,3	3,8	0,1	6,7	11,1
1998	4,8	3,9	2,3	7,0	11,6

1 Retten til dagpenge under barselsorlov bortfalder, hvis moderen er berettiget til fuld løn fra sin arbejdsgiver. Af de 5.004 mødre der modtog dagpenge i 1998 modtog 3.374 dagpenge på grund af fødsel i 1998, 704 andre mødre som fik et barn i 1998 var ikke berettigede til dagpenge da de fik fuld løn i barselsperioden.

Det er karakteristisk at flere og flere mænd gør brug af orlovsordningerne i forbindelse med fødsel og adoption. Der er dog store forskelle fra land til land både, når man ser på antallet af modtagere og på antallet af dage, hvori der modtages fødselsdagpenge.

Dette afspejler dels forskelle i hvor mange der er omfattet af ordningerne, dels forskelle i længden af den periode hvori man er berettiget til ydelsen. I Danmark er fædrenes ret til barselsdagpenge blevet udvidet med 2 uger fra 1998. Per 1. januar 1998 fik islandske fædre en selvstændig ret til barselsorlov i 2 uger inden for de første 8 uger efter fødselen. I Norge er der sket en forøgelse i antallet af mænd, som modtager dagpenge. Dette skyldes både en ordning fra 1993 som giver mænd eksklusiv ret til 4 ugers orlov med dagpenge og en tidskontoordning, som siden 1994 har givet mulighed for

fleksibel brug af fravær med dagpenge. De svenske tal er ikke sammenlignelige med de øvrige landes, da ydelsen udbetales i flere dage pr. barn end i de øvrige lande. Desuden kan forældredagpenge udbetales indtil barnet fylder 8 år. Af det samlede antal dage hvori der blev udbetalt fødselsdagpenge i 1998 var 89 pct. for børn op til 2 år. For kvinder var ca. 90 pct. af dagene for børn under 2 år for mændene var det ca. 73 pct..

Forældredagpenge ved pasning af børn

– Ret til orlov ved pasning af børn

I Danmark har forældre til børn under 9 år ret til børnepasningsorlov. I 1998 havde forældre ret til 13 ugers orlov, dog 26 uger hvis barnet var under 1 år. Efter aftale med arbejdsgiveren eller arbejdsformidlingen kan orlovsperioden forlænges til i alt 52 uger. Orlovsordningen omfatter både lønmodtagere, selvstændige og ledige. Under orloven må barnet ikke benytte offentlige dagtilbud, hvis det er under 3 år, og må kun bruge en halvdagsplads, hvis det er mellem 3 og 8 år. Ydelsen under orlov blev i 1995 nedsat fra 80 til 70 pct. af dagpengemaksimum og er yderligere blevet nedsat til 60 pct. i 1997. Kommunerne har desuden mulighed for at yde et supplerende tilskud op til 35.000 DKK årligt. Det gennemsnitlige antal personer på børnepasningsorlov faldt fra 22.000 i 1997 til 20.000 i 1998 og 1999.

I Finland har forældrene efter en forældredagpengeperiode ret til at vælge mellem en kommunal daginstitutionspads eller tilskud til pasning af små børn. Ordningen blev videreført pr. 1. august 1997. Tilskuddet kan enten gives som et tilskud til pasning i hjemmet eller som tilskud til privatpasning. Tilskud til pasning i hjemmet gives hvis familien har et barn under 3 år. Tilskuddet kan dels bestå af et grundtilskud dels et tillæg. Grundtilskuddet er FIM 1.500 pr. måned for et barn under 3 år og FIM 500 pr. måned for hvert barn yderligere under 3 år. For andre børn i førskolealderen er tilskuddet FIM 300 pr. måned.

Tillægget (FIM 1.000) gives kun for et barn og er afhængig af familiens indkomst. Ved udgangen af 1998 blev der givet tilskud til pasning af 129.400 børn. Tilskud til privat pasning er beskrevet i afsnittet om daginstitutioner og familiedagpleje.

Forældrene kan også vælge at nedsætte deres arbejdstid hvis de har børn under 3 år. I den situation har de ret til et partiel pasningstilskud på FIM 375 pr. måned.

FAMILIER OG BØRN

I Island findes der ingen ordninger om forældreydelse ved pasning af børn.

I Norge er der en såkaldt tidskontoordning. Ordningen gælder ved fødsel eller adoption og giver mulighed for, at en del af fødselsdagpengene kan udbetales i kombination med arbejdsindtægt over en længere periode end den ordinære 42- eller 52-ugers periode. Hvis der som udgangspunkt er valgt 52 ugers fravær fra arbejde med 80 pct. løn, skal mindst 6 og højst 39 uger reserveres til kombination med reduceret arbejdstid. Hvis der er valgt 42 uger med fuld løn, skal der reserveres mellem 6 og 29 uger. Den tid, der skal arbejdes, kan sættes til 50, 60, 75, 80 eller 90 pct., og fødselsdagpengesatsen, der gives som et supplement til indtægten, bliver da henholdsvis 50, 40, 25, 20 og 10 pct. I 1998 benyttede 2,6 pct. af mødre og 0,8 pct. af fædre tidskonto. 3/4 af kvinderne valgte orlov med 80 pct. kompensati-on. Ca. 30.200 fædre modtog dagpenge. Af disse modtog 4.260 fædre fødselsdagpenge ud over perioden på de 4 uger som er forbeholdt faderen.

I Norge blev der indført kontantstøtte til etårige den 1.8. 1998 og for to-årige den 1.1. 1999. Kontantydelsen er på 3.000 NOK pr måned. Ydelsen gives pr. barn uden indtægts- eller behovsprøvning og ydelsen er skattefri. Kontantydelsen skal ikke reduceres eller afkortes hvis modtageren samtidig modtager andre offentlige ydelser. Satsen for kontantydelsen fastsættes af parlamentet. Vilklårene for at modtage det fulde beløb er at der ikke benyttes en børnehaveplads som modtager statslig driftstilskud. Der ydes en gradueret støtte ved delvis ophold i en børnehave

I Sverige har forældre ret til at modtage forældredagpenge i 64 uger i forbindelse med et barns fødsel. Perioden kan strækkes over flere mindre perioder, indtil barnet fylder 8 år eller har afsluttet sit første skoleår.

I de fleste af landene findes der desuden ordninger, som giver forældre ret til at blive hjemme uden løn for at passe børn.

Pasning af syge børn

I alle nordiske lande har forældre i et vist omfang mulighed for at blive hjemme for at passe et sygt barn. I Norge og Sverige er dette reguleret ved lov, i de øvrige lande efter overenskomst.

I alle landene gælder det, at forældrene selv vælger, om det er moderen eller faderen, som skal blive hjemme for at passe barnet. I Sverige er det også muligt, at man overlader det til en anden forsikret person, end forældrene at holde fri for at passe et sygt barn og modtage dagpenge. I Norge har enlige forsørgere ret til 20 dages fravær og par har ret til 10 dages fravær hver for at passe et sygt barn.

For så vidt angår længden af den periode, hvori man har ret til at blive

hjemme for at passe et sygt barn, er ordningen mest generøs i Sverige med 60 dage pr år pr barn og mindst i Danmark og Island.

I Danmark, Finland og Island gives der til gengæld fuld lønkomensation ved pasning af børn med kortvarig sygdom. I Norge gives der en ydelse, som svarer til sygedagpengebeløbet, mens der i Sverige gives en kompen-sation svarende til 80 pct. af arbejdsindkomsten.

I Danmark, Finland, Norge og Sverige er der desuden særlige regler for pasning af kronisk eller alvorligt syge børn. Disse regler belyses nærmere i Kapitel 7.

Børnetilskud

– Der gives tilskud til alle børn

I alle fem lande ydes der tilskud til børn. Ydelserne er skattefrie og uafhæn-gige af forældrenes indkomst, dog ikke i Island hvor børnetilskuddet er ind-komstprøvet. I Danmark gives ydelsen indtil barnet er fyldt 18 år, i Finland indtil barnet er fyldt 17 år og i Island, Norge og Sverige indtil barnet er fyldt 16 år – dog 20 år hvis barnet er under uddannelse i Island og Sverige. I alle landene er det staten, der finansierer børnetilskuddet.

Tabel 4.7 Regelgrundlaget for børnetilskuddet 1998

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
Er børnetilskuddet indkomst-reguleret	Nej	Nej	Ja	Nej	Nej
Er børnetilskuddet skattefrit	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Gives der samme tilskud for børn i alle aldersklasser	Nej	Ja	Nej	Nej	Ja
Gives der tillæg når der er fle-re børn	Nej	Ja	Ja	Ja	Ja
Gives der ekstra børnetilskud til enlige	Ja	Ja	Ja	Ja	Nej

I Danmark og Island er børnefamilieydelsen større for børn i alderen 0-6 år end for børn over 6 år. I Danmark er ydelsen større for de 0-2-årige end for de 3-6-årige. I Norge gives der et tillæg for 1-3-årige børn, samt tillæg for

FAMILIER OG BØRN

børn bosat i Finnmark og i visse kommuner i Troms fylke. Fra og med 1998 er der indført et ekstra småbørnstillæg til enlige forsøgere som har børn i alderen 0-3 år, og opfylder vilkårene for ret til udvidet børnetilskud efter *bar- netrygdloven* og fuld overgangsydelse efter *folketrygdloven*. Tillægget gives pr. enlig forsøger. Det ekstra småbørnstillæg udgør 7.884 NOK pr. år

Tabel 4.8 Børnetilskuddets årlige størrelse pr. december 1998

	Danmark DKK ¹⁾	Finland FIM	Island ISK ²⁾	Norge NOK ³⁾	Sverige SEK
<i>Par med:</i>					
1 barn	10.000	6.420	-	11.112	9.000
2 børn	20.000	14.304	-	22.740	18.000
3 børn	30.000	23.652	60.349	35.832	29.400
<i>Enlig med:</i>					
1 barn	18.192	8.820	165.398	22.740	9.000
2 børn	32.836	19.104	312.459	35.832	18.000
3 børn	47.480	30.852	475.683	49.572	29.400
Gennemsnitligt beløb pr. barn med børnetilskud i KR/FIM	10.418	7.682	60.590	14.035	9.531
Gennemsnitligt beløb pr. barn med børnetilskud i KKP-Euro	1.104	1.105	643	1.136	878

1 Der er regnet med en børnefamilieydelse for de 3-6-årige på 2.500 DKK pr. kvartal til såvel enlige som par. Ydelsen for de 0-2-årige udgjorde 2.750 DKK pr. kvartal og for de 7-17-årige 1.950 DKK pr. kvartal.

2 I Island er børnetilskuddet reguleret både efter hvor mange børn der er i familien og i forhold til indkomsten. Det maksimale tilskud til et par med et barn i alderen 0-15 år er ISK 104.997 og til enlige ISK 174.879. For hvert barn over et år betales maksimalt ISK 124.980 til samboende og ISK 174.879 til enlige. Desuden betales der et tillæg på ISK 30.930 for børn i alderen 0-6 år. Hvis et pars årsindtægt er over ISK 1.169.568 og en enligs årsindtægt er over ISK 584.784 sker der en reduktion i tilskuddet med 5 pct. af den løn der overstiger maksimumsbeløbet for et barn, 9 pct. for to børn og 11pct. for tre eller flere børn. Der er regnet med et barn under 7 år. Det gennemsnitlige beløb er for alle børn i alderen 0-15 år.

3 Der er regnet med børnetilskud til børn i alderen 3-16 år samt nord-Norges tillægget. For børn i alderen 1-3 år gives et tillæg på 657 NOK pr. måned samt nord-Norge tillægget på NOK 316 pr måned.

I alle landene på nær Sverige gives der særlige børnetilskud til enlige forsøgere, således at ydelsen pr. barn er højere for enlige end for parfamilier. I Finland og Norge forøges børnetilskuddet pr. barn for hvert barn der er i fami-

lien, i Norge til og med det femte barn. I Danmark, Finland og Norge gives der et ekstra børnetilskud til enlige forsøgere. I Sverige blev der ikke bevilget nye flerbarnstillæg i 1996 og 1997. Fra og med 1998 gives der igen flerbarnstillæg til familier med tre eller flere børn.

I Danmark ydes der endvidere særlige børnetilskud, hvis en af barnets forældre er pensionist, hvis en af barnets forældre er døde, eller hvis faderskabet til barnet ikke er fastslået. I Island ydes der et ikke indkomstreguleret supplement i form af fædre- og mødreløn til enker og enkemænd, ugifte og fraskilte, som forsørger to eller flere børn under 18 år. Hvis forældrene er alders- eller førtidspensionister, udbetales børnetilskuddet som et tillæg til pensionen. Beløbet er skattefrit og uafhængig af indkomstens størrelse.

Bidragforskud til børn

– Bidraget udbetales forskudsvis af det offentlige

Til børn, hvis forældre ikke lever sammen, vil der som regel blive ydet et underholdsbidrag fra den af forældrene, der ikke har barnet hos sig. Fastsættelse af underholdsbidrag til børn indgår i vilkårene ved ophævelse af ægteskab og som led i retshandlinger ved fødsel uden for ægteskabet. Bidraget fastsættes enten efter aftale mellem forældrene, ved domstolsbeslutning eller ved afgørelse i socialforvaltningerne.

Betaler den bidragspligtige ikke til tiden, kan den bidragsberettigede i alle de nordiske lande få bidragene forskudsvis udbetalt af det offentlige. Aldersgrænsen for forskudsvis udbetaling af underholdsbidrag er 18 år. I Island, Finland og Sverige kan perioden udvides til 20 år, hvis barnet er under uddannelse.

I alle landene er der fastsat et minimum for bidragforskuddets størrelse. I Finland, Island, Norge og Sverige betaler det offentlige differencen op til minimumsbeløbet, hvis den bidragspligtige ikke er i stand til at betale dette. I Norge er antal børn med bidragforskud i pct. af antallet af bidragsberettigede børn faldet. Dette skyldes at regelsættet er ændret således, at bidragforskud nu kun udbetales hvis den bidragspligtige ikke betaler eller ikke betaler rettidigt.

FAMILIER OG BØRN

Tabel 4.9 Bidragsforskuddenes størrelse i 1998

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
Maksimalt beløb pr. barn pr. år i KR/FIM	8.904	7.678	146.460	12.840	14.076
Maksimalt beløb pr. barn pr. år i KKP-Euro	943	1.104	1.554	1.039	1.297

Tabel 4.10 Antal børn med bidragsforskud i pct. af befolkningen under 18 år 1990-1998

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
1990	14	7	16	12	15
1995	15	10	17	15	16
1997	15	11	19	12	16
1998	15	11	19	12	16

Andre ydelser

I Norge suppleres det almindelige børnetilskud med skattelettelser for børn. Udgiften hertil indgår dog ikke i den sociale udgiftsstatistik. Enlige forsørgere kan desuden af Folketrygden få tilkendt en såkaldt overgangsydelse til underhold, økonomisk støtte til pasning af barnet samt tilskud til uddannelse.

I Finland, Island, Norge og Sverige er der indført børnepension i form af grundpension og tillægspension. I Danmark gives der et særligt børnetilskud.

Børnepensionen ydes til børn, hvis den ene eller begge forældre er afdøde ved døden. Børnepension omtales i øvrigt nærmere i Kapitel 7.

Serviceydelser til familier og børn

I de nordiske lande har man valgt at give børn og familier en omfattende daglig service. Ansvar for driften af disse servicetilbud påhviler i første omgang kommunerne, som skal sørge for daginstitutionstilbud til børn og unge, børnehaveklasser, familiedagpleje, børnepasning i hjemmene samt børne- og ungdomsforsorg.

Fysisk og psykisk udviklingshæmmede børn integreres så vidt muligt i de normale pasningstilbud.

I alle landene kan børnefamilier i ekstraordinære tilfælde få tildelt hjemmehjælp. Det gælder fx, hvis den person, der tager vare på hjemmet og børnene, ikke kan sørge for hjemmet på grund af sygdom, fødsel eller lignende.

Familier kan desuden få hjælp til at forebygge, at børn og unge anbringes uden for hjemmet.

Daginstitutioner og familiedagpleje

– Børn bliver passet i både offentlige og private institutioner

Daginstitutioner for børn op til skolealderen

Børn i førskolealderen modtages i daginstitutioner. I alle landene har man hel- og deltidspladser i de samme institutioner, men der findes også separate heltids- og deltidsinstitutioner.

Både i Danmark, Finland og Norge kan forældre, efter lidt forskellige ordninger, modtage et kontantbeløb for helt eller delvist selv passe barnet i eget hjem.

I alle landene er det kommunerne, som skal sørge for, at der udbydes et tilstrækkeligt antal pladser. I Danmark havde 71 pct. af kommunerne i 1998 pasningsgaranti for børn i alderen 0-9 år, mens yderligere 7 pct. havde pasningsgaranti for dele af denne aldersgruppe. Siden 1998 har kommunerne haft mulighed for at give økonomisk tilskud til forældre, der vælger privat børnepasning i stedet for et offentligt dagtilbud. I Finland har alle børn under 7 år siden 1996 haft ret til plads i en kommunal daginstitution eller i familiedagpleje. Siden 1. august 1997 har forældre endvidere haft mulighed for at få passet børnene privat med kommunalt tilskud. Kommunerne betaler beløbet direkte til den institution/privatperson som passer barnet/børnene. Tilskuddet består af et basisbeløb på FIM 700 og et tillæg på

FAMILIER OG BØRN

FIM 800 hvor tillægget er afhængig af forældrenes indkomst. Ved udgangen af 1998 blev der udbetalt tilskud til privat pasning af 12.755 børn.

I Island havde 88 pct. af alle børn i alderen 3-5 år og 64 pct. af alle børn i alderen 0-5 år plads i offentlige daginstitutioner for børn eller familiedagpleje. I Norge havde 51 pct. af de 0-5-årige børn plads i en børnehave eller familiedagpleje. I Sverige har børn, hvis forældre er i erhverv eller studerer, fortrinsret til et pasningstilbud. Desuden er der pasningsordninger for børn med særlige behov.

Familiedagpleje

Der findes kommunal familiedagpleje i alle nordiske lande. Den omfatter fortrinsvis børn i førskolealderen. De kommunale dagplejere er ansat og lønnet af kommunerne og modtager børnene i deres eget hjem. Som ved ophold i daginstitutioner betaler forældrene for børns ophold i familiedagpleje. I alle landene findes der desuden privat familiedagpleje, som drives uden offentlige tilskud. Disse pasningsformer er ikke omfattet af den nordiske socialstatistik.

Børnehaveklasser

I både Danmark, Finland, Norge og Sverige er der indrettet særlige skoleforberedende klasser, men efter lidt forskellige regelsæt.

I Danmark har kommunerne pligt til før skolestarten at tilbyde plads i en børnehaveklasse i mindst 20 timer om ugen, et tilbud som 98 pct. af børnene benytter. Efter skoletid kan børnene opholde sig i enten daginstitutioner eller skolefritidsordninger.

I Finland er ordningen ikke obligatorisk for børnene, men ca. 78 pct. af dem deltager i skoleforberedende foranstaltninger.

I Island er alle 6-årige skolepligtige og indgår derfor ikke i denne statistik.

I Norge starter børnene i 1. klasse i skolen som 6-årige med en undervisning som er tilpasset deres alder.

I Sverige er det kommunerne som fra og med 1998 er forpligtigede til at tilbyde alle 6-årige mindst 525 timer i den nye skoleform - førskoleklasse. I efteråret 1998 gik 92 pct. af alle 6-årige i førskoleklasse mens 6 pct. allerede havde påbegyndt grundskolen. Alle 6-årige har ret til at begynde i grundskolen hvis forældrene ønsker det.

Børn i skolealderen

I samtlige lande er der pasningsmuligheder for børn i skolealderen. Pasningen kan enten foregå i særlige fritidshjem for børn i skolealderen, eller være inte-

greret i daginstitutionernes pasning af børn i førskolealderen. I Norge er ansvaret for udviklingen af skolefritidsordninger lagt ind under skolesektoren. Dette gælder i vidt omfang også i Danmark, Island og Sverige. Omfanget af tilbud varierer fra kommune til kommune.

Der er forskellige øvre aldersgrænser for tildelingen af pladser på fritidshjem/skolefritidsordninger. I Danmark er den 10 år i nogle kommuner og 14 år i andre. I Finland er der normalt ingen aldersgrænse, men den kan dog i særlige tilfælde være 10 år. I Island er den 9 år, i Norge 10 år og i Sverige 12 år.

Tabel 4.11 Børn indskrevet i daginstitutioner og kommunal familiedagpleje (1.000) efter alder 1990-1998

	Danmark	Finland ¹⁾	Island ²⁾	Norge ³⁾	Sverige ⁴⁾
<i>1990</i>					
0-2 år	88	55	3	19	103
3-6 år	161	141	10	120	263
0-6 år i alt	248	196	13	139	367
7-10 år	74	17	1	.	146
0-10-årige i alt	322	213	13	.	512
<i>1995</i>					
0-2 år	101	34	5	39	123
3-6 år	218	145	12	149	367
0-6 år i alt	319	179	17	188	490
7-10 år	123	11	-	.	198
0-10-årige i alt	441	190	17	.	688
<i>1997</i>					
0-2 år	114	45	5	50	118
3-6 år	244	175	12	134	404
0-6 år i alt	358	220	17	184	522
7-10 år	152	10	-	.	223
0-10-årige i alt	511	230	17	.	745
<i>1998</i>					
0-2 år	110	44	5	49	108
3-6 år	253	178	12	139	362
0-6 år i alt	363	222	17	188	470
7-10 år	166	9	-	.	242
0-10-årige i alt	529	231	17	.	712

1 Tallene fra og med 1997 er inklusiv børn i private daginstitutioner med offentlig tilskud.

2 Fra 1995 kun børn i alderen 0-5 år idet skolefritidsordningerne helt overgik til skolevæsenet i 1995 og der findes ingen statistik for dette.

3 Fra 1997 kun børn i alderen 0-5 år.

4 Fra og med 1998 er der indført en særlige førskoleklasse for 6-årige. Disse børn er ikke medtaget, med mindre de også har en plads i en daginstitution.

FAMILIER OG BØRN

Der er betydelige forskelle fra land til land på hvor mange børn, der er omfattet af pasningsordninger i daginstitutioner og familiedagpleje. Af årsager hertil kan nævnes, arbejdsløshedens omfang, og at børn i børnehaveklasser i Danmark også opholder sig i daginstitutioner efter timerne i børnehaveklassen. De lave rater for 0-2-årige i Finland hænger sammen med muligheden for at få tildelt hjemmepasningsstøtte. I Sverige spiller den lange barselsperiode også en rolle.

Tabel 4.12 Børn indskrevet i daginstitutioner og kommunal familiedagpleje efter alder i pct. af de respektive aldersgrupper 1990-1998

	Danmark	Finland ¹⁾	Island ²⁾	Norge ³⁾	Sverige ⁴⁾
<i>1990</i>					
0-2 år	48	31	24	11	29
3-6 år	73	58	60	57	64
0-6 år i alt	61	44	43	33	48
7-10 år	34	7	3	.	38
0-10-årige i alt	52	30	28	.	44
<i>1995</i>					
0-2 år	48	18	37	22	37
3-6 år	83	55	64	61	74
0-6 år i alt	68	39	53	44	59
7-10 år	53	5	..	.	45
0-10-årige i alt	63	27	35	.	54
<i>1997</i>					
0-2 år	55	25	39	28	41
3-6 år	89	67	66	73	84
0-6 år i alt	74	49	55	50	68
7-10 år	61	4	..	.	47
0-10-årige i alt	70	33	35	.	60
<i>1998</i>					
0-2 år	55	25	42	27	42
3-6 år	90	69	68	75	79
0-6 år i alt	75	51	57	51	66
7-10 år	65	4	-	.	49
0-10-årige i alt	72	33	36	.	59

1 Tallene fra og med 1997 er inklusiv børn i private daginstitutioner med offentlig tilskud.

2 Fra 1995 kun børn i alderen 0-5 år. Indskrivningsprocenten er 90,5 for 3-5 årige og 6,6 for 0-5 årige.

3 Fra 1997 kun børn i alderen 0-5 år.

4 Se note 4 tabel 4.11.

Børne- og ungdomsforsorg

– *Der lægges vægt på forebyggende arbejde*

I samtlige nordiske lande findes der forskellige former for forebyggende initiativer til fremme af børns og unges opvækst under trygge og gode forhold. Det kan både dreje sig om almene foranstaltninger og foranstaltninger mere specifikt rettet mod det enkelte barn eller den unge.

Landenes lovgivning giver også muligheder for, at det offentlige griber ind og yder støtte, hvis der er risiko for, at barnet eller den unge får en uheldig opvækst.

I Danmark modtog 28.049 familier i løbet af 1998 én eller flere forebyggende foranstaltninger i form af konsulentbistand, praktisk pædagogisk støtte i hjemmet, familiebehandling, døgnophold for både forældre og børn eller økonomisk støtte med henblik på at undgå anbringelse af børn uden for hjemmet. Derudover var der ved udgangen af 1998 6.226 børn og unge på aflastningsophold på en døgninstitution, i plejefamilie eller på et andet opholdssted. 1.369 børn og unge havde fået udpeget en personlig rådgiver og 275 en fast kontaktperson. 1.923 børn og unge fik økonomisk støtte til ophold på kost- eller efterskole, uden at der var tale om egentlig anbringelse.

I Finland har den forebyggende børneforsorg til opgave at påvirke udviklingen af barnets trivselsforhold samt at forebygge mod de risici som barnet udsættes for. Foranstaltningerne kan være støttepersoner eller støttefamilier, støtte til at få arbejde, bolig og hjælp til hobbyaktiviteter. I 1998 var der 38.632 personer som fik støtte. 92 pct. af disse var børn under 18 år, mens de resterende 8 pct. var mellem 18 og 20 år. Der var i løbet af 1998 en tilgang på 9.183 nye klienter, hvilket svarer til 24 pct. af alle som modtog hjælp.

I Island modtog 1.080 børn i løbet af 1997 et eller flere forebyggende tiltag. Af disse blev 652 anbragt uden for eget hjem i kortere eller længere tid.

I Norge modtog 24.300 børn i løbet af 1998 et eller flere forebyggende tiltag. 8.737 blev anbragt i et aflastningshjem. 5.579 fik hjælp af en støtte- og kontaktperson. Støtte- og kontaktpersoner er ansat af kommunen til at foretage forskellige opfølgninger for at den/de unge kan fungere socialt. 8.778 personer modtog økonomisk hjælp. En del af børnene blev også placeret uden for hjemmet som led i forebyggelsen. Børneværnet havde i løbet af 1998 omsorgen for 5.800 børn. Samtlige blev anbragt uden for hjemmet, enten hos familier eller på børneinstitutioner o.l.

I Sverige består de forebyggende foranstaltninger blandt andet af tiltag over for spædbørnsfamilier, med henblik på at forbedre samspillet mellem forældre og børn. Der kan også være tale om gruppeaktiviteter for unge og/eller enlige

FAMILIER OG BØRN

mødre samt børn af alkoholmisbrugere. Eller om udvidede børnehaveklasser, som kombinerer dagvirksomhed med besøg i hjemmene og hvor foranstaltningen først og fremmest sigter mod at give familien praktisk og psykosocial støtte i hjemmet.

For kriminelle unge, misbrugere eller unge med andre psykosociale problemer er der udviklet foranstaltninger der indebærer, at den unge i løbet af dagen medvirker i et antal strukturerede aktiviteter, som regel arbejde/studier og organiserede fritidsaktiviteter. En anden type aktivitet er det såkaldte kontaktmændskab, hvor barnet eller den unge får tildelt en voksen kontaktperson eller kontaktfamilie, som de træffer regelmæssigt. En kontaktperson eller kontaktfamilie er den åbne indsats som de fleste børn og unge var i berøring med i 1998. Ca. 21.000 børn og unge havde en sådan kontakt i løbet af året. Ca. 17.000 børn og unge modtog en behovsprøvet personlig støtte og ca. 3.500 indgik i en struktureret behandlingsprogram (uden anbringelse) i løbet af 1998.

I alle landene kan det komme på tale at anbringe et barn uden for hjemmet. Årsagen kan fx være, at forældrene behøver hjælp til opdragelse af barnet, eller at barnets sundhed eller udvikling udsættes for fare på grund af manglende pasning. Der kan også foretages indgreb, hvis unge udsætter deres egen sundhed eller udvikling for alvorlig fare, fx på grund af alkohol- og/eller narkotikamisbrug eller kriminalitet.

De fleste anbringelser af børn uden for eget hjem sker efter frivillig aftale med forældrene.

I alle landene kan børn også anbringes uden for eget hjem uden forældrenes samtykke. I Finland og Sverige sker dette efter en retlig afgørelse. I Danmark og Island er det et særligt børne- og ungeudvalg i kommunerne der tager beslutning om anbringelse af barnet. I Norge er det fylkesnævnene (de amtskommunale nævn), som afgør om børneværnet skal overtage omsorgen for et barn og anbringe barnet uden for eget hjem. Men loven tillader også at et barn kan anbringes uden for hjemmet uden at der træffes beslutning i nævnet om omsorgsovertagelse.

Andelen af børn anbragt uden for eget hjem varierer fra land til land. Men fælles for alle landene er det, at der i højere grad sættes ind med forebyggende foranstaltninger over for børn og familier i hjemmet. I Danmark skyldes faldet i antallet af anbringelser derudover, at en del unge, der opholder sig på kost- og efterskoler – som følge af en lovændring i 1993 – ikke længere betragtes som værende anbragt uden for hjemmet. Anbringelseshyppigheden er imidlertid fortsat en del større i Danmark end i de øvrige nordiske lande. Det gælder især for de 15-20-årige. Selv efter lovændringen i 1993 bliver unge i Danmark i relativt stort omfang anbragt uden for hjemmet, fx på kost- og ef-

terskoler, i eget værelse eller i socialpædagogiske kollektiver. Dette sker kun i ret begrænset omfang i de øvrige nordiske lande.

Udviklingen i Norge skyldes blandt andet en større indsats fra kommunernes side, hvilket har medført en kortere sagsbehandlingstid og – i en periode – flere anbragte uden for eget hjem.

Tabel 4.13 Børn og unge anbragt uden for eget hjem i løbet af året efter alder. Pr. 1.000 indbyggere i de respektive aldersgrupper 1990-1998

	1990	1995	1997	1998
<i>Danmark</i>				
0-6 år	6,8	3,9	3,9	4,2
7-14 år	14,9	11,9	11,6	11,7
15-17 år	34,2	29,3	29,8	31,1
18-20 år	17,9	15,0	15,2	14,8
0-20 år	16,1	12,0	11,7	11,8
<i>Finland</i>				
0-6 år	4,9	5,1	5,6	5,4
7-14 år	6,8	8,3	9,3	9,3
15-17 år	11,4	12,7	13,5	13,7
18-20 år	5,0	8,7	9,2	11,4
0-20 år	6,5	7,9	8,7	9,0
<i>Island¹⁾</i>				
0-6 år	5,5	3,6	5,3	..
7-12 år	16,9	9,2	9,4	..
13-16 år	8,2	11,7	14,7	..
0-16 år	10,2	7,4	8,9	..
<i>Norge</i>				
0-6 år	3,7	3,4	3,3	3,5
7-14 år	6,6	7,9	7,6	7,7
15-17 år	10,2	14,2	14,2	15,3
18-19 år	3,8	7,4	8,3	8,8
0-19 år	5,8	7,1	7,0	7,3
<i>Sverige²⁾</i>				
0-6 år	3,7	3,6	3,6	3,4
7-14 år	7,9	7,0	7,1	7,0
15-17 år	14,5	14,4	15,2	15,4
18-20 år	5,8	5,1	6,0	9,0
0-20 år	7,1	6,5	6,9	7,2

1 Børn og unge i alderen 7-12, 13-16 og 0-16 år.

2 Fra og med 1998 indgår der i gruppen 18-20 årige som er i behandling efter den sociale servicelov. Disse, som hovedsageligt er 19-20 år, var tidligere i statistikken medtaget som voksne misbrugere.

Udgifter til og finansiering af ydelser til familier og børn

Tabel 4.14 Udgifter til og finansiering af ydelser til familier og børn 1998

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>Kontantydelse, mio. KR/FIM</i>					
A. Dagpenge ved fødsel og adoption	4.658	2.855	1.444	6.366	11.236
B. Ydelser ved fødsel	-	53	681	492	20
C. Forældreydelse ved pasning af børn (orlovsordninger m.v.)	1.567	2.231	-	625	2.892
D. Tilskud til forsørgelse af børn	11.781	8.353	4.360	13.822	16.855
E. Supplerende ydelser	-	-	-	-	-
F. Øvrigt	35	515	605	3.577	2.989
a. Heraf bidragsforskud til børn	35	515	605	501	2.989
Kontantydelse i alt	18.040	14.007	7.089	24.882	33.992
<i>Serviceydelse, mio. KR/FIM</i>					
A. Daginstitutioner og familiedagpleje	19.176	7.301	4.421	9.341	27.073
B. Døgninstitutioner (børne- og ungdomsforsorg)	5.365	771	970	1.213	5.411
C. Hjemmehjælp til familier	12	179	50	-	-
D. Øvrigt	1.488	1.040	800	4.801	3.228
Serviceydelse i alt	26.040	9.291	6.242	15.354	35.712
Udgifter i alt, mio. KR/FIM	44.080	23.297	13.331	40.236	69.704
Udgifter i pct. af BNP	3,8	3,4	2,3	3,6	3,7
<i>Finansieret af (pct.)</i>					
- Det offentlige	85,9	89,7	87,7	80,4	80,6
- Arbejdsgivere	0,3	4,5	12,3	11,3	19,0
- Forsikredes præmier og særskatter	13,8	5,8	-	8,3	0,4
<i>Ændringer 1997-1998 i 1998-priser</i>					
- Mio. KR/FIM	1.656	198	670	594	112
- Pct.	3,9	0,9	5,3	1,5	0,2

Tabel 4.15 Udgifter til ydelser til familier og børn i KKP/capita 1998

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
Kontantydelse i alt	360	391	275	454	354
Serviceydelse i alt	520	259	242	280	372
Familier og børn i alt	880	650	517	734	726

Forskelle og ligheder i udgifterne til familier og børn

Der er meget stor forskel på hvor meget de nordiske lande anvender til familier og børn regnet i KKP per capita. Danmark er det land som anvender mest og Island er det land som anvender mindst. Men det skal dog bemærkes at det kun er Finland og Island som har medregnet løn i forbindelse med fødsel og adoption i de sociale udgifter.

Ser man på fordelingen på de enkelte ydelsesområder findes der et noget mere nuanceret billede.

Sverige og Norge som har de største udgifter til dagpenge ved fødsel og adoption har også de længste orlovsordninger. Til gengæld anvender Island det største beløb til ydelser ved fødsel. Sådanne gives også i Norge men forekommer stort set ikke i de øvrige lande.

Både Finland og Danmark anvender relativt store beløb til forældreydelser til pasning af børn, men ydelserne gives til forskellige ordninger. I Danmark er det orlovsordninger til pasning af børn, i Finland er det ydelser til pasning af børn i hjemmet og i Sverige hvor der anvendes et noget lavere beløb er det midlertidige forældreydelser. Beløbet for Norges vedkommende dækker udgifter til en ordning som benævnes børnetilsyn. Dette er en målrettet ordning til enlige forsørgere, som får et økonomisk tilskud til pasning af børn, hvor tilskuddet skal medvirke til at den enlige forsøger kan være erhvervsaktiv. Tilsvarende ydelser findes ikke i de andre lande.

Udgifterne til børnetilskud er størst i Norge og mindst i Sverige. Dette må ses i sammenhæng med, at tilskuddet pr. barn er klart størst i Norge og mindst i Island og Sverige. Udgifter til andre kontantydelse er fortrinsvis det offentliges udlæg af bidragsforskud til børn hvor Sverige anvender det største beløb. Norge har en større udgiftspost til overgangs- og uddannelsesstøtte til ugifte, skilte og separerede forsørgere. Sådanne ydelser gives ikke i de andre lande.

Når det gælder serviceydelse anvender Danmark det største beløb og Island det mindste.

I Danmark er udgifterne til både daginstitutioner og til døgninstitutioner,

FAMILIER OG BØRN

forebyggende foranstaltninger m.v. væsentligt højere end i de andre lande efterfulgt af Sverige. Der er en vis parallelitet i udgifterne til daginstitutioner og dækningsgraden i de enkelte lande. Da udgifterne til skolefritidsordningerne ikke indgår i de sociale udgifter, er der dog ikke nogen direkte sammenhæng mellem udgifterne og dækningsgraden.

De væsentligt højere udgifter til døgninstitutioner, forebyggende foranstaltninger m.v. i Danmark end i de øvrige lande skyldes bl.a. at antallet af børn og unge anbragt uden for hjemmet er relativt højt i Danmark .

Udviklingen i de sociale udgifter til familier og børn fra 1997 til 1998

I Danmark faldt udgifterne til børnepasningsorlov fortsat som følge af dels nedsættelse af orlovsydelsen fra 70 til 60 pct. af dagpengemaksimum pr. 1. april 1997 og dels som følge af et mindre fald i antallet af forældre på orlov. Til gengæld steg udgifterne til dagtilbud fortsat som følge af en stigning i antallet af indskrevne børn på ca. 23.000 fra 1997 til 1998 inkl. skolefritidsordninger. Udgifterne til skolefritidsordninger, som ikke indgår i den nordiske udgiftsstatistik, steg fra knap 2,2 mia. DKK i 1997 til godt 2,3 mia. DKK i 1998.

I Finland er udgifterne til familier og børn på samme niveau som tidligere. Udgifterne til daginstitutioner samt pasning af børnene i hjemmet er dog steget.

I Island er de sociale udgifter til familier og børn steget fra 1997 til 1998. Selvom udgifterne til kontantydelse faldt på grund af en mere omfattende indkomstprøvning af børnetilskuddet blev andre udgifter ved med at stige. Der var også en stærk vækst i de sociale serviveudgifter, hvor udgifterne til daginstitutioner dækkede det største beløb.

I Norge steg de samlede udgifter fra 1997 til 1998 med næsten 8 pct. Fra 1. august 1998 blev der indført en kontantydelse til etårige som har påvirket udgifterne, hvilket blandt andet kan ses af at udgifterne til forsørgelse af børn steg med 7,7 pct.. Udgifterne til fødselsdagpenge steg med næsten 4,5 pct. selvom antallet af børnefødsler faldt med 1.500 børn fra 1997 til 1998. Der er ligeledes stadigvæk flere fædre som modtager fødselsdagpenge og beregningsgrundlaget for fødselsdagpenge til fædre var i 1998 51.000 NOK højere, i gennemsnit, end for kvinderne.

I Sverige er kontantydelseerne steget med 10,5 pct. hvilket skyldes at børnetilskuddet og ydelsesniveauet for forældreforsikringen blev forhøjet den 1. januar 1998. Udgifterne til daginstitutioner er faldet noget på grund af de

fortsatte økonomiske stramninger i kommunerne samt et fald i antallet af børn.

Egenbetaling for pasning af børn

I alle fem nordiske lande betaler forældrene selv en del af udgifterne til pasning af børn i daginstitutioner. Ved beregning af egenbetalingen tages der normalt hensyn til familiens indkomst, ligesom der kan gives søskenderabat. I Island er det dog kun enlige forsørge og studerende som betaler et nedsat beløb. Børn af forældre, som har meget lav indkomst, kan i alle landene, (med undtagelse af Island) opnå friplads.

I Danmark er der centralt fastsatte regler om betalingens maksimale størrelse, om fripladser og om søskenderabat. I Finland er egenbetalingen fastsat centralt, mens det er op til kommunerne om de vil tildele fripladser. I Island, Norge og Sverige fastsættes egenbetalingen af kommunerne. I Sverige er det mest almindeligt, at forældrene betaler en takst, som tager hensyn både til indkomst og den tid barnet er i institutionen, men der kan også være tale om en fast takst, uafhængig af indkomst og tid. Egenbetalingen for pasning i en af de private pasningsordninger bør i princippet være den samme som i de kommunale. I ingen af landene kan betalingen overstige de faktiske udgifter til institutionspladsen.

Egenbetalingens samlede størrelse udgjorde ca. 21 pct. af driftsudgifterne i Danmark. I Finland var egenbetalingen ca. 15,4 pct. af driftsudgifterne for den kommunale dagpleje. I Island udgjorde egenbetalingen for pladser i kommunale daginstitutioner 35,6 pct. af de samlede driftsudgifter og egenbetalingen til skolefritidsordninger udgjorde 41,6 pct. af de samlede driftsudgifter. I Norge udgjorde egenbetalingen til de private børnehaver 46 pct. og til de kommunale børnehaver 29 pct. af de samlede driftsudgifter. Også skolefritidsordningerne er for de flestes vedkommende baseret på en kommunalt reguleret egenbetaling. Det er dog ikke muligt at opgøre, hvor stor en andel forældrene selv betaler. I Sverige udgjorde egenbetalingen i gennemsnit ca. 17 pct. af de samlede driftsudgifter, 15 pct. i førskolen og 23 pct. i fritidshjem

Kapitel 5

Arbejdsløshed

I de lande, hvor arbejdsløsheden er høj, udgør udgifterne til arbejdsløshedsbekæmpelse en væsentlig del af de samlede sociale udgifter.

Reglerne for såvel indkomsterstattende ydelser til arbejdsløse som omfanget af aktiverende foranstaltninger for arbejdsløse varierer betydeligt landene imellem. Arbejdsløshedens omfang og udgifterne i forbindelse med arbejdsløshed er derfor ikke direkte proportionale.

Tabel 5.1 Udgifter til arbejdsløshed i pct. af de samlede sociale udgifter i EU, Island og Norge 1997

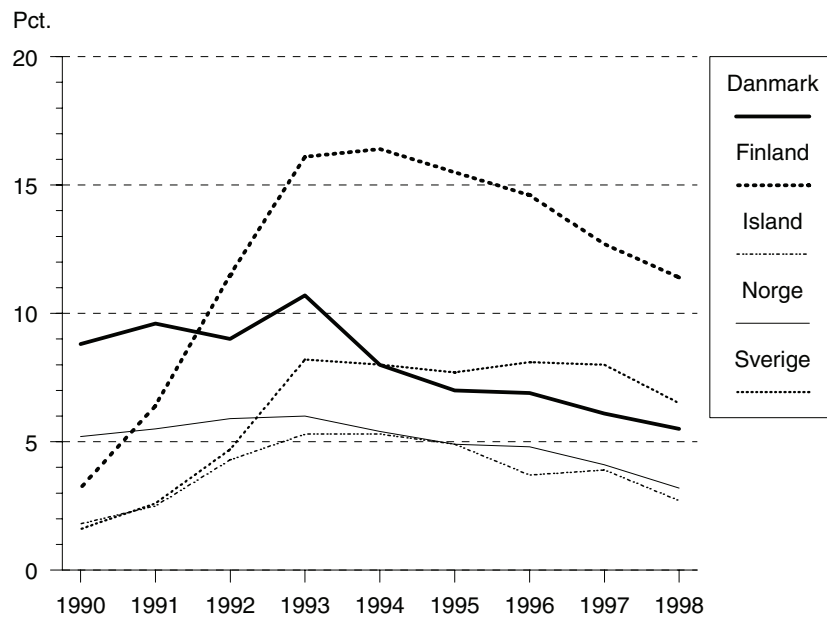
Danmark	12,6	Belgien	12,7	Luxembourg	3,7
Finland	13,3	Frankrig	7,8	Portugal	5,0
Island	3,2	Grækenland	4,6	Spanien	14,1
Norge	4,3	Holland	11,0	Storbritannien	4,0
Sverige	9,5	Irland	15,7	Tyskland	9,1
		Italien	1,8	Østrig	5,5

Anmærkning: Se tabel 4.1.

Generelt har de nordiske lande en høj erhvervsfrekvens, dog med betydelige forskelle fra land til land.

Arbejdsløsheden har i 1990'erne været meget høj i nogle af de nordiske lande, men med en faldende tendens i de seneste år, jf. figur 5.1.

ARBEJDSLØSHED

Tabel 5.2 Befolkningen 16-64 år fordelt efter aktivitet 1998

	Danmark	Finland ¹⁾	Island	Norge	Sverige
Befolkningen i alderen 16-64 år (1.000)	3.482	3.441	167	2.822	5.564
<i>Heraf i pct.</i>					
Beskæftigede i alt	76,1	64,1	84,3	78,3	71,5
– Fuldtidsansatte	61,1	57,0	60,6	58,4	55,3
– Deltidsansatte	15,0	7,1	23,7	19,9	16,0
Arbejdsløse	4,3	8,3	2,4	2,6	5,0
Uden for arbejdsstyrken	19,5	27,6	13,4	19,1	23,5
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

1 Befolkningen 15-64 år.

ARBEJDSLØSHED

Tabel 5.3 Udviklingen i arbejdsløsheden efter køn 1990-1998

	Samlet antal arbejdsløse	Arbejdsløse i pct. af arbejdsstyrken					
					16-24-årige		
		I alt	Mænd	Kvinder	I alt	Mænd	Kvinder
<i>Danmark¹⁾</i>							
1990	258.000	8,8	8,2	9,6	12,1	11,8	12,4
1995	197.000	7,0	6,1	8,2	9,7	8,8	10,6
1997	174.000	6,1	4,9	7,6	7,8	6,6	9,2
1998	155.000	5,5	4,5	6,6	7,3	7,2	7,3
<i>Finland²⁾</i>							
1990	82.000	3,2	3,6	2,7	9,3	10,2	8,2
1995	382.000	15,5	15,8	15,1	29,7	30,7	28,6
1997	314.000	12,7	12,4	13,1	25,2	25,4	25,1
1998	285.000	11,4	10,9	12,0	23,5	22,8	24,3
<i>Island</i>							
1990	2.255	1,8	1,4	2,2
1995	7.200	4,9	4,8	4,9	11,0	13,1	8,6
1997	5.700	3,9	3,3	4,5	7,7	8,3	7,1
1998	4.200	2,7	2,3	3,3	6,0	6,4	5,6
<i>Norge³⁾</i>							
1990	112.000	5,2	5,6	4,8	11,8	12,7	10,7
1995	107.000	4,9	5,2	4,6	11,8	12,2	11,5
1997	93.000	4,1	4,0	4,2	10,9	10,4	11,5
1998	74.000	3,2	3,2	3,3	9,3	9,1	9,4
<i>Sverige</i>							
1990	75.100	1,6	1,7	1,6	3,7	3,8	3,6
1995	333.000	7,7	8,5	6,9	15,3	16,7	14,0
1997	341.900	8,0	8,5	7,5	15,4	16,3	14,4
1998	275.900	6,5	6,9	6,0	11,9	12,9	10,7

1 Oplysningerne er baseret på arbejdsstyrkeundersøgelserne. Ved unge mænd og kvinder forstås her 15-24-årige. Undersøgelsen i 1990 er foretaget efter andre metoder end i de øvrige år, og resultaterne kan derfor ikke sammenlignes direkte.

2 15-24-årige. Arbejdsløshedspensionister er ikke medregnet.

3 Der skete en omlægning af statistikken i 1996, hvorfor tallene ikke er sammenlignelige med tidligere år. Hvis indsamlingsmetoden havde været den samme, ville arbejdsløshedstallene være lavere for både mænd, kvinder og unge i alderen 16-24 år.

Kontantydelse i forbindelse med arbejdsløshed

– Alle arbejdsløse har ret til indkomsterstøttende ydelser

Arbejdsløshedens egentlige omfang kan ikke måles ved alene at fokusere på antallet af ledige. Der er stor forskel i den måde, hvorpå de enkelte lande har tilrettelagt deres arbejdsmarkedspolitiske tiltag i retning af aktiv hjælp, (beskæftigelsesforanstaltninger m.v.) og passiv hjælp (arbejdsløshedsdagpenge og lignende).

Med undtagelse af Island udgør de aktiverende foranstaltninger ca. en tredjedel af de samlede udgifter til arbejdsmarkedspolitiske foranstaltninger i de nordiske lande. I Island er beløbet ca. 10 pct.

Det er et særkende for de nordiske lande, at de fleste arbejdsløse har ret til kontantydelse ved arbejdsløshed. Arbejdsløshedsforsikringen er obligatorisk for lønmodtagere i Norge. I Island er alle lønmodtagere og selvstændige erhvervsdrivende automatisk forsikret mod arbejdsløshed. I Danmark, Finland og Sverige er arbejdsløshedsforsikringen frivillig. I disse lande har ikke-forsikrede ledige dog ret til kontantydelse, som normalt er lavere end arbejdsløshedsdagpengene.

I Danmark får de udbetalt kontanthjælp (socialhjælp), hvis de opfylder betingelserne herfor, mens de i Finland og Sverige får udbetalt en særlig arbejdsmarkedsydelse. Denne kaldes i Sverige grundforsikring.

Arbejdsløse, som ikke er medlemmer af en arbejdsløshedskasse, får i Finland udbetalt dagpengenes grundbeløb. Personer, der har modtaget indkomstrelaterede dagpenge eller grundbeløbet i den maksimale periode på to år og som stadig er arbejdsløse, får udbetalt en såkaldt arbejdsmarkedsstøtte. Det gælder også for personer, som kommer ud på arbejdsmarkedet for første gang. Med undtagelse af Island finansieres arbejdsløshedsforsikringen gennem bidrag fra arbejdsgiverne, de beskæftigede og bidrag fra staten. Desuden betales der medlemsbidrag til arbejdsløshedskasserne i Danmark, Finland og Sverige.

I Danmark finansieres arbejdsløshedsdagpengene hovedsageligt gennem det arbejdsmarkedsbidrag, som alle beskæftigede betaler. I Island blev der i 1996 indført en lovændring som indebærer at arbejdsløshedsunderstøttelsen helt finansieres af arbejdsgiverbidrag.

Forudsætningerne for retten til at modtage dagpenge fra arbejdsløshedsforsikringen varierer fra land til land:

ARBEJDSLØSHED

I Danmark kræves der ét års medlemskab af en arbejdsløshedskasse, og fuldtidsforsikrede skal have haft mindst 52 ugers arbejde som lønmodtagere eller selvstændige erhvervsdrivende inden for de seneste tre år. Den maksimale dagpengeperiode er 5 år, hvoraf der i de sidste 3 år er ret og pligt til aktivering. A-kassemedlemmer, som ved udløbet af aktivperioden er fyldt 50 år, og som ved fortsat medlemskab ville kunne opfylde betingelserne for at få efterløn ved det 60. år, bevarer retten til dagpenge frem til de bliver 60 år. A-kassemedlemmer, der er fyldt 60 år, kan højst modtage dagpenge i 2½ år. Retten til dagpenge kan ikke (gen-)erhverves gennem offentligt støttet beskæftigelse, men alene ved almindeligt arbejde. Generhvervelse af retten til dagpenge er betinget af mindst 26 ugers arbejde som lønmodtager eller selvstændig erhvervsdrivende inden for de sidste 3 år.

I Finland skal man have været medlem af en arbejdsløshedskasse i mindst 10 måneder inden man bliver arbejdsløs for at være berettiget til arbejdsløshedsdagpenge. Desuden kræves det, at man i de to forudgående år har været i arbejde i mindst 43 uger. Den samlede understøttelsesperiode er normalt 500 dage inden for fire på hinanden følgende kalenderår. Personer, der er fyldt 57 år, inden der er udbetalt dagpenge i 500 dage, kan modtage dagpenge op til 60-års alderen. Derefter kan de få arbejdsløshedspension.

I Island skal man have været i arbejde i mindst 425 dagtimer i de sidste 12 måneder for at have ret til dagpenge. Dagpengene udbetales i 260 hverdage, hvorefter udbetalingen ophører i 16 uger. Herefter generhverves retten igen i 12 måneder. Dette dagpengeophør kan undgås, hvis modtagerne har modtaget et jobtrænings eller særlige beskæftigelsestilbud i mindst otte uger i dagpengeperioden. I alt kan der udbetales dagpenge i 5 år.

I Norge er det en forudsætning for at være berettiget til arbejdsløshedsdagpenge, at man før arbejdsløsheden indtræder, har haft en lønindkomst på mindst 56.713 NOK i det sidste kalenderår eller en gennemsnitlig lønindkomst i de tre sidste år på 45.370 NOK. Den maksimale støtteperiode varierer afhængig af størrelsen på den tidligere indtægt. En tidligere indtægt på mindst 90.740 NOK giver en støtteperiode på 156 uger, mens en arbejdsindtægt under 90.740 NOK som kvalificerer til dagpenge giver en støtteperiode på 78 uger. Personer over 64 år er sikret dagpenge indtil pensionsalderen i folketrygden som er 67 år.

I Sverige skal man have haft erhvervsarbejde i mindst 6 måneder og været i arbejde i mindst 70 timer pr kalendermåned, eller haft erhvervsarbejde i mindst 450 timer i en sammenhængende periode på 6 kalendermåneder og været i arbejde i mindst 45 timer pr måned i alle 6 måneder inden for en 12 måneders periode, før man er berettiget til arbejdsløshedsdagpenge (det såkaldte arbejdsvilkår).

Tabel 5.4 Reglerne for udbetaling af kontantstøtte i forbindelse med arbejdsløshed pr. december 1998

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>Forsikrede</i>					
Aldersgrænse for retten til at modtage arbejdsløshedsdagpenge	19-66 år ¹⁾	17-64 år	16-69 år	16-66 år	16-64 år ⁵⁾
Antal karensdage	–	7	–	3	5
Maksimalt antal understøttelsesdage	1.300 inden for 7 år (5 understøttelsesdage pr. uge i 5 år) ²⁾	500 inden for 4 år ⁴⁾ (5 understøttelsesdage pr. uge)	260	780 dage, 156 uger á 5 dage	300/450 ⁶⁾
Kan ydelsen genopnås?	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Under hvilke betingelser?	Ved at opfylde kravet om 26 ugers arbejde inden for de sidste 3 år	Ved at opfylde kravet om 43 ugers arbejde inden for 2 år	Dagpengeophør i 16 uger	Genopnås når den forsikrede på ny opfylder kravene til mindsteindtægt	Ved at genopfylde kravet om 6 måneders arbejde inden arbejdsløsheden indtræffer
Er dagpengene skattepligtige?	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Ydes der tillæg for børn?	Nej	Ja	Ja	Ja	Nej
<i>Ikke-forsikrede</i>					
Aldersgrænse for retten til at modtage ydelsen	18-66 år ³⁾	17-64 år	.	16-66	20-64 år
Maksimal ydelsesperiode	300/450 ⁶⁾

1 Personer i alderen 18-65 år har ret til at blive medlemmer af en arbejdsløhedskasse, men dagpengeretten gælder for person i alderen 19-66 år.

2 A-kassemedlemmer, der er fyldt 50 år ved udløbet af den samlede dagpengeperiode, og som ville kunne gå på efterløn fra det 60. år bevarer retten til dagpenge til det 60. år. Medlemmer der er fyldt 60 år, kan højst få dagpenge i 2½ år.

3 Børn under 18 år og personer 67 år og derover kan i visse tilfælde modtage kontanthjælp.

4 For 57-årige dog op til det 60. år.

5 Personer under 16 år har også ret til dagpenge, hvis arbejdskravet er opfyldt.

6 450 dage for ydelsesmodtagere over 57 år.

ARBEJDSLØSHED

Tabel 5.5 Kontantstøttens størrelse i forbindelse med arbejdsløshed pr. december 1998

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>Forsikrede</i>					
Arbejdsløshedsdagpengenes størrelse (pr. uge)	90 pct. af arbejdsindkomsten i 5 dage pr. uge ²⁾	Indkomstrelaterede dagpenge: Gennemsnit. 58 pct. af tidligere arbejdsindkomst. Grunddagpenge: 590 FIM + børnetillæg: 120-225 FIM pr. uge	Fast beløb + børnetillæg ⁵⁾	62,4 pct. af beregningsgrundlaget	80 pct. af tidligere arbejdsindkomst 5 dage pr. uge
Indkomstloft pr uge for fuld kompensation i egen valuta ¹⁾	3.302	.	.	5.235	3.675
Indkomstloft pr uge for fuld kompensation i KKP-Euro ¹⁾	350	.	.	424	339
Minimums-beløb pr. uge i egen valuta	2.205	590	3.440	684	1.200
Minimums-beløb pr. uge i KKP-Euro	234	91	37	55	111
Maksimumsbeløb pr. uge i egen valuta	2.690	.	13.760 ⁶⁾	3.264	2.900
Maksimumsbeløb pr. uge i KKP-Euro	285	.	146	264	267
<i>Ikke-forsikrede</i>					
Ydelsens størrelse pr. uge	Unge under 25 år: 507/1.036 ³⁾ DKK Andre: 1.615/2.150 DKK + særlig støtte ⁴⁾	FIM 0-590 + børnetillæg: FIM 48-90	.	Behovsprøvet socialhjælp	1.200

1 Indkomstloftet er den indtægtsgrænse (tidligere indkomst) som arbejdsløshedsdagpengene er beregnet i forhold til. Beregningen af indkomstloftet sker efter forskellige principper i de enkelte lande.

2 Arbejdsgiveren udbetaler en dagpengegodtgørelse på 480 DKK pr. dag for første og anden ledighedsdag.

3 Særlige ydelser til unge under 25 år uden hjemmeboende børn og uden tidligere arbejdsindtægter over 60 pct. af dagpengene i 18 måneder.

4 Den samlede hjælp kan højst udgøre 90 pct. af tidligere indtægt og kan efter 6 måneder på kontanthjælp maksimalt udgøre 100 pct. af dagpengemaksimum.

5 Kontantstøtten øges med 4 pct. for hvert barn under 18 år.

6 For at få udbetalt maksimumsbeløbet skal man have været i arbejde i mindst 1.700 dagtimer inden for de sidste 12 måneder.

Den første periode hvori der udbetales arbejdsløshedsdagpenge er baseret på tidligere, regulært arbejde. En rekvalificering til en ny dagpengeperiode kan opnås for aktiviteter, som kan sidestilles med arbejde. Det kan fx være en arbejdsmarkedsuddannelse, en periode i beredskabsarbejde, en ansættelse med vikartilskud eller en periode hvor man har fået tilskud til at påbegynde egen virksomhed.

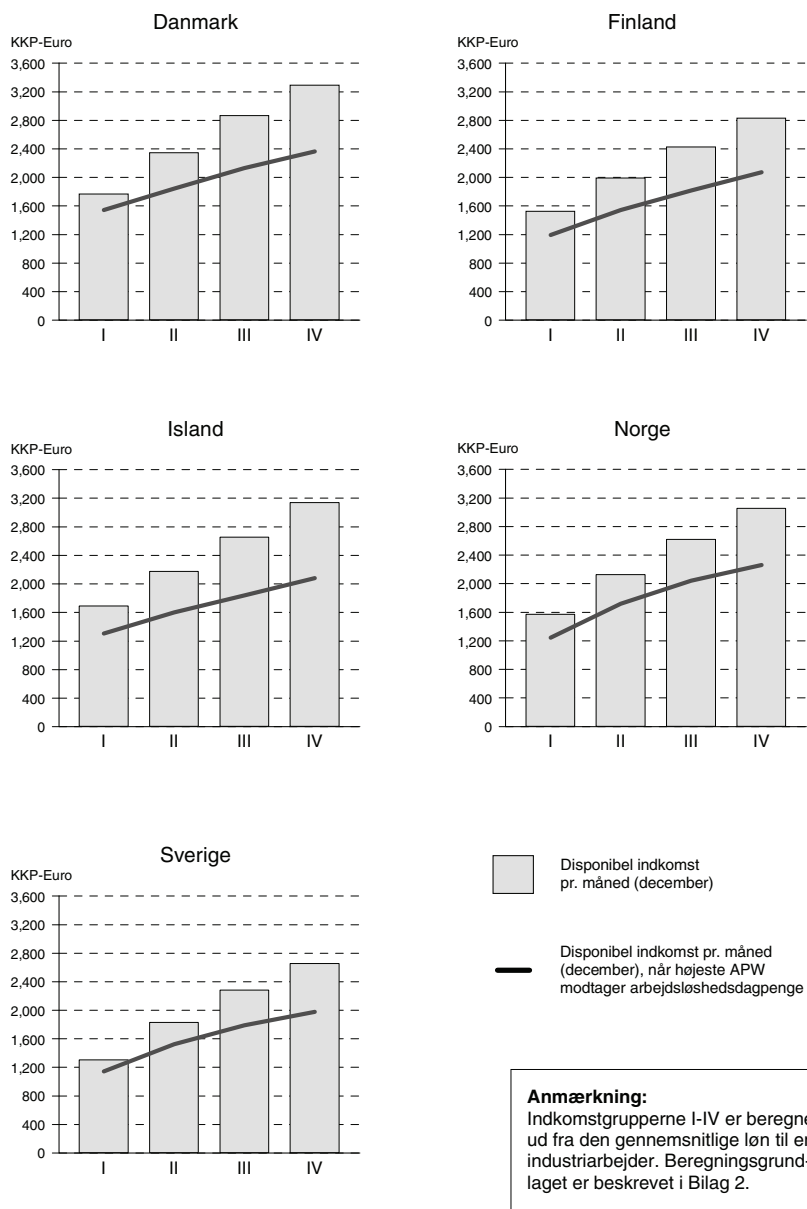
Personer under 57 år kan højst få udbetalt arbejdsløshedsdagpenge i 300 dage. Hvis man er over 57 år, kan man få udbetalt arbejdsløshedsdagpenge i 450 dage. Fra og med juli 1997 blev arbejdsvilkåret skærpet. Pr. 29. december 1997 blev kompensationen hævet til 80 pct. af tidligere arbejdsindkomst. I 1998 er der indført en ny, almen og sammenhængende arbejdsløshedsforsikring. Den nye forsikring består af en grundforsikring, som erstatter den kontante arbejdsmarkedsstøtte, og en frivillig indkomstbortfaldsforsikring. For at få dagpenge der svarer til 80 pct. af den tidligere indkomst kræves et medlemskab af en arbejdsløshedskasse i 12 måneder. Personer som ikke har været medlemmer i 12 måneder får kun udbetalt grundforsikringsbeløbet.

Ud over de regler, der tidligere er nævnt, er retten til dagpenge i alle fem lande desuden betinget af, at personen er anmeldt som arbejdssøgende hos arbejdsformidlingen og kan påtage sig arbejde. Herudover er der i nogle af landene en karensperiode, hvori man ikke får udbetalt arbejdsløshedsdagpenge. I Danmark og Island er der ingen karensdage, i Norge er der tre karensdage, mens der i Finland er syv og i Sverige er fem karensdage.

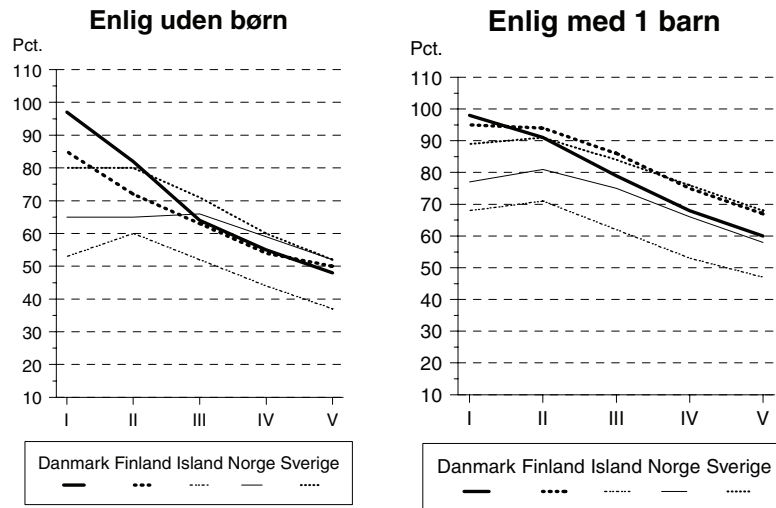
Figur 5.2 viser den disponible indkomst på fire indkomstniveauer for et par uden børn, dels når begge er i arbejde og dels når den person, der har den højeste arbejdsindkomst, overgår til arbejdsløshedsdagpenge. Figurerne 5.3 og 5.4 viser den disponible indkomst ved arbejdsløshed i pct. af indkomsten ved beskæftigelse for enlige med og uden børn opgjort på fem indkomstniveauer. Beregningen er foretaget for henholdsvis forsikrede og ikke-forsikrede (sidstnævnte kun for Danmark, Finland og Sverige). Som det ses af figurerne er der markante forskelle i kompensationen for henholdsvis forsikrede og ikke-forsikrede. Det gælder især for enlige, som tidligere har haft en høj indkomst og for enlige uden børn. Kompensationsniveauet for forsikrede afhænger for det første af dagpengenes størrelse set i forhold til den tidligere indkomst. Denne er højest i Danmark og mindst i Finland og Norge. I Island udbetales der et fast beløb, uafhængig af den tidligere indkomst. For det andet afhænger kompensationsniveauet af maksimumsbeløbenes størrelse. Den er højest i Danmark og lavest i Island. I Finland er der ingen øvre grænse for dagpengenes størrelse. I Sverige skyldes kompensationsforøgelsen fra niveau I til II den måde, hvorpå bundfradraget beregnes i skattesystemet.

ARBEJDSLØSHED

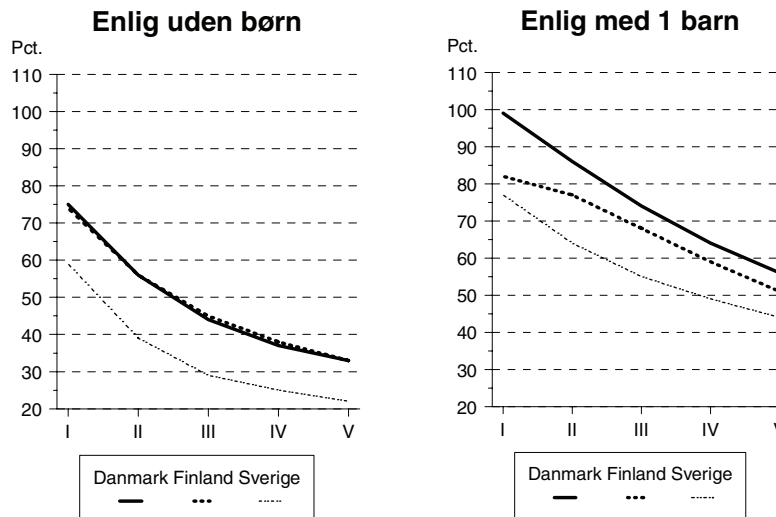
Figur 5.2 Disponibel indkomst for et arbejdsløshedsforsikret par uden børn 1998

Figur 5.3 Disponibel indkomst ved arbejdsløshedsdagpenge i pct. af disponibel indkomst ved arbejde 1998

Figur 5.4 Disponibel indkomst for ikke-forsikrede i pct. af disponibel indkomst ved arbejde 1998

Anmærkning: Indkomstgrupperne I-V er beregnet ud fra den gennemsnitlige løn til en industriarbejder. Beregningsgrundlaget er beskrevet i Bilag 2.

ARBEJDSLØSHED

Tabel 5.6 Antal personer (1.000), som har modtaget kontantydelse i mindst én dag i forbindelse med arbejdsløshed 1990-1998

	Danmark	Finland	Island ¹⁾	Norge ¹⁾	Sverige
<i>1990</i>					
Forsikrede	621	171	11	303	262
Ikke-forsikrede	116	126	..	-	36
I alt	737	289	11	303	298
I alt i pct. af arbejdsstyrken	26	11	..	14	7
<i>1995</i>					
Forsikrede	672	683	19	310	824
Ikke-forsikrede	111	270	..	-	137
I alt	783	827	19	310	961
I alt i pct. af arbejdsstyrken	28	33	..	14	22
<i>1997</i>					
Forsikrede	607	477	16	207	836
Ikke-forsikrede	90	309	..	-	118
I alt	697	753	16	207	954
I alt i pct. af arbejdsstyrken	25	30	11	9	22
<i>1998</i>					
Forsikrede	569	421	12	163	742
ikke-forsikrede	88	323	91
I alt	657	703	12	163	833
I alt i pct. af arbejdsstyrken	24	28	8	7	20

1 Beregnet ud fra antal godkendte dagpengeansøgninger.

For familier med børn spiller det en rolle om der gives et tillæg for børn, hvilket er tilfældet i Finland, Island og Norge. Dertil kommer, at størrelsen af såvel boligydelsen som betalingen for daginstitutioner reguleres i forhold til indkomstens størrelse. Dette har betydning for kompensationsniveauet hos både forsikrede og ikke-forsikrede og er især medvirkende til at give enlige med børn et højt kompensationsniveau. For grupperne med de mindste indkomster betyder disse forhold, at kompensationsniveauet er lavest i Norge og højest i Danmark og Finland. For parfamilier er det dog højest i Sverige. For de høje indkomstgrupper er kompensationsniveauet lavest i Island og højest i Sverige og Finland. I Danmark og Island falder kompensationsniveauet hurtigt, når man bevæger sig fra det lave indkomstniveau til de højere niveauer.

I tabel 5.3 blev antallet af arbejdsløse vist som et gennemsnit på et antal givne tællingstidspunkter, mens tabel 5.6 viser antal personer berørt af ledighed i mindst én dag i de respektive år. En sammenligning af tallene i de to tabeller indikerer således, at relativt mange arbejdsløse finder beskæftigelse igen inden for mindre end ét år, men der er også forskelle mellem lande-

ne i længden af ledighedsperioderne.

I Finland gives der pension til personer i 60-års alderen som har været arbejdsløse. Denne ydelse beregnes på samme måde som invalidepension. I 1998 modtog 49.389 personer arbejdsløshedspension med en gennemsnitlig ydelse på 5.486 FIM pr. måned. I Danmark er det også muligt at træde tilbage tidligt fra arbejdsmarkedet, jf. Kapitel 7, men disse regelsæt er ikke afhængige af, om den pågældende har været eller forventes at blive arbejdsløs.

Kontantydelse ved jobtræning og aktivering

– Der lægges vægt på aktivering

Ud over arbejdsløshedsdagpenge udbetales der i alle de nordiske lande også andre former for kontantydelse til arbejdsløse. Aldersgrænsen for iværksættelse af arbejdsmarkedspolitiske foranstaltninger er 18 år i Danmark og Finland og 16 år i Island og Sverige. I Norge varierer aldersgrænsen, afhængigt af foranstaltningen.

I Danmark har aktivlinien i arbejdsmarkeds- og socialpolitikken spillet en stadig større rolle siden arbejdsmarkedsreformen i 1994.

Ledige dagpengemodtagere under 25 år, som ikke har nogen erhvervs-kompetencegivende uddannelse har ret og pligt til efter 6 måneders ledighed at modtage et uddannelsesstilbud af mindst 18 måneders varighed. Ydelsen under uddannelse svarer til halvdelen af dagpengene.

For ledige dagpengemodtagere er der desuden fra 1996 sket en fremrykning af retten og pligten til aktivering i sammenhæng med en afkortning af den samlede periode med ret til dagpenge. I 1998 er denne femårige periode opdelt i en toårig dagpengeperiode og en treårig aktivperiode. I aktivperioden har ledige ret og pligt til et aktiveringstilbud i form af uddannelse, jobtræning m.v. i op til 3 år. I dagpengeperioden er aktiveringen behovsorienteret og fleksibel, dels målrettet mod grupper som risikerer at blive langtidsledige og dels som forebyggelse mod mangel på kvalificeret arbejdskraft (flaskehalse). Formålet med aktiveringen er primært at opkvalificere de ledige med henblik på ordinær beskæftigelse, men også at motivere dem til selv at søge beskæftigelse eller uddannelse.

Kontanthjælpsmodtagere under 30 år har senest efter 13 uger ret og pligt til at tage imod et beskæftigelses- eller uddannelsesstilbud på mindst 30 timer om ugen i 18 måneder, for personer med en erhvervskompetencegivende uddannelse dog kun i 6 måneder. Kontanthjælpsmodtagere på 30 år og derover

ARBEJDSLØSHED

skal have et aktiveringstilbud senest efter 12 måneder på kontanthjælp.

Den ledige får udbetalt løn i forbindelse med jobtræning, mens ydelserne under de øvrige aktiverings- og uddannelsesforanstaltninger i vid udstrækning svarer til dagpenge eller kontanthjælp.

I Finland er de aktive foranstaltninger som forbedrer beskæftigelsen en vigtig del af den finske arbejdsmarkedspolitik. Ved hjælp af disse foranstaltninger skaber man arbejdspladser, forbedrer mulighederne for de langtidsledige samt forbedrer mulighederne for at få de unge ind på arbejdsmarkedet. Desuden skal foranstaltningerne forebygge langtidsarbejdsløshed samt reducere de regionale forskelle i arbejdsløsheden. Man hjælper desuden ledige som vil starte egen virksomhed.

Service til de som er til rådighed for arbejdsmarkedet udgør den vigtigste del af den aktive arbejdsmarkedspolitik. De typer af service som bureauerne tilbyder er arbejdsformidling, erhvervsvejledning, erhvervsrettede voksenuddannelser, information om uddannelse og erhverv samt erhvervsrettet revalidering.

I Island er Arbejdsløshedsforsikringsfonden, foruden at varetage sin hovedopgave med udbetaling af arbejdsløshedsdagpenge, i stigende grad gået over til at yde tilskud til forskellige kurser for arbejdsløse og særlige kommunale beskæftigelsesforanstaltninger.

I Norge ligger ansvaret for den erhvervsmæssige revalidering hos arbejdsmarkedsmyndighederne. Formålet er at sikre, at der sker en samlet opfølgning på kontantydelse og serviceforanstaltninger til ledige. Desuden tilbyder arbejdsmarkedsmyndighederne en række foranstaltninger til ledige som skal sikre dem kvalifikationer, der bedre er tilpasset arbejdsmarkedets behov. Arbejdsmarkedstiltagene må dog ikke konkurrere med de almindelige uddannelsestilbud.

I Sverige er arbejds- og kompetancelinien hovedhjørnesteinen i den aktive arbejdsmarkedspolitik. Dette indebærer at en arbejdsløs person, som ikke direkte kan få arbejde, i første omgang skal tilbydes en uddannelse eller en anden lempelig foranstaltning, som har til formål at personen skal kunne få et regulært arbejde.

De vejledende aktiviteter, som forestås af arbejdsformidlingen, omfatter blandt andet erhvervs- og uddannelsesinformation og forskellige aktiverende foranstaltninger som fx jobsøgningsaktiviteter.

Personer med behov for erhvervsrettet revalidering eller særlig vejledning kan få hjælp hos et arbejdsmarkedsinstitut. Institutterne har særlige ressourcer og kompetence inden for arbejdsprøvning, praktisk arbejdsorientering, tilpasning af arbejdspladser m.v.

Da lavkonjunkturen startede i begyndelsen af 1990'erne domineredes de arbejdsmarkedspolitiske foranstaltninger af arbejdsmarkedsuddannelserne.

Tabel 5.7 Antal aktiverede i 1998

	Antal aktiverede i løbet af året		Antal aktiverede på opgørelsestidspunktet/gennemsnitligt antal aktive-rede		Aktiverede i pct. af arbejdsstyrken på opgørelsestidspunktet	
	I alt	16-24-årige	I alt	16-24-årige	I alt	16-24-årige
<i>Danmark</i>						
I alt 1995	258.392	52.214	110.935	16.030	4,0	3,4
I alt 1997	248.421	39.066	100.387	12.566	3,6	2,8
I alt 1998	252.921	36.361	100.344	11.580	3,6	2,7
Heraf:						
– Støttet beskæftigelse	106.699	23.288	46.052	6.680	1,7	1,5
– Uddannelse	152.482	11.782	49.164	3.629	1,8	0,8
– Andet	23.876	7.431	5.128	1.271	0,2	0,3
<i>Finland</i>						
I alt 1995	285.575	82.217	103.667	25.973	4,2	9,9
I alt 1997	310.809	94.788	120.127	30.102	4,8	10,6
I alt 1998	288.413	85.385	109.308	26.083	4,4	8,8
Heraf:						
– Støttet beskæftigelse	156.952	32.943	57.018	11.919	2,3	4,0
– Arbejdsmarkedstræning	85.298	13.203	41.444	5.730	1,6	1,9
– Arbejdsmarkedsstøtte	46.163	39.239	10.846	8.434	0,4	2,8
<i>Island</i>						
I alt 1995
I alt 1997	4.150	989	2,8	4,1
I alt 1998	2.565	568	1,7	2,1
Heraf:						
-Støttet beskæftigelse
- Arbejdsmarkedstræning
- Løntilskud til arbejdsgiveren	67	35	-	0,1
<i>Norge</i>						
I alt 1995	48.618	19.106	2,2	6,4
I alt 1997	25.256	9.131	1,1	2,9
I alt 1998	14.657	4.889	0,6	1,5
Heraf:						
– Offentlige beskæftigelsesforanstaltninger
– Løntilskud til arbejdsgivere
– Uddannelsesforanstaltninger
<i>Sverige</i>						
I alt 1995	781.000	..	275.100	..	6,1	..
I alt 1997	873.873	..	246.681	..	5,8	..
I alt 1998	715.247	..	226.885	..	5,3	..
Heraf:						
– Arbejdsmarkedspolitiske foranstaltninger	645.823	..	171.911	..	4,0	..
– Ansættelse med løntilskud	61.135	..	49.031	..	1,2	..
– Beskyttet arbejde hos offentlig arbejdsgiver	8.289	..	5.943	..	0,1	..

ARBEJDSLØSHED

Men siden 1992 er der sket en klar forskydning over mod andre konjunkturafhængige foranstaltninger. Disse ordninger omfatter bl.a. arbejdspladsintroduktion som skal give erhvervsorientering, praktik og erhvervs erfaringer til ledige, der søger arbejde gennem arbejdsformidlingen. Som et supplement til de ordinære arbejdsmarkedspolitiske foranstaltninger er der indrettet et edb-/aktivitetscenter for arbejdsløse, med henblik på at lære dem at arbejde med informationsteknologi. Unge arbejdsløse under 20 år kan komme i praktik i en kommunal virksomhed. Kommunerne kan også tilbyde arbejdsløse unge i alderen 20-24 år et aktiveringsprogram af en varighed under 12 måneder på heltid. Aktiveringsprogrammet skal være individuelt tilpasset og indeholde uddannelse eller praktik eller en kombination af dette.

Derudover er der ordninger med arbejdslivsudvikling, som skal ansøre arbejdsløse til at vende tilbage til det normale arbejdsmarked, og ansættelsesstøtte til arbejdsgivere hvor støtten har det formål at stimulere arbejdsgiveren til at ansætte en arbejdsløs ved at man dækker arbejdsgiverens udgifter ved at ansætte en person som har behov for en udvidet introduktion eller uddannelse. Desuden kan personer som er arbejdsløse eller risikerer at blive arbejdsløse i visse tilfælde få tilskud til at starte egen virksomhed.

For personer med nedsat arbejdsevne findes der foranstaltninger som gør det muligt at de pågældende kan arbejde med løntilskud enten hos offentlige eller private arbejdsgivere.

Serviceydelser i forbindelse med arbejdsløshed

De servicetilbud, der ydes i forbindelse med arbejdsløshed omfatter først og fremmest arbejdsformidling; men i alle landene gives der også mobilitetsfremmende ydelser i form af bl.a. flyttehjælp og hjælp til dobbelt husførelse.

Arbejdsformidling

– *Arbejdsformidling er gratis*

I alle fem nordiske lande findes der arbejdsformidling. Den fungerer som serviceorgan for både arbejdssøgende og arbejdsgivere. Arbejdsformidlingen drives af staten, undtagen i Island, hvor den drives af kommunerne, men fra 1. juli 1997 har staten overtaget arbejdsformidlingen.

I alle fem lande er arbejdsformidlingen uden brugerbetaling, og det er i princippet frivilligt, om den arbejdssøgende vil modtage det anviste arbejde. Arbejdsløshedsdagpengene udbetales dog kun, hvis den arbejdssøgende er villig til at tage et passende arbejde, når et sådant forefindes.

Der er betydelige forskelle landene imellem på antallet af ledige stillinger, der anmeldes til arbejdsformidlingen. Forskellene i tallene afspejler dog i højere grad forskelle i måden, hvorpå arbejdsformidlingen bruges end forskelle i det faktiske antal ledige stillinger i landene.

Tabel 5.8 Antal ledige stillinger anmeldt til arbejdsformidlingskontorerne. I tusinder og i pct. af arbejdsstyrken 1990-1998

	Danmark		Finland		Norge ¹⁾		Sverige ²⁾	
	Antal stillinger anmeldt 1.000	I pct. af arbejdsstyrken	Antal stillinger anmeldt 1.000	I pct. af arbejdsstyrken	Antal stillinger anmeldt 1.000	I pct. af arbejdsstyrken	Antal stillinger anmeldt 1.000	I pct. af arbejdsstyrken
1990	112	4	341	13	237	11	650	14
1995	117	4	170	7	276	13	339	8
1997	95	3	242	10	391	18	324	8
1998	97	3	255	10	472	21	413	10

1 Omfatter både anmeldte ledige stillinger samt ledige stillinger registreret på anden vis.

2 Som procentdel af arbejdsstyrken i alderen 16-64 år (inkl. arbejdsløse).

Udgifter til og finansiering af ydelser i forbindelse med arbejdsløshed

Forskelle og ligheder i udgifterne til arbejdsløshed

Udgifterne til arbejdsløshed afspejler dels omfanget af ledigheden, dels dagpengenes størrelse og dels omfanget af aktiverende foranstaltninger til de ledige.

Finland som er det land der har den højeste arbejdsløshed i de nordiske lande er det land som har de næsthøjeste udgifter til arbejdsløshed målt i KKP pr capita. Her skal det dog bemærkes at der i Finland gives en række tilskud til arbejdsgiverne, til aktivering. Disse udgifter er ikke medregnet som sociale udgifter i denne rapport. Sverige som er det land der har den næst højeste ledighed anvender næsten det samme som i Finland. De høje udgifter i Danmark skyldes dels dagpengenes størrelse samt omfanget af aktiveringen/jobtræning. Island har den laveste ledighed efterfulgt af Norge hvilket også afspejler lave udgifter.

Udviklingen i udgifterne til arbejdsløshed fra 1997 til 1998

I Danmark fortsatte udgifterne til arbejdsløshedsdagpenge med at falde fra 1997 til 1998 som følge af faldet i arbejdsløsheden. Det gennemsnitlige antal dagpengemodtagere faldt fra 183.000 i 1997 til 147.000 i 1998. Udgifterne til aktivering er til gengæld steget fra 1997 til 1998.

I Finland faldt udgifterne til arbejdsløshedsbekæmpelse med 2,6 Mia FIM på grund af faldet i arbejdsløsheden. Det største fald fandtes i de indkomstrelaterede dagpenge, hvorimod udgifterne til arbejdsløshedspension steg ligesom udgifterne til arbejdsmarkedsstøtte.

I Island er udgifterne til arbejdsløshed faldet fra 1997 til 1998. Dette skyldes hovedsageligt et fald på 19,4 pct. til udbetalingerne i arbejdsløshedsdagpenge. Udgifterne til arbejdsformidling bliver dog ved med at stige som i de tidligere år og er dobbelt så høje i 1998 i forhold til 1997 hvilket skyldes at staten er ved at overtage arbejdsformidlingen.

I Norge falder udgifterne i forbindelse med arbejdsløshed fortsat og fra 1997 til 1998 var der et fald på næsten 25 pct.. Arbejdsløsheden faldt med 0,9 procentpoint til 3,2 fra 1997 til 1998.

I Sverige har faldet i arbejdsløsheden reduceret udgifterne til kontant-ydelser til arbejdsløse.

Tabel 5.9 Udgifter til og finansiering af ydelser i forbindelse med arbejdsløshed 1998

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>Kontantydelse, mio. KR/FIM</i>					
A. Dagpengesikring	19.574	15.421	2.272	5.268	34.827
B. Delvis dagpengesikring	-	213	-	164	-
C. Pension af arbejdsmarkedsmæssige årsager	-	2.986	-	-	2.203
D. Kontantydelse ved jobtræning	17.428	1.214	162	-	12.733
E. Kompenserende ydelser	-	95	-	-	614
F. Øvrigt	36	-	-	-	-
Kontantydelse i alt	37.038	19.929	2.434	5.432	50.417
<i>Serviceydelser, mio. KR/FIM</i>					
A. Mobilitetsydelser	-	10	-	2	308
B. Serviceydelser ved jobtræning	-	1.201	-	1.554	4.267
C. Øvrigt	2.588	748	329	1.939	2.810
a. Heraf arbejdsformidling	985	748	329	1.891	2.750
Serviceydelser i alt	2.588	1.959	329	3.496	7.385
Udgifter i alt, mio. KR/FIM	39.626	21.888	2.764	8.928	57.802
Udgifter i pct. af BNP	3,4	3,2	0,5	0,8	3,1
<i>Finansieret af (pct.)</i>					
- Det offentlige	23,6	54,0	9,8	57,4	27,7
- Arbejdsgivere	2,3	31,6	90,2	24,5	68,1
- Forsikredes præmier og særskatter	74,0	14,4	-	18,1	4,2
<i>Ændringer 1997-1998 i 1998-priser</i>					
- Mio. KR/FIM	-2.770	-2.594	-341	-2.749	-4.338
- Pct.	-6,5	-10,6	-11,0	-30,3	-7,0

Tabel 5.10 Udgifter til ydelser i forbindelse med arbejdsløshed i KKP/capita 1998

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
Kontantydelse i alt	740	556	94	99	525
Serviceydelser i alt	52	55	13	64	77
Udgifter til arbejdsløshed i alt	792	611	107	163	602

Kapitel 6

Sygdom

Der er stor forskel på hvor stor en andel udgifterne ved sygdom udgør af de samlede sociale udgifter. I Island og Irland er udgifterne ved sygdom således næsten dobbelt så høje som i Danmark, der er det land som anvender mindst.

Tabel 6.1 Udgifter i forbindelse med sygdom i pct. af de samlede sociale udgifter i EU, Island og Norge 1997

Danmark	18,1	Belgien	24,0	Luxembourg	24,9
Finland	21,9	Frankrig	28,8	Portugal	33,3
Island	37,9	Grækenland	25,2	Spanien	28,8
Norge	29,1	Holland	30,8	Storbritannien	26,1
Sverige	22,5	Irland	35,8	Tyskland	28,1
		Italien	23,2	Østrig	25,8

Anmærkning: Se tabel 4.1.

Betalt fravær ved sygdom

– Alle i arbejde er i princippet sikret dagpenge ved sygdom

Opbygningen af løn- og dagpengeordningerne varierer meget fra land til land. I Danmark får offentligt ansatte og en del privatansatte udbetalt løn under sygdom efter kollektive aftaler. I Island udgør løn under sygdom og fagforeningernes supplerende dagpengeordninger den altovervejende del af den almindelige dagpengesikring. Efter et års ansættelse hos den samme arbejdsgiver er den ansatte ved sygdom berettiget til en måneds løn. Flertallet af lønmodtagere er ved lov eller kollektivt aftaler sikret ret til løn i en længere periode. Når retten til løn under sygdom ophører kan der gives supplerende dagpenge

i tillæg til den offentlige sygedagpengeordning. Dagpengene fra det offentlige består af et fast beløb pr dag uanset tidligere løn og ydelsen er forholdsvis lav. I Finland betaler arbejdsgiverne i henhold til loven om *arbejdsaftaler* fuld løn på den første sygedag samt de derpå følgende 7 hverdage. Normalt er der i de kollektive aftaler for de enkelte brancher aftalt, at der udbetales fuld løn i en længere periode, eksempelvis 1 til 2 måneder. Det er ligeledes muligt at der efter en vis tid udbetales en del af den fulde løn. I Norge udbetales dagpengeydelse gennem Folketrygden. Fravær på grund af sygdom giver ret til sygedagpenge, hvis den sygemeldte har været ansat i mindst 14 dage og i øvrigt har en arbejdsindkomst på mindst halvdelen af Folketrygdens grundbeløb, svarende til 22.685 NOK pr. år.

Retten til at oppebære sygedagpenge sker i Danmark, Finland og Norge efter en såkaldt optjeningstid, som er på 3 måneder. Tilsvarende ordninger findes ikke i Island og Sverige.

Selvstændige erhvervsdrivende kan i flere af landene tegne en forsikring som sikrer dem dagpenge ved sygdom.

Sygedagpengene er skattepligtige i alle landene.

I Sverige er der en karenperiode på én dag inden der kan udbetales sygedagpenge. I Finland er karenperioden ni hverdage, mens den islandske folkeforsikring opererer med en karenperiode på 21 dage. Hvis sygdomsperioden er 21 dage eller derover udbetales sygedagpengene dog fra den 15. dag.

Tabel 6.2 Reglerne for udbetaling af kontantstøtte til lønmodtagere i forbindelse med sygdom pr. december 1998

	Danmark	Finland	Norge	Sverige
Eksisterer der en arbejdsgiverperiode?	Ja	Nej ²⁾	Ja	Ja
Arbejdsgiverperiodens længde	2 uger for private	–	2 uger	2 uger ³⁾
Antal karen dage	–	9	–	1
Den maksimale periode, hvori der kan udbetales sygedagpenge/sygeløn	52 uger ¹⁾	52 uger	52 uger	Ingen tidsbegrænsning

1 I særlige tilfælde er der mulighed for at få forlænget dagpengeperioden. Det gælder for eksempel hvis det anses for overvejende sandsynligt, at revalidering kan iværksættes, og når der er indgivet ansøgning om førtidspension. Desuden kan dagpengeperioden forlænges med 2×26 uger ved alvorlig sygdom eller arbejdsskade.

2 Efter kollektive aftaler betaler arbejdsgiverne fuld eller delvis løn i 1-3 måneder under sygdom. I denne periode betales dagpengene til arbejdsgiveren.

3 Inden for arbejdsgiverperioden er der én karen dag.

SYGDOM

De fleste af lønmodtagerne har dog ret til at få løn i denne periode. I Danmark og Norge er der ingen karenstage.

I flere af landene er der indført en såkaldt arbejdsgiverperiode hvorefter arbejdsgiverne betaler løn eller dagpenge i sygdomsfraværets første uger. I Danmark og Sverige betaler arbejdsgiverne sygedagpenge i de første to uger af sygdomsperioden. I Norge blev arbejdsgiverperioden udvidet fra 14 til 16 dage den 1. april 1998. I Sverige var arbejdsgiverperioden forlænget til 4 uger i perioden 1. januar 1997 til 1. marts 1998. Offentlige arbejdsgivere i Danmark og Norge betaler løn i hele den periode, hvori de ansatte er sygemeldt. I Danmark skal arbejdsgiverne udbetale kompensation i arbejdsgiverperioden, enten i form af dagpenge eller som løn. I Norge udbetales fuld lønkompensation for indtægter op til 272.220 NOK pr. år. Efter et fradrag på 20 pct. i arbejdsindkomsten udbetales der i Sverige et beløb (sygeløn), svarende til 80 pct. af arbejdsindkomsten. I Finland er der ingen officiel arbejdsgiverperiode, men de fleste arbejdsgiver udbetaler fuld løn ved kortvarig sygdom.

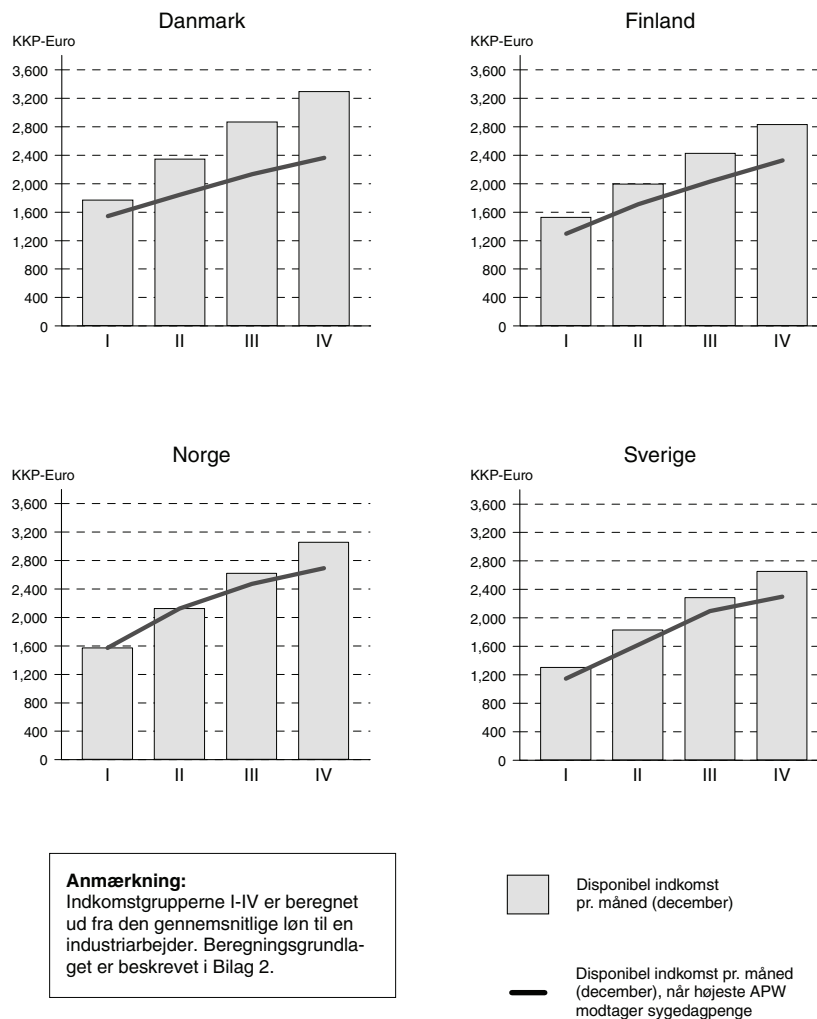
Tabel 6.3 Størrelsen af kontantstøtte til lønmodtagere i forbindelse med sygdom pr. december 1998

	Danmark	Finland	Norge	Sverige
Sygedagpengenes størrelse i pct. Af arbejdsindkomsten	100	Normalt 70	100	80
Indkomstloft pr uge for fuld kompensation i egen valuta ¹⁾	2.971	.	5.235	5.250
Indkomstloft pr uge for fuld kompensation i KKP-Euro ¹⁾	315	.	424	484
Minimumsbeløb pr. uge i egen valuta	-	.	436	133
Minimumsbeløb pr. uge i KKP-Euro	-	.	35	12
Maksimumsbeløb pr. uge i egen valuta	2.688 ²⁾	.	5.235	4.186
Maksimumsbeløb pr. uge i KKP-Euro	285	.	424	386
Er dagpengene skattepligtige?	Ja	Ja	Ja	Ja
Ydes der tillæg for børn?	Nej	Nej	Nej	Nej

1 Indkomstloftet er den indtægtsgrænse (tidligere indkomst) som sygedagpengene er beregnet i forhold til. Beregningen af indkomstloftet sker efter forskellige principper i de enkelte lande.

2 Offentligt ansatte og en del privatansatte får efter overenskomst fuld løn under sygdom, for nogle privatansatte dog kun i de første uger.

Figur 6.1 Disponibel indkomst for et par uden børn 1998

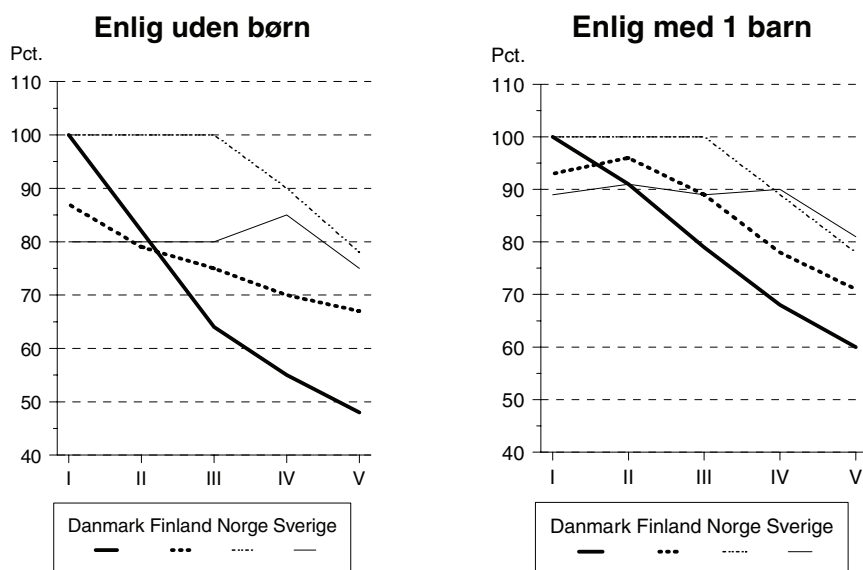

Figur 6.1 viser den disponible indkomst på fire indkomstniveauer for et par uden børn når begge er i beskæftigelse og når den person, der har den højeste indkomst overgår til at modtage sygedagpenge. Figur 6.2 viser den disponible indkomst ved sygedagpenge i pct. af den disponible indkomst ved beskæftigelse på fem indkomstniveauer, for en enlig uden børn og for en enlig med ét barn.

SYGDOM

Som det fremgår af figurene, er der betydelige forskelle i kompensationsniveauerne ved sygdom. For enlige i de laveste indkomstgrupper er kompensationen højest i Danmark og Norge og lavest i Sverige, mens den for enlige i de højeste indkomstgrupper er lavest i Danmark og højest i Norge og Sverige. For par uden børn er kompensationen generelt højest i Norge og lavest i Sverige. Forskellene er dels betinget af dagpengenes størrelse målt i forhold til arbejdsindkomsten (de er højest i Danmark og Norge og lavest i Finland), dels af maksimumsbeløbets størrelse, som er relativt lavt i Danmark set i forhold til Sverige og – især – Norge. Endelig har det betydning, at der i Finland ikke er nogen øvre grænse for dagpengenes størrelse.

Figur 6.2 Disponibel indkomst ved sygedagpenge i pct. af disponibel indkomst ved arbejde 1998

Anmærkning:
Indkomstgrupperne I-V er beregnet ud fra den gennemsnitlige løn til en industriarbejder. Beregningsgrundlaget er beskrevet i Bilag 2.

I Danmark og Finland skyldes det højere kompensationsniveau for enlige med ét barn set i forhold til enlige uden børn især, at der ved overgangen til sygedagpenge sker et fald i daginstitutionsbetalingen; men derudover modtager enlige med ét barn også højere boligstøtte, da reglerne herom generelt er mere gunstige for familier med børn end for familier uden børn.

Tabel 6.4 Beregnet fravær i mindst én uge pga. sygdom blandt beskæftigede i pct. af alle beskæftigede 1990-1998¹⁾

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
1990					
Mænd	1,5	2,2	1,1 ²⁾	2,7	3,7
Kvinder	2,2	2,6	1,9 ²⁾	3,5	5,4
I alt	1,8	2,4	1,5 ²⁾	3,1	4,5
1995					
Mænd	1,4	2,0	1,3	2,2	2,2
Kvinder	2,2	2,3	2,1	3,1	3,4
I alt	1,7	2,1	1,7	2,6	2,7
1997					
Mænd	1,3	2,0	1,3	2,6	1,8
Kvinder	1,8	2,2	2,0	3,9	3,1
I alt	1,5	2,1	1,7	3,2	2,4
1998					
Mænd	1,4	1,9	0,9	2,7	2,1
Kvinder	1,6	2,3	1,6	3,9	3,6
I alt	1,5	2,1	1,2	3,2	2,8

1 Tallene er beregnet ud fra arbejdskraftundersøgelserne, som et gennemsnit af tællingerne.

2 Vedrører 1991.

I Danmark, Finland og delvis Sverige har der i løbet af 1990 været et mindre fald i fravær på grund af sygdom. Årsagerne hertil er flere, blandt andet den stigende arbejdsløshed op gennem 1990'erne. I 1998 har der været en mindre stigning i fravær ved sygdom i Sverige. I Norge findes det højeste fravær, hvilket blandt andet skyldes øget beskæftigelse og nedgang i arbejdsløsheden.

SYGDOM

Tabel 6.5 Afsluttede sygedagpengeperioder af mindst 15 dages varighed (pct.) 1998

	Danmark	Finland	Norge	Sverige
<i>Varighed (dage)</i>				
15-21	24,1	29,1	23,3	19,4
22-29	12,9	18,5	12,0	16,6
30-59	23,4	28,6	24,7	27,8
60-89	10,1	8,6	11,8	11,3
90-119	5,8	3,8	6,5	6,1
120-149	3,5	2,2	4,2	3,6
150-179	2,5	1,4	3,0	2,4
180-359	8,6	6,4	9,4	6,7
360+	9,1	1,4	5,0	6,1
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0

Der er visse variationer i landenes mønster for langvarigt sygefravær (sygefravær i mere end 14 dage). Dette afspejler blandt andet forskellig praksis med hensyn til, hvornår langvarigt syge overgår til at få udbetalt ydelser fra andre dele af det sociale system. Det gælder fx overgangen til revalideringsydelse eller førtidspension.

I Sverige er der ingen begrænsning for, hvor længe man kan modtage sygedagpenge, og de kan derfor også udbetales efter mere end ét års sygdom. Dette kan i en række tilfælde også ske i Danmark. De 5 pct. i Norge på over 360 dage dækker også personer, som ikke er raskmeldte efter et års (365 dages) sygdom. De modtager ikke sygedagpenge mere end et år, men får i stedet for udbetalt revalideringsdagpenge.

Dagpengesikring ved arbejdsskade og arbejdsbetinget sygdom

I alle fem lande udbetales der ydelser ved arbejdsskader og erhvervssygdomme. De kortvarige ydelser kan være sygedagpenge eller ydelser, der svarer til dette.

I Finland udbetales der arbejdsskadedagpenge, almindeligvis svarende til den normale løn.

Serviceydelse

Det er et fællestræk ved de nordiske lande, at de har et veludbygget serviceapparat til såvel forebyggelse som behandling af sygdomme. Der er dog tale om et område, som varierer noget i opbygning fra land til land.

I Danmark, Finland, Norge og Sverige er det de kommunale og/eller amtskommunale myndigheder, der har ansvaret for organiseringen af sundhedsvæsenet, mens det i Island er staten.

Der er etableret bedriftssundhedstjenester i Danmark, Norge og Sverige, som har til formål, at der inden for rammerne af den enkelte arbejdsplads skal kunne iværksætte forebyggende foranstaltninger og udføre helbreds kontrol. Der findes også en lovpligtig bedriftssundhedstjeneste i Finland, som skal sørge for præventive foranstaltninger. Denne kan suppleres med frivillige ordninger, som dels kan være præventive foranstaltninger eller almindelig sygdomsbehandling, hvortil sygeforsikringen giver tilskud.

Sygehuse

– *Sygehusvæsenet er hovedsagelig et offentligt anliggende*

I samtlige nordiske lande findes der almindelige sygehuse med tilhørende ambulatorier/poliklinikker og skadestuer. Desuden er der højt specialiserede sygehuse, psykiatriske hospitaler og i nogle af landene også hospitaler til langtidspleje. Sygehusene drives hovedsageligt af staten, amtskommunerne eller kommunerne, men der findes også enkelte private sygehuse.

Det er meget vanskeligt at få sammenlignelige data for kapaciteten i sundhedsvæsenet i de nordiske lande, da området er meget forskelligt organiseret fra land til land. Det er dog en generel tendens, at liggetiderne ved sygehuse over årene bliver kortere, og at flere og flere patienter bliver behandlet ambulant.

Der har i alle landene været en tendens mod at afvikle egentlige psykiatriske hospitaler og i stedet udbygge behandlingen af de psykiatriske patienter i nærmiljøet.

SYGDOM

Tabel 6.6 Udskrivninger og gennemsnitlig liggetid ved somatiske sygehusafdelinger 1990-1998

	Danmark	Finland	Island ¹⁾	Norge	Sverige
<i>Antal udskrivninger pr. 1.000 indbyggere ved somatiske sygehusafdelinger</i>					
1990	193	180	166	155	170
1995	190	193	178	145	167
1997	190	208	..	148	162
1998	191	206	..	152	147
<i>Gennemsnitlig liggetid (dage) ved somatiske sygehusafdelinger</i>					
1990	6,7	7,2	7,6	7,1	7,5
1995	6,1	5,6	6,3	6,7	6,1
1997	5,9	5,0	..	6,1	5,6
1998	5,8	4,6	..	6,2	5,7

Kilde: *Health Statistics in the Nordic Countries* vedrørende årene 1990, 1995, 1997 og 1998.
Finland: STAKES (1990, 1995, 1997 og 1998).

1 Tallene for 1995 vedrører 1994.

Lægebehandling m.v.

– *Forebyggelse og almindelig lægebehandling foregår uden for sygehusene*

Den almindelige (primære) lægebehandling foregår i de nordiske lande uden for sygehusene. Til det primære sundhedsvæsen er der endvidere knyttet forskellige former for forebyggende sundhedsforanstaltninger.

I Danmark varetages den almindelige lægebehandling udelukkende af privatpraktiserende læger, fuldt finansieret og efter overenskomst med det offentlige. I Norge varetages ca. 75 pct. af den almindelige lægebehandling af privatpraktiserende læger. Dette gælder kun i ringe grad i de øvrige nordiske lande. Således skønnes det, at ca. 20 pct. af den almindelige lægebehandling i Sverige varetages af privatpraktiserende læger. I Finland foregår ca. 20 pct. af den almene lægebehandling og speciallægebehandlingen hos privatpraktiserende læger. Den resterende del varetages af ansatte læger i offentlige sundhedscentre.

I Finland og Island kan sundhedscentrene have tilknyttet sengepladser.

Der findes speciallægebehandling i alle landene. Den varetages af speciallæger efter overenskomst med det offentlige. Ydelserne gives enten efter generelle eller efter specifikke regelsæt.

På grund af de store forskelle fra land til land i organiseringen af det primære sundhedsvæsen er det dog meget vanskeligt at få sammenlignelige data for antallet af lægebesøg pr. indbygger.

Der findes hjemmesygepleje i alle landene både til familier og børn som til ældre og handicappede.

I samtlige fem lande tilbydes gravide og småbørn desuden offentlig sundhedspleje. Endvidere er der i alle landene etableret skolesundhedspleje. De fleste børn vaccineres i henhold til det anbefalede vaccinationsprogram. Screeningprogrammer mod fx brystcancer findes i et vist omfang i alle landene. I Finland varetager sundhedscentrene disse opgaver.

I alle fem lande gives der tilskud til transportudgifter i forbindelse med sygdom.

Tandbehandling

– *Børn og unge får gratis tandbehandling*

Tandlægebehandlingen er veludbygget for alle i de nordiske lande. Med undtagelse af Island, foregår behandlingen af børn og unge i offentlige klinikker. I alle landene er behandlingen helt eller delvis gratis.

Tandbehandlingen for voksne varetages hovedsagelig af privatpraktiserende tandlæger.

I Sverige er det landstingene, der organiserer den offentlige tandpleje.

Udgifter til og finansiering af ydelser i forbindelse med sygdom

Forskelle og ligheder i udgifterne til sygdom

Der er en vis forskel i udgifterne i forbindelse med sygdom mellem de nordiske lande hvor Finland bruger mindst og Norge mest.

Når det gælder udgifter til betalt fravær ved sygdom anvender Norge ca. dobbelt så meget som de andre nordiske lande målt i KKP pr capita. Her er det især kontantstøttens størrelse, som spiller en rolle (jf. tabel 6.3) men også den lave arbejdsløshed i Norge har en vis betydning for sygdomsfraværet.

Når det gælder udgifterne til service (sygdomsbehandling) er udgifterne lavest i Finland og højest i Norge.

Det som blandt andet påvirker udgifterne til sygdomsbehandling er patienternes egenbetaling for sygdomsbehandling og medicin hvor egenbetalingen er højest i Finland.

En anden påvirkningsfaktor er gråzonen mellem sundhedssektoren og behandlingen af de ældre og handicappede, som er noget forskelligt organiseret mellem landene.

Udviklingen i de sociale udgifter til sygdom fra 1997 til 1998

I Danmark er der sket et fald i det beregnede skøn over udgifterne til sygedagpenge i arbejdsgiverperioden. Udgifterne til serviceydelser inden for sundhedssektoren er steget, herunder til både sygehusvæsenet, medicin, hjemmesygepleje og kommunale sundhedsordninger for børn og unge.

I Finland steg udgifterne i forbindelse med sygdom ca. 1.mia. FIM hvilket hovedsageligt skyldes at behovet for pleje og behandling er steget samtidig med at der er kommet nye behandlingsformer som er udgiftskrævende. Til trods for stigningen i sundhedsudgifterne er udgifterne nu på det samme niveau som før recessionen i den finske økonomi.

I Island steg de sociale udgifter i forbindelse med sygdom ca. 11 pct. fra 1997 til 1998. Stigningen i kontantydelse var 5,2 pct. mens stigningen i serviceydelserne var 12,4 pct. Denne stigning forklares først og fremmest med en kraftig lønforhøjelse særlig inden for den offentlige sektor og herunder især den specialiserede lægebehandling ved sygehusene.

SYGDOM

I Norge steg kontantydelseerne i forbindelse med sygdom næsten 13 pct. fra 1997 til 1998. Denne stigning skal ses i sammenhæng med den øgede beskæftigelse. Antallet af dage hvori der blev udbetalt sygedagpenge steg fra 10,5 dage i 1997 til 11,1 dage i 1998. Udgifterne til serviceydelser steg ligeledes ca. 13 pct.

I Sverige er udgifterne til sygeforsikringen steget betydeligt på grund af et større sygefravær. Udgifterne for kortvarig sygdom, som betales af arbejdsgiverne er også steget.

Tabel 6.7 Udgifter til og finansiering af ydelser i forbindelse med sygdom 1998

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
Kontantydelse, mio. KR/FIM					
A. <i>Betalt fravær ved sygdom</i>	10.792	7.951	7.664	29.956	31.701
Heraf:					
a. Almindelig dagpengesikring	7.392	2.509	451	16.600	18.609
b. Dagpengesikring i arbejdsgiverperiode	3.400	4.700	6.979	13.356	9.400
c. Særlig dagpengesikring ved arbejdsskade og arbejdsbetinget sygdom	-	584	233	0,0	3.614
B. Øvrigt	408	-	-	-	42
Kontantydelse i alt	11.200	7.951	7.664	29.956	31.743
Serviceydelser, mio. KR/FIM					
Serviceydelser i alt	54.311	33.328	32.443	68.411	110.573
Udgifter i alt, mio. KR/FIM	65.511	41.279	40.107	98.367	142.316
Udgifter i pct. af BNP	5,6	6,0	6,8	8,9	7,5
<i>Finansieret af (pct.)</i>					
- Det offentlige	86,8	65,5	80,6	64,3	69,6
- Arbejdsgivere	5,4	23,0	19,4	26,3	29,9
- Forsikredes præmier og særskatter	7,8	11,5	0,0	9,4	0,5
<i>Ændringer 1997-1998 i 1998-priser</i>					
- Mio. KR/FIM	2.016	990	3.955	9.372	11.627
- Pct.	3,2	2,5	10,9	10,5	8,9

SYGDOM

Tabel 6.8 Udgifter til ydelser i forbindelse med sygdom i KKP/capita 1998

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
Kontantydelse i alt	224	221	277	547	331
Serviceydelse i alt	1.085	929	1.099	1.249	1.151
Udgifter i forbindelse med sygdom i alt	1.309	1.150	1.376	1.796	1.482

Egenbetaling for sundhedsydelse

Reglerne for egenbetaling af sundhedsydelse er noget uensartede i de nordiske lande. I Finland, Norge og Sverige er der regler om maksimal egenbetaling for sundhedsydelse. Sådanne findes også i Island men man fritages kun delvist for betaling. I Danmark findes der ikke sådanne regler..

Maksimal egenbetaling

I Finland dækker sygeforsikringen det overskydende beløb hvis den samlede egenbetaling for medicin udgør 3.240 FIM pr år og udgifterne til transport i forbindelse med behandling udgør 900 FIM pr år.

I Island er den maksimale egenbetaling for ambulante behandling i det primære sundhedsvæsen samt hos specialist pr år 12.000 ISK for personer i alderen 16-66 år, 6.000 ISK for børn under 16 år. Pensionister 67-69 år med fuld grundpension, pensionister 70 år og ældre samt førtidspensionister og personer, som har været arbejdsløse i mere end 6 måneder er den maksimale egenbetaling 3000 ISK. Når patienten har nået udgiftsloftet betaler man kun en tredjedel af satserne. Der findes desuden særlige betalingsregler for fysioterapi, ergoterapi samt anden terapeutisk behandling.

I Norge er egenbetalingen for personer i alderen 16-66 år, for lægemidler 36 pct. op til et loft på 330 NOK pr recept. For andre aldersgrupper samt for førtidspensionister er egenbetalingen 12 pct. pr recept op til et loft på 110 NOK. Rikstrygdeverket refunderer det resterende beløb. I 1998 finansierede Folketrygden 54,3 pct. af alle lægemidler, sygehusene 13,9 pct. og patienterne 32,5 pct.

I Sverige findes der dels en maksimal egenbetaling pr år for almindelig lægebehandling på 900 SEK og en anden maksimal egenbetaling for medicin på 1.300 SEK.

Hvis en eller begge forældre tilsammen har flere børn under 18 år, er børnene fritaget for egenbetaling såfremt lægemiddelkøbet til dem samlet

overstiger det fastlagte maksimum for egenbetaling. For den kommunale omsorg findes der ingen statslige regler for maksimal egenbetaling.

Lægebehandling m.v.

I Danmark er lægebehandling og hjemmesygepleje gratis. Et lille gruppe med frit lægevalg betaler dog selv et mindre beløb for lægebehandling. I de øvrige nordiske lande betaler patienterne selv et beløb for behandlingen. I Finland udgør beløbet maksimalt 100 FIM pr år eller 50 FIM for de første tre gange for den ambulante behandling i det primære sundhedsvæsen. For midlertidig hjemmesygepleje betales der 50 FIM pr besøg af en læge og af en sygeplejerske 30 FIM pr besøg. For kontinuerlig pasning i hjemmet betales der et beløb, som dels er afhængig af pasningens omfang og dels af den pågældendes økonomiske situation. I Island betales som nævnt op til ISK 12.000 for lægebehandling, hjemmesygeplejen er gratis. I Norge varierer egenbetalingen ved lægebesøg. Ved konsultation hos almenpraktiserende læger og ved besøg hos lægevagten er egenbetalingen 102 NOK, mens den er 140 NOK ved behandling hos en specialist. Egenbetalingen for hjemmesygepleje blev afskaffet fra og med 1998. I Sverige varierer egenbetalingen mellem landstingene fra 60 SEK til 260 SEK. For lægebehandling og for besøg hos en fysioterapeut, psykolog, kiropraktor m.v. varierer egenbetalingen fra 60 SEK til 100 SEK. Normalt er egenbetalingen ved besøg hos en specialist dyrest (fra 120-260 SEK) men besøg i almen praksis koster mellem 60 SEK til 120 SEK.

Tandbehandling

I alle landene er tandbehandling for børn og unge enten helt eller delvis gratis. Den øvrige del af befolkning betaler enten selv alle udgifter til behandling, eller de får refunderet en mindre del af dem. I Danmark udgjorde patienternes egenbetaling i 1998 ca. 61 pct. af de samlede udgifter, inkl. udgifterne til den kommunale børne- og ungdomstandpleje, der er gratis. I Finland får personer født i 1956 eller senere tilskud på ca. 50 pct. til tandbehandling og 75 pct. i tilskud til undersøgelser og forebyggende behandlinger. I Island får personer over 67 år samt handicappede refunderet mellem 50 og 100 pct. af udgifterne, afhængig af deres indkomst.

Medicin

I Danmark udgjorde patienternes andel af medicinudgifterne, inkl. håndkøbsmedicin, ca. 41 pct. i 1998. Sygesikringen (amterne) finansierede ca.

SYGDOM

53 pct. og kommunerne de resterende 6 pct. af udgifterne. I Finland udgjorde patienternes egenbetaling ca. 60 pct. af medicin med basisrefusion. For medicin med særlig tilskud betaler patienterne 30 pct. eller 4 pct.. I Island er den beregnede egenbetaling på ca. 35 pct., men apotekerne har mulighed for at give en række rabatter hvorfor den egentlige egenbetaling ikke kan opgøres. I Norge var egenbetalingen for lægemidler med refusion i 1998 på 12 pct. af receptbeløbet op til 110 NOK for alders- og førtidspensionister samt unge under 16 år. For den resterende del af befolkningen var egenbetalingen 36 pct. af receptbeløbet op til 330 NOK. Personer som havde medicinudgifter på mere end 1.290 NOK i løbet af et kalenderår fik dækket det resterende beløb helt. Loftet på egenbetaling pr recept og loftet for den samlede egenbetaling resulterede i patienternes faktiske egenbetaling for lægemidler var på 10 pct.. I Sverige udgjorde egenbetalingen 21 pct. af udgifterne.

Indlæggelse på sygehus

I Danmark, Island og Norge er der ingen egenbetaling for indlæggelse på sygehus, I Finland betales maksimalt 125 FIM pr. dag ved kortvarige sygehusophold og 70 FIM pr dag i den psykiatriske behandling. I Sverige betales maksimalt 80 SEK pr. dag, uanset opholdets længde.

Kapitel 7

Ældre, funktionshæmmede og efterlevende

Kapitlets opbygning

Mens de øvrige kapitler har fulgt ESSPROS' kapitelinddeling, er beskrivelsen af ældre, funktionshæmmede og efterlevende her samlet i ét kapitel. Da de nordiske landes regelsæt for pensioner stort set er sammenfaldende og som oftest tager udgangspunkt i pensionssystemerne for ældre, har det været mest hensigtsmæssigt at beskrive pensionssystemerne under ét. Som nævnt i kapitel 2 er udgifterne til hjemmesygepleje flyttet fra dette kapitel til kapitlet om sygdom i det omfang, det har været muligt, for at få mere ensartede opgørelser. For Sveriges vedkommende har det kun delvist været muligt at udskille hjemmesygeplejen.

Opbygningen af kapitlet er herefter som følger: Først gives en beskrivelse af tilbagetrækningen fra arbejdsmarkedet for personer i alderen 50 - 65/67 år. Derefter gives en generel beskrivelse af pensionisters indkomster fulgt af en generel beskrivelse af pensionssystemet. Herefter følger en beskrivelse af kontant- og serviceydelse dels til ældre, dels til funktionshæmmede og dels til efterlevende. Sidst i kapitlet er der en samlet fremstilling af de sociale udgifter til ældre, funktionshæmmede og efterlevende.

Tidlig tilbagetrækning fra arbejdsmarkedet.

Både i de nordiske og andre europæiske lande udgør udgifterne til ældre og funktionshæmmede en væsentlig del af de samlede sociale udgifter. Disse udgifters relativt mindre andel i de nordiske lande skyldes først og fremmest større indsatser over for bl.a. familier, børn og arbejdsløse.

Tabel 7.1 Udgifter til ældre, funktionshæmmede og efterlevende i pct. af de samlede sociale udgifter i EU, Island og Norge 1997

Danmark	50,2	Belgien	51,7	Luxembourg	56,6
Finland	48,6	Frankrig	48,8	Portugal	55,5
Island	41,2	Grækenland	57,5	Spanien	53,9
Norge	49,6	Holland	42,8	Storbritannien	52,9
Sverige	41,3	Irland	29,9	Tyskland	49,3
		Italien	71,4	Østrig	56,7

Anmærkning: Se tabel 4.1.

Det som spiller en betydelig rolle i forhold til udgifterne til de ældre og de funktionshæmmede er især hvor lang tid de erhvervsaktive forbliver på arbejdsmarkedet.

Figur 7.1. viser beskæftigelsesgraden for mænd og kvinder i alderen 50-66 år i 1998 og figur 7.2. og 7.3. viser udviklingen i beskæftigelsen for h.h. 60 og 64-årige mænd og kvinder i perioden 1990 til 1998.

Som det ses af figur 7.1. har mændene generelt set en højere beskæftigelsesgrad end kvinderne. For både mænd og kvinder falder beskæftigelsesfrekvensen markant med alderen i alle de nordiske lande. Der er dog også store forskelle mellem landene. Både for mænd og kvinder findes den højeste beskæftigelsesgrad i Island og den laveste i Finland mens Sverige indtager en midterposition. De forklaringer der kan findes i forskellene mellem landene skal hovedsageligt søges i forskellige erhvervsstrukturer, med deraf følgende forskellige nedslidningsmønstre af arbejdskraften, forskelle i arbejdsløsheden i 1990'erne, samt forskelle i de muligheder der findes for at trække sig tidligt tilbage fra arbejdslivet med offentlige indkomsterstatende ydelser.

Den tidlige tilbagetrækning fra arbejdsmarkedet er mest udbredt i Danmark og Finland. Disse to lande har dels de mest omfattende offentlige tilbagetrækningsordninger og dels har arbejdsløsheden været relativt høj i en længere periode. Den tidlige tilbagetrækning er mindst i Norge og især Island, hvor der dels ikke er andre offentlige tilbagetrækningsordninger end helbredsbetingsførtidspension og dels et meget begrænset arbejdsløshedsproblem. Sverige indtager en midterposition både hvad angår offentlige til-

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

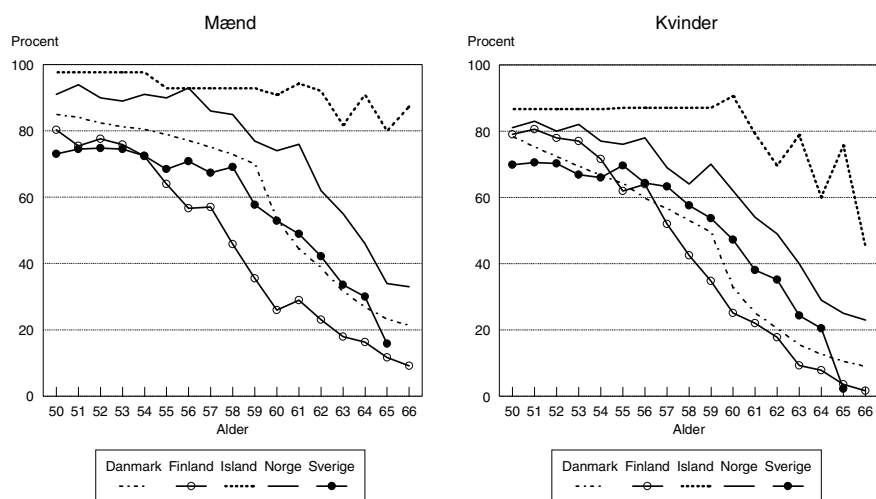
bagetrækningsordninger og arbejdsløshedens omfang i 1990'erne.

Der er markante forskelle mellem landene i beskæftigelsesfrekvensen for de 60 og 64-årige mænd og kvinder. Mens der i 1998 er under 30 pct. af 60-årige mænd i beskæftigelse i Finland så er beskæftigelsesgraden over 80 pct. i Island, over 70 pct. i Norge og omkring 60 pct. i Danmark og Sverige. For de 64-årige mænd finder man det samme mønster, men med en beskæftigelsesgrad på under 20 i Finland og på under 30 i Danmark.

For de 60 årige kvinder er beskæftigelsesgraden meget lav både i Danmark (under 40 pct.) og Finland (under 30 pct.) mens den er meget høj i Island (over 70 pct.) og tildels også i Norge og Sverige (omkring 60 pct.) Beskæftigelsesgraden for de 64-årige kvinder viser et tilsvarende mønster blot på et betydeligt lavere niveau i alle landene.

Udviklingen i løbet af perioden varierer også mellem landene. Mens der frem til midten af 1990'erne var et fald i beskæftigelsen blandt mænd i Danmark og Sverige så har der været en stigning i de senere år. I Finland har beskæftigelsen blandt mænd derimod generelt set været faldene. I Norge og Island har beskæftigelsen stort set været uændret i perioden. For kvindernes vedkommende har det i Danmark og Norge i de senere år været en tendens til en stigende beskæftigelse for de 60-årige, mens beskæftigelsen for de 64-årige generelt set har været faldene i alle landene.

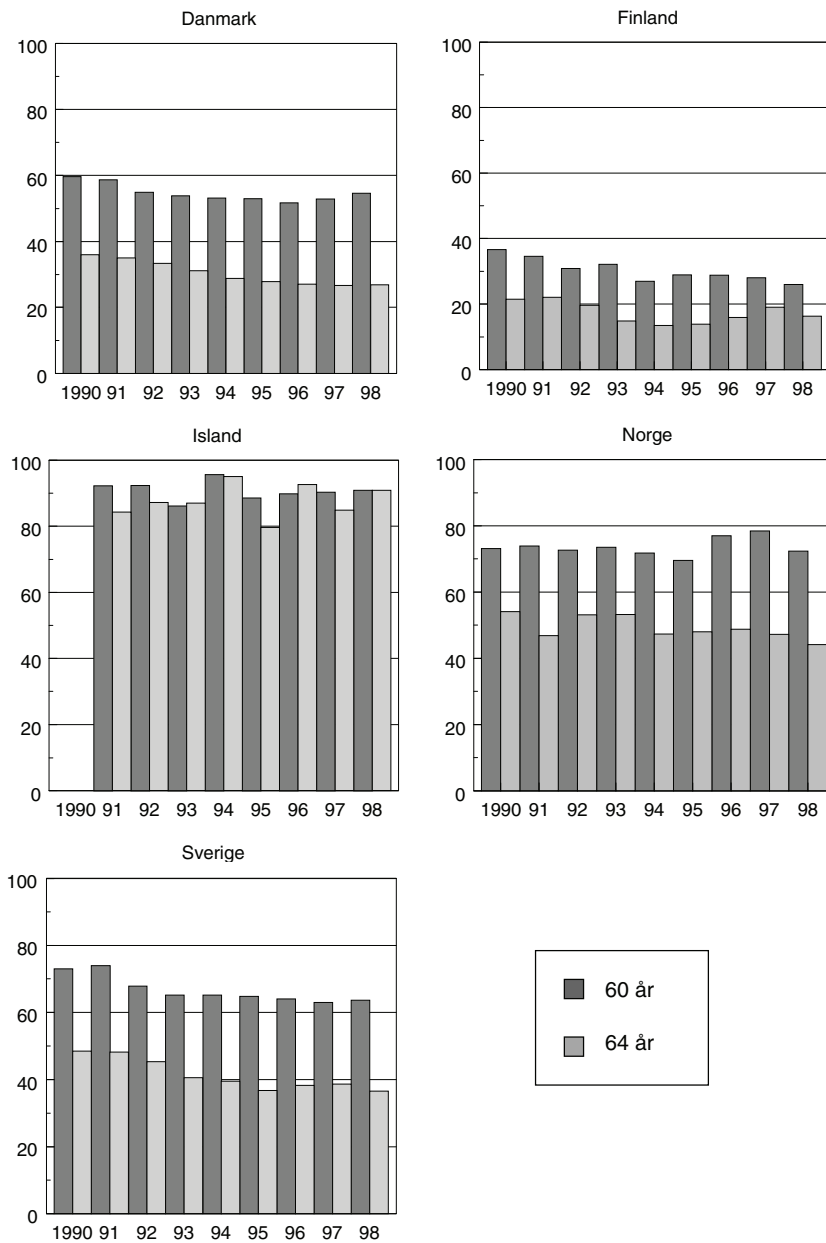
Figur 7.1 Personer i arbejde i procent af befolkningen. Fordeling efter alder og køn 1998

Kilde: For Danmark RAS, øvrige lande AKU

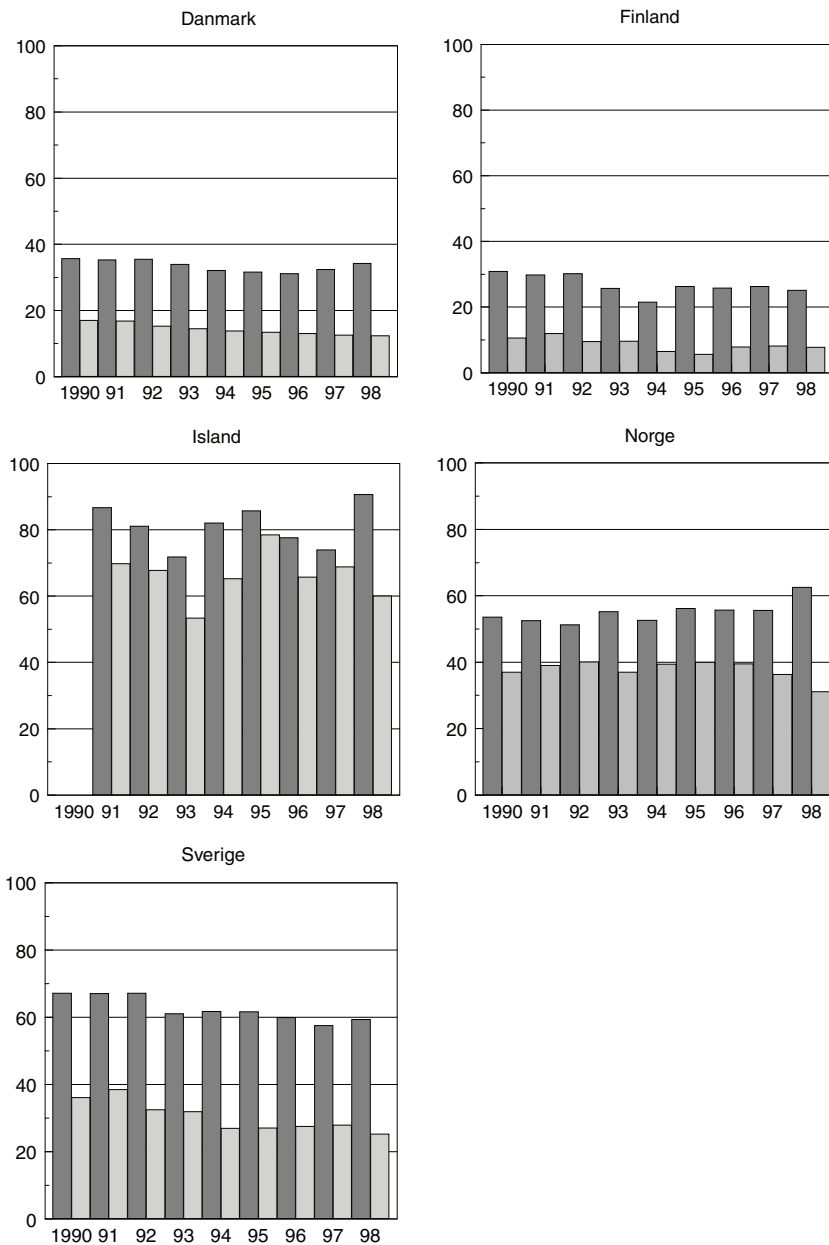
ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

Figur 7.2 Andel beskæftigede blandt 60- og 64-årige mænd.
Procent 1990-1998

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

Figur 7.3 Andel beskæftigede blandt 60- og 64-årige kvinder.

Pensionisters indkomster

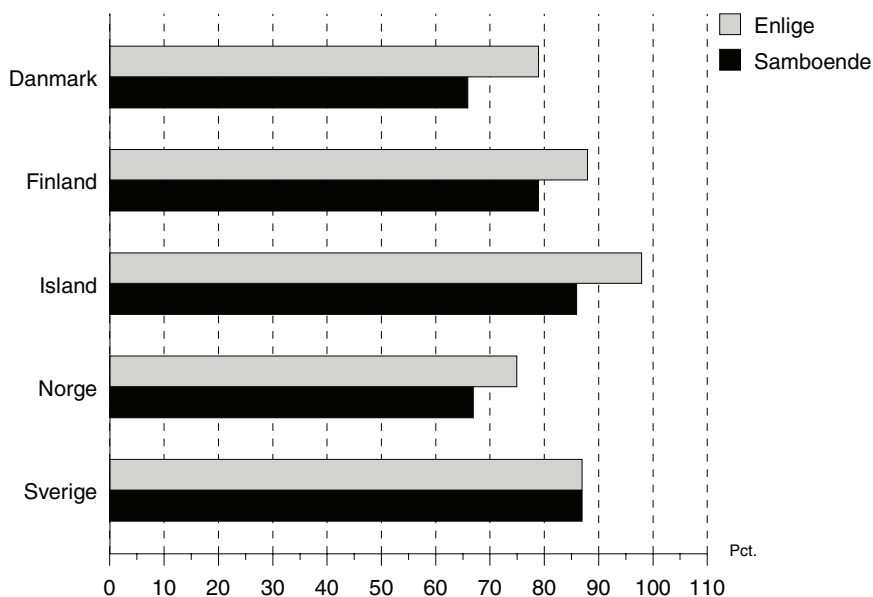
Figur 7.4 viser den disponible indkomst for familier, hvor hovedpersonen, dvs. personen med den højeste indkomst, er over 65/67 år i pct. af den disponible indkomst for enlige og par under 65/67 år. Som i de øvrige kapitler anvendes også her ækvivalentindkomster. Den disponible indkomst er faktorindkomsten plus sociale kontantydelse, minus skat. Island har, som nævnt tidligere, en anden familieinndeling, og resultatet i figur 7.1 bliver derfor anderledes.

Som det fremgår af figuren, har familier over 65/67 år i alle landene en lavere gennemsnitlig disponibel indkomst end familier, der er under 65/67 år. Dette gælder både for enlige og parfamilier. Enlige i Island har dog en lidt højere indkomst end i de andre lande. Dette skal blandt andet ses i sammenhæng med at man har en anden familieinndeling (jf. kapitel 2). Desuden er den faktiske pensionsalder meget høj i Island.

Med undtagelse af Sverige, har enlige over 65/67 år en relativ højere disponibel indkomst end par. Dette skal blandt andet ses i sammenhæng med, at pensionssystemerne i de nordiske lande giver enlige en relativt høj kompensation i forhold til tidligere indkomst, jf. figur 7.4. Desuden er der flere unge enlige med en relativt lav indkomst end blandt par.

For enlige over og under 65/67 år er forskellene i de gennemsnitlige disponible indkomster mindst i Island og størst i Norge. For par er forskellen størst i Danmark og mindst i Sverige. Det hænger sammen med, at tillægspensionen er relativt beskedent i Danmark, specielt set i forhold til de udbyggede tillægspensionsordninger i Sverige. Indkomster fra supplerende pensionsordninger, som indgår i figur 7.4 (men ikke i figur 7.5), spiller formentlig en større rolle i Danmark og Norge end i Sverige og Finland. Men ordningerne er tilsyneladende ikke tilstrækkeligt udbyggede til at kunne udligne de store forskelle i de lovfæstede tillægspensionsordninger.

Figur 7.4 Disponibel indkomst for enlige og par over 65/67 år i pct. af den disponible indkomst for enlige og par under 65/67 år 1997

Pensioner

Hensigten med pensionerne er at garantere enhver borger et vist forsørgelsesniveau i forbindelse med alderdom, invaliditet, tidlig tilbagetrækning fra arbejdsmarkedet eller tab af forsørger. I alle landene gives der pension til ældre. Desuden findes der en række ordninger, som gør overgangen til alderspension mere smidig: de såkaldte særlige alderspensioner.

De forskellige pensionstyper er i denne publikation opdelt således: Pensioner hvor helbreds-kriterier er dominerende medtages som førtidspensioner (invalidespensioner). De særlige alderspensioner dækker mange forskellige typer af pensioner der gør det nemmere at forlade arbejdsmarkedet. For de danske førtidspensioner gælder det, at højeste og mellemste førtidspension behandles som førtidspensioner mens den almindelige og forhøjede almindelige førtidspension henføres under særlige alderspensioner. De finske arbejdsløshedspensioner er medtaget i kapitel 5 under arbejdsløshed.

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

Ved tab af forsøger har Finland, Island, Norge og Sverige en særlig efterlevendepension til efterladt ægtefælle og børn. Efterladt ægtefælle kan i Danmark modtage almindelig førtidspension (særlig alderspension) hvis de er berettiget hertil. I alle lande udbetales der børnepension, i Danmark dog i form af særligt børnetilskud.

Pensionernes opbygning

Selvom der er forskelle i både pensions- og finansieringsformer har det i mange år været et fælles træk for alle de nordiske lande, at pensionerne er opbygget i tre led:

- a. En lovfæstet grundpension, som gives til alle uafhængig af tidligere indkomst.
- b. En lovfæstet tillægspension for erhvervsaktive, hvor pensionsudmålingen er baseret på tidligere arbejdsindkomst samt præmier og indbetalinger fra sikrede og arbejdsgivere.
- c. Supplerende pensioner oprettet ved lov eller aftale mellem arbejdsgiver og arbejdstager.

Imidlertid har der i de senere år været en udvikling som gør at denne opdeling ikke mere er gældende for alle de nordiske lande. Nogle reformer er gennemført og andre er i færd med at blive gennemført.

I Danmark og Island kan den lovfæstede grundpension falde bort hvis den pågældende har andre indkomster over et vist niveau, i Danmark dog kun i form af arbejdsindkomst for alderspensionister.

I Finland og Sverige er skelnen mellem en lovfastsat grundpension og en lovfastsat tillægspension i princippet faldet bort og udgør nu en helhed. Den finske reform er gennemført mens den svenske reform pågår.

I stedet for to-delingen mellem grundpension og tillægspension er alle uanset deres tilknytning til arbejdsmarkedet garanteret en mindstepension. De personer der gennem beskæftigelse selv har optjent tilstrækkeligt til at opnå den garanterede mindstepension, får en pension som alene er afhængig af deres optjening via deltagelse i arbejdslivet (arbejdspension) og får derfor ikke den garanterede mindstepension, men kun arbejdspension.

Selvom dette grundprincip er ens i det finske og svenske system er pensionssystemerne opbygget vidt forskelligt. Ligeledes er regelsættet for udbetaling af førtidspension endnu ikke fastlagt i det nye svenske pensionssystem. Tillægspensionssystemet er stadigvæk uændret i Danmark, Island og Norge

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

mens de supplerende pensionsordninger fortsat er gældende i alle de nordiske lande.

De supplerende pensionsordninger spiller dog en meget lille rolle i Finland. Der kan ikke trækkes helt klare grænser mellem de tre pensionssystemer, navnlig ikke mellem tillægspensioner og supplerende pensioner.

I statistikken i denne rapport behandles grundpensionerne i Danmark, Island og Norge samt den garanterede mindstepension i Finland og Sverige under et. Ligeledes behandles tillægspensionerne og arbejdspensionerne under et.

Den nordiske statistik adskiller sig derved noget fra den europæiske statistik hvor grund- og tillægspension omtales samlet som den første søjle i pensionssystemer og de supplerende pensioner omtales som den anden søjle, mens de private pensioner, som ikke er medtaget i denne rapport omtales som den tredje søjle i pensionssystemet.

Tabel 7.2 Pensionsmodtagere fordelt efter ydelser 1998¹⁾

	Danmark	Finland	Island ²⁾	Norge ²⁾	Sverige
<i>Modtagere af:</i>					
Grundpension/ garanteret mindstepension	Alle personer bosat i landet mindst 3 år	Alle personer bosat i landet mindst 3 år	Alle personer bosat i landet mindst 3 år	Alle personer bosat i landet mindst 3 år	Alle personer bosat i landet mindst 3 år
Tillægspension/ arbejdspension	Lønmodtagere	Lønmodtagere og selvstændige	Lønmodtagere og selvstændige	Lønmodtagere og selvstændige	Lønmodtagere og selvstændige med mindst 3 års erhvervsarbejde
Supplerende pensioner	Lovfæstet for offentligt ansatte (tjenestemænd)	–	–	Lovfæstet for offentligt ansatte (tjenestemænd)	–
	Offentlige kollektive aftaler	–	–	Offentlige kollektive aftaler	Offentlige kollektive aftaler
	Private kollektive aftaler	Private kollektive aftaler	–	–	Private kollektive aftaler

1 I kraft af den indgåede EU/EØS-aftale er reglerne for retten til grundpension i de nordiske lande blevet næsten ens. Som hovedregel gælder, at man for at være pensionsberettiget skal have været bosat i mindst tre år i det pågældende land mellem det fyldte 15. og 65./67. år. Beskæftigelsesperioder i et EU-land, eller et andet land med hvem der er indgået socialsikringskonvention, kan medregnes til opfyldelse af bopælskravet. Reglerne for tillægspension i Danmark gælder kun alderspensionister.

2 Treårsgrænsen gælder ikke ved arbejdsskader.

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

Tabel 7.3 Tillæg til grundpensionen/garanteret mindstepension 1998

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>Børnetillæg</i>	Ordinært og særligt børnetilskud	Nej ²⁾	Ja	Ja	Nej ⁵⁾
– Indkomstreguleret?	Nej	-	Nej	Ja	-
– Skattepligtigt?	Nej	-	Nej	Ja	-
<i>Tillæg til personer, som kun oppebærer grundpension/garanteret mindstepension</i>	Ja	. ³⁾	Ja	Ja	Ja ⁶⁾
– Indkomstreguleret?	Ja	. ³⁾	Ja	Ja	Ja ⁷⁾
– Skattepligtigt?	Ja	. ³⁾	Ja	Ja	Ja
<i>Boligtilskud</i>	Ja ¹⁾	Ja	Nej ⁴⁾	Ja	Ja
– Indkomstreguleret?	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
– Skattepligtigt?	Nej	Nej	Ja	Nej	Nej
<i>Ægtefællertillæg hvis kun den ene ægtefælle oppebærer pension</i>	Nej	Nej	Ja	Ja	Nej
– Indkomstreguleret?	-	-	Ja	Ja	-
– Skattepligtigt?	-	-	Ja	Ja	-
<i>Hustru-/ægtefællertillæg</i>	Nej	Nej ²⁾	Nej	Nej	Nej ⁵⁾
<i>Hjælpe- eller plejetillæg til handicappede</i>	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
– Indkomstreguleret?	Nej	Nej	Ja	Nej	Nej
– Skattepligtigt?	Nej	Nej	Ja	Nej	Nej

1 Til pensionister kan der gives en boligydelse afhængig af indtægt og boligens størrelse. Ydelsen er ikke en del af pensionen.

2 Fra og med 1996 tildeles der ikke børnetillæg og ægtefællertillæg. Børnetillægget vil være helt afviklet i år 2001 og ægtefællertillægget i år 2002.

3 Folkepensionen er fuldstændig afhængig af arbejdspensionen. Der er garanteret et minimumsbeløb til de som enten har en lille eller ingen arbejdspension. Grundpensionen er skattepligtig.

4 Der findes særlige pensionstillæg, som ikke er knyttet direkte til boligudgifter, men de gives i reglen til pensionister, der har høje boligudgifter.

5 Siden 1990 er der ikke givet nye børnetillæg og børnetillægget vil være helt afviklet år 2005. Hustrutillægget har gradvist været under afvikling siden 1990 og gives kun i særlige tilfælde efter overgangsbestemmelser.

6 Gives kun til personer med en lav ATP.

7 Kun for ATP.

I Danmark er tillægspensionen alene afhængig af bidragsperiodens længde og beskæftigelsens omfang, mens den i de øvrige lande er afhængig af indtjeningstid og arbejdsindkomstens størrelse. I Finland er folkepensionen som tidligere nævnt afhængig af arbejdspensionens og supplerende pensioners størrelse. Der gives ikke grundpension hvis arbejdspensionen overstiger ca. 5.000 FIM pr. måned (for gifte 4.500 FIM pr. måned).

Indkomsterstøttende ydelser, som ikke er pensioner, er som hovedregel pensionsgivende i alle landene i forhold til tillægspension/arbejdspension.

Beskatning af pensioner

I Danmark er pensionister beskattet efter de samme regler som andre skatteydere. I Island beskattes pensioner normalt også. I de øvrige lande findes der særligt gunstige beskatningsregler for pensionister hvilket betyder at personer kun med lave pensionindtægter ikke betaler skat.

Boligstøtte til pensionister samt særlige tillæg til handicappede er skattefrie i alle landene på nær Island. Børnetillæg til pensionister er skattefrie i Danmark og Island men skattepligtige i Norge.

Antallet af pensionsmodtagere

Tabel 7.4 Pensionsmodtagere efter alder, i tusinder og i pct. af aldersgruppen pr. december 1998

	Danmark		Finland		Island		Norge		Sverige	
	1.000	I pct. af hver alders-gruppe	1.000	I pct. af hver alders-gruppe	1.000	I pct. af hver alders-gruppe	1.000	I pct. af hver alders-gruppe	1.000	I pct. af hver alders-gruppe
16-39 år	34	1,9	29	1,8	5	4,7	71	4,7	72	2,6
40-49 »	53	7,1	46	5,8	3	7,3	51	8,3	94	7,9
50-54 »	54	13,3	47	11,6	1	10,5	42	13,7	84	12,6
55-59 »	75	23,9	73	26,0	2	15,7	47	21,4	105	20,2
60-64 »	161	63,0	201	78,8	3	26,5	62	34,7	173	41,3
65-66 »	70	78,4	90	104,5	1	41,0	31	44,7	158	102,7
67+ »	709	101,2	696	103,8	27	99,1	631	101,1	1.420	102,6
I alt	1.157	27,0	1.182	28,5	42	20,7	933	26,5	2.104	29,6

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

Opgørelsen i tabel 7.4 er ekskl. børnepensionister, enkepensionister og delpensionister. I det samlede antal pensionister er der for Danmarks vedkommende medtaget efterlønsmodtagere (143.835 personer) i alderen 60-66 år og personer, som modtager overgangsydelse (33.351 personer) i alderen 50-59 år. Da enkepension er afskaffet i Danmark og enker i stedet for kan søge om at få tilkendt almindelig førtidspension, er antallet af pensionsmodtagere i Danmark overvurderet i forhold til de andre nordiske lande. Årsagen til de høje rater for de 60-64-årige i Finland er, at offentligt ansatte går på pension i 63-års alderen. Desuden har man i Finland flere forskellige førtidspensionsordninger, som fx arbejdsløshedspension og førtidig alderspension for 60-64-årige samt individuel førtidspension for de 58-64-årige. Der var desuden 10.900 personer i 1998 i alderen 58-64 år som modtog delpension. Hvis disse medregnes var 81,0 pct. af de 60-64-årige og 27,8 pct. af de 55-59-årige pensionister.

I Sverige var der i 1998 11.000 personer i alderen 61-64 år som modtog delpension. Hvis disse medregnes var 43,9 pct. af de 60-64-årige i denne gruppe pensionister, svarende til i alt 184.000 personer.

Da man i alle landene kan være bosat uden for landet og samtidig modtage pension, kan antallet af modtagere overstige 100 pct.

Alderdom

Pensioner til ældre

– *Overgangen til pensionen varierer*

Aldersgrænsen for at få udbetalt grundpension/garanteret mindstepension er 65 år i Finland og Sverige og 67 år i Danmark, Norge og Island.

Aldersgrænsen for at modtage tillægspension/arbejdspension er i Danmark, Finland, Norge og det gamle svenske system den samme som for grundpension, men 65-70 år i Island. I Finland er den almindelige pensionsalder for offentligt ansatte dog 63 år, men den stiger i øjeblikket succesivt til 65 år. I det nye svenske pensionssystem vil der være en fleksibel mulighed for at udtage arbejdspension fra og med 61 år.

Aldersgrænsen for de supplerende og individuelle pensionsordninger er 60 år i Danmark.

I alle fem lande ydes alderspension både i form af grundpension/garanteret mindstepension og tillægspension/arbejdspension.

Pensionerne reguleres normalt i forhold til den almindelige løn- og/eller prisudvikling i landet.

I Norge reguleres grundbeløbet årligt af Stortinget efter forhandlinger mellem staten, fagforbundene og de sikredes interesseorganisationer.

I Finland og det gamle svenske system er det muligt at udtage de lovfæstede alderspensioner før den almindelige pensionsalder, men da med et lavere beløb. Tilsvarende bliver pensionen højere, hvis man venter med at gå på pension til senere end den ordinære pensionsalder. I Danmark forhøjes tillægspensionen, hvis man venter med at få den udbetalt til man fylder 70 år.

Grundpension/garanteret mindstepension til ældre

Grundpensionen består i Danmark, Island, Norge og det gamle svenske system af et grundbeløb og et tillæg. I Danmark reguleres grundbeløbet for alle pensionsmodtagere i forhold til deres evt. arbejdsindkomst. I Island reguleres grundbeløbet i forhold til andre skattepligtige indkomster efter særlige regler herunder egen og ægtefællens indkomst.

I Finland blev der gennemført en pensionsreform i 1996 hvorved retten til grundpension blev vurderet i forhold til andre pensionsindkomster. I begyndelsen af 1997 blev grundpensionen og pensionstillæget slået sammen til et beløb (garanteret mindstepension).

I Sverige bliver et helt nyt pensionssystem gradvist indført fra og med 1999. Grundpensionen som var uafhængig af andre ydelser i det gamle system vil blive erstattet af en garanteret mindstepension som udbetales til de der enten ikke har en arbejdspension eller en meget lav arbejdspension. Den garanterede mindstepension vil blive udbetalt fra og med 2003.

I Danmark reguleres det almindelige pensionstillæg i forhold til pensionistens egen og evt. ægtefælles samlede indtægter ud over grundpensionen. Det særlige tillæg til enlige er ikke indkomstreguleret.

I Norge ydes der en mindstepension, som består af grundpension og/eller særtillæg samt tillægspension. Særtillæget beregnes i forhold til størrelsen på tillægspensionen. I Danmark og Island udbetales til gengæld et tillæg til grundbeløbet. Størrelsen af dette tillæg er afhængig af pensionistens øvrige indtægter.

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

Tablet 7.5 Mindstepensionens månedlige størrelse 1998

	Danmark	Finland ¹⁾	Island ²⁾	Norge ³⁾	Sverige
Enlige					
Månedlig mindstepension KR/FIM					
– Grundbeløb	3.901	.	15.123	3.781	2.854
– Tillæg	3.867	.	43.396	2.999	1.650
Månedlig mindstepension i alt					
– Før skat KR/FIM	7.768	2.591	58.519	6.780	4.504
– Før skat i KKP	812	373	621	549	422
– Efter skat KR/FIM	5.682	2.591	58.519	6.780	4.504
– Efter skat i KKP	602	373	621	549	422
Ægtepar (begge er pensionister)					
Månedlig mindstepension KR/FIM					
– Grundbeløb	7.802	.	27.222	5.672	4.668
– Tillæg	3.428	.	57.966	5.998	3.300
Månedlig mindstepension i alt					
– Før skat i KR/FIM	11.230	4.544	85.188	11.670	7.968
– Før skat i KKP	1.190	653	904	944	734
– Efter skat i KR/FIM	8.801	4.544	85.188	11.510	7.968
– Efter skat i KKP	932	653	904	931	734

1 Grundpension og pensionstillæg blev 1.1. 1997 sammenlagt til et beløb . Pensionister som ved udgangen af 1995 kun modtog grundbeløbet får en såkaldt "reduceret folkepension" indtil udgangen af år 2000.

2 Kun grundpensionens grundbeløb og tillæg.

3 Mindstepension for alderspensionister. Alderspensionister beskattes fra 1998 efter gunstigere regler end invalidepensionister.

Tillægspension/arbejdspension til ældre

Tillægspensionens/arbejdspensionens betydning for den samlede pensionsudbetaling varierer betydeligt mellem de nordiske lande: fra kun at være et mindre beløb i Danmark til at være det væsentligste bidrag i Island, Finland og Sverige. Forudsætningen for at få udbetalt tillægspension/arbejdspension bygger i alle landene på den forudsætning, at man tidligere har været tilknyttet arbejdsmarkedet. I Norge er tillægspensionen en del af sikringen i Folketrygden og udregnes i forhold til tidligere indtægt.

Supplerende pension til ældre

De supplerende pensionsordninger er som oftest aftalebaserede og gælder hovedsagelig for statsligt og kommunalt ansatte. Privatansatte dækkes i varierende omfang af disse ordninger.

I Danmark er det ca. 80 pct. og i Norge ca. 60 pct., mens det i Sverige er så godt som alle lønmodtagerne, der er omfattet af de supplerende pensionsordninger. I Finland er disse pensionsordninger af ringe betydning, da der ikke er lagt loft over arbejdspensionens størrelse.

Tabel 7.6 Gennemsnitlig udbetalt i lovfastsat alderspension pr. måned 1998

	KR/FIM	KKP-Euro
Danmark ¹⁾	6.508	689
Finland	4.921	708
Island ²⁾	74.500	791
Norge ³⁾	7.958	644
Sverige	7.813	720

1 Gennemsnitlig udbetalt folkepension i januar 1998 og udbetalt egenpension i form af ATP i 1998 pr. folkepensionist.

2 Der er medtaget udgifter til både grund-og tillægspension divideret med antal modtagere af grundpension. 96 pct. af de der modtager grundpension modtager også tillægspension.

3 Gennemsnitlig udbetalt pension i december, bestående af grundpension, særtillæg, tillægspension, kompensationsstillæg samt stigningen i mindstepensionen i 1998.

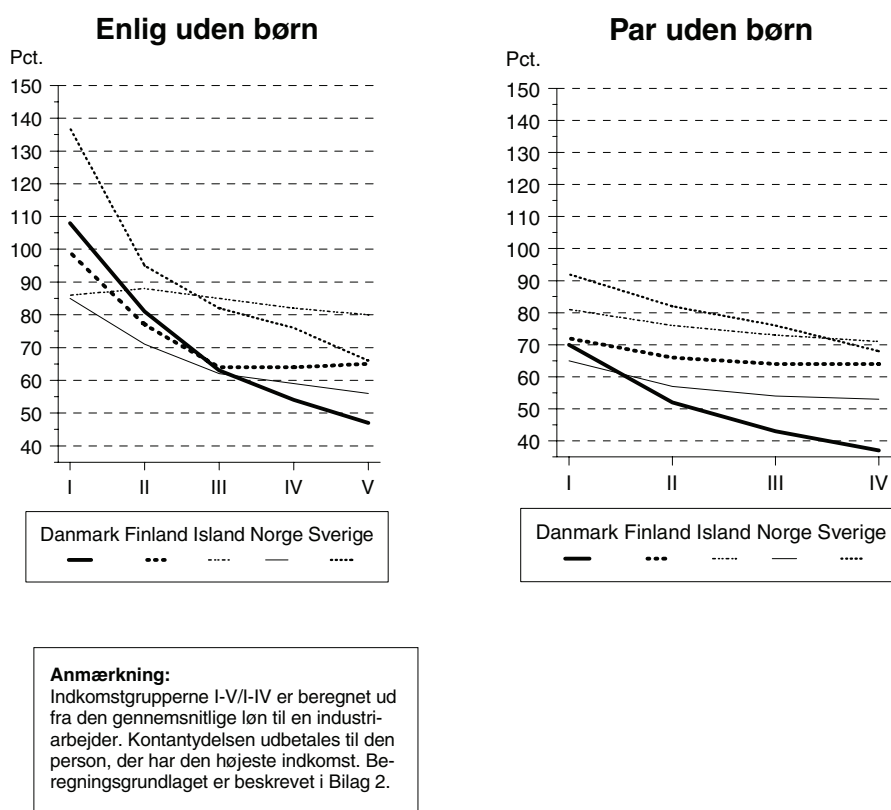
Figur 7.5 viser for det første den disponible indkomst på fem indkomstniveauer (inkl. den maksimale tillægspension) for en enlig alderspensionist, udtrykt i pct. af den disponible indkomst ved beskæftigelse. For det andet den disponible indkomst på fire indkomstniveauer (inkl. tillægspension) for et pensionistægtepar, udtrykt i pct. af disponible indkomst ved beskæftigelse.

Som det fremgår af figurerne, er der betydelige forskelle i kompensationsniveauerne ved overgangen til pension. Det gælder både landene imellem og mellem enlige og par. Årsagen hertil er først og fremmest tillægspensionen, som er meget lav i Danmark, men fuldt udbygget i Sverige. Noget tilsvarende gælder de islandske tillægspensionsordninger. De meget høje kompensationsniveauer i Danmark og Finland for enlige i de laveste indkomstgrupper – og i Sverige for enlige og parfamilier i de samme indkomstgrupper – hænger bl.a. sammen med de forholdsvis store boligudgifter til pensionister i disse lande. I Finland, Norge og Sverige spiller det også en rolle at der findes særlige gunstige beskatningsregler for pensionister. Desuden er mindstepensionen relativt

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

høj i Danmark og tillægspensionen generelt høj i Sverige. Forskellene i kompensationsniveauerne mellem landene, specielt for de højere indkomstgrupper, afspejler til en vis grad betydningen af de supplerende pensionsordninger (som ikke indgår i figurerne). Disse ordninger har størst betydning i Danmark og Norge.

Figur 7.5 Disponibel indkomst ved alderspension (inkl. tillægspension) i pct. af disponibel indkomst ved arbejde 1998

Som det fremgår af tabel 7.7 er der store forskelle mellem landene og kønnene på hvor mange der kun modtager grundpension. I Danmark er det ca. 19 pct. af mændene men næsten 52 pct. af kvinderne. I Sverige er der under 4 pct. af mændene men ca. 25 pct. af kvinderne.

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

Tabel 7.7 Pensionister, der modtager alderspension i form af grundpension/garanteret mindstepension og tillægspension/arbejdspension ved udgangen af årene 1990-1998

	Alderspen- sionister i alt (1.000)	Alderspensionister der kun modtager grund- pension/mindstepension fordelt på mænd og kvinder		Mænd, der kun modta- ger grund /mindstepension, og mænd der både modta- ger grund/mindste- og tillægs-/arbejdspension, pct.		Kvinder, der kun mod- tager grund /mindstepension, og kvinder der både mod- tager grund/mindste- og tillægs-/arbejdspension, pct.	
		Mænd, pct.	Kvinder, pct.	Kun grund /mindste- pension	Både grund /mindste- og tillægs /arbejds- pension ¹⁾	Kun grund /mindste- pension	Både grund /mindste- og tillæg/ arbejds- pension ¹⁾
Danmark							
1990	706	24,3	75,7	24,9	75,1	52,7	47,3
1995	709	24,0	76,0	27,4	72,6	59,5	40,5
1997	708	20,9	79,1	20,8	79,2	54,0	46,0
1998	709	20,5	79,5	19,3	80,7	51,7	48,3
<i>Finland²⁾</i>							
1990	737	12,3	87,7	6,7	93,3	27,4	72,6
1995	804	11,8	88,2	4,3	95,7	19,0	81,0
1997	837	13,8	86,2	4,7	95,3	17,0	83,0
1998	847	14,9	85,1	4,5	95,5	16,1	83,9
<i>Island</i>							
1990	24	37,4	62,6	28,9	71,2	37,9	62,1
1995	26	26,7	73,3	10,9	89,1	22,8	77,2
1997	27	30,9	69,1	10,8	89,2	18,5	81,5
1998
<i>Norge</i>							
1990	613	18,5	81,5	6,6	93,4	38,5	61,5
1995	625	15,4	84,6	3,9	96,1	26,5	73,5
1997	628	14,1	85,9	3,5	96,5	22,6	77,4
1998	631	14,9	85,1	3,5	96,5	22,2	78,8
<i>Sverige</i>							
1990	1.554	8,2	91,8	4,9	95,1	40,6	59,4
1995	1.590	8,2	91,8	3,7	96,3	30,5	69,5
1997	1.597	8,8	91,2	3,5	96,5	26,9	73,1
1998	1.598	9,3	90,7	3,5	96,5	25,3	74,7

1 I *Danmark* udbetales de meget små tillægspensioner siden 1993 som engangsbet. Opgørelsen for *Finland* indeholder også pensionsmodtagere, der kun får tillægspension. For *Norges* vedkommende medregnes kun pensionister, der har en tillægspension, som gør alderspensionen større end mindstepensionen. For *Sveriges* vedkommende medregnes alle, der får tillægspension, uanset at tillægspensionen er mindre end pensionstillægget.

2 Tallene indeholder personer som har udtaget alderspensionen før tiden samt alderspensionister under 65 år.

Særlige alders- og delpensioner

– *Ordninger, der letter overgangen fra arbejdslivet til pensionisttilværelsen*

De særlige alderspensioner omfatter forskellige former for pensioner, der gives til personer i den erhvervsaktive alder, og som ikke kan henregnes til de traditionelle alderspensioner. Det kan være sociale eller helbredsmæssige kriterier og/eller forhold på arbejdsmarkedet eller aftaler, som gør det muligt frivilligt at gå på hel eller delvis pension.

I Danmark drejer det sig for det første om almindelig førtidspension, som kan tilkendes personer i alderen 18-66 år, hvis erhvervsevnen er nedsat med mindst halvdelen af helbredsmæssige og/eller sociale årsager. For det andet om efterløn, som er en frivillig tilbagetrækningsordning for medlemmer af en arbejdsløshedskasse i alderen 60-66 år. For det tredje om overgangsydelse, som var en frivillig tilbagetrækningsordning for langtidsledige dagpengemodtagere i alderen 50-59 år. Tilgangen til ordningen ophørte med udgangen af 1995. For det fjerde om delpension, som gives til lønmodtagere og selvstændige i alderen 60-66 år, som ønsker at trække sig delvist tilbage fra arbejdsmarkedet.

I Finland kan arbejdstagere og selvstændige erhvervsdrivende der er fyldt 60 år få førtidig alderspension. I den offentlige sektor er aldersgrænsen 58 år. Førtidig udtagelse af alderspensionen reducerer pensionen også efter man er fyldt 65 år. Alle førtidsalderspensionister er medregnet som alderspensionister. Selvstændige og arbejdstagere som har været i beskæftigelse længe, kan gå på deltidspension ved 58-års alderen. I perioden 1.7. 1998 og frem til 31.12 2002 vil aldersgrænsen dog være 56 år. Landbrugere som holder op med at drive landbrug før pensionsalderen, kan modtage en særlig pension. De finske arbejdsløshedspensioner omtales i Kapitel 5.

I Norge blev der i 1989 vedtaget at indføre en ordning med aftale fastsat pension (AFP). Hovedindholdet i ordningen er, at erhvervsaktive på visse vilkår får adgang til at gå på pension før pensionsalderen som er 67 år. Pensionsalderen i ordningen er sænket flere gange og sidst til 62 år fra 1. marts 1998. Ca. 60 pct. af de erhvervsaktive har mulighed for at gå på en aftalefastsat pension, især i visse fysisk særligt krævende erhverv er det vanskeligt at fortsætte frem til den ordinære pensionsalder.

Der findes desuden tre pensionsordninger som er tilpasset folketrygden og disse fungerer som særlige tidlige tilbagetrædelsesordninger for personer frem til de fylder 67 år. I pensionsordningen for sømænd og fiskere gives

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

der alderspension fra det fyldte 60 år, og i pensionsordningen for skovarbejdere udbetales der pension fra det fyldte 63 år.

I Sverige kan der udbetales delpension til forsikrede i alderen 61 til 64 år som har reduceret deres arbejdstid med højst 10 timer pr uge. Den forsikrede må dog arbejde mindst 17 og højst 35 timer pr arbejdsuge.

Tabel 7.8 De gennemsnitlige udbetalte særlige alders- og delpensioner pr måned, december 1998

	KR/FIM	KKP-Euro
Danmark		
Almindelig laveste førtidspension ¹⁾	7.039	746
Efterløn ²⁾	9.420	998
Delpension ³⁾	5.204	551
Overgangsydelse ²⁾	9.035	957
<i>Finland</i> ³⁾		
Deltidspension	3.060	440
Særlige pensioner for landbrugere	3.814	548
<i>Norge</i> ⁴⁾		
Aftalefastsat pension	10.060	814
Særlig pension til sømænd	2.664	216
Særlig pension til fiskere	4.135	335
Særlig pension til skovarbejdere	3.102	251
<i>Sverige</i> ³⁾		
Delpension	3.200	295

1 Gennemsnitligt udbetalt pension i jan. måned 1998.

2 Gennemsnitligt udbetalt ydelse i 1998.

3 Gennemsnitligt udbetalt pension i december 1998.

4 Gennemsnitlig udbetaling pr. måned, december 1998 (gennemsn. årsbeløb i 1998, divideret m. 12).

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

Tabel 7.9 Pensionister, der modtager særlige alders- og delpensioner efter køn og alder 1998

	I alt	-49		50-59		60-64		65-	
		M	K	M	K	M	K	M	K
<i>Danmark</i>									
Almindelig laveste førtidspension	106.258	11.841	15.134	11.963	24.619	6.596	21.498	2.977	11.630
Efterløn ¹⁾	177.186	.	.	22.730	10.621	47.928	52.471	23.038	20.398
Delpension	4.201	2.072	565	1.239	325
<i>Finland</i>									
Deltidspension	10.924	.	.	2.328	2.980	2.617	2.999	.	.
Særlige pensioner for landbrugere	42.696	.	.	2.126	4.134	5.469	7.309	11.236	12.422
<i>Norge</i>									
Aftalefastsat pension	21.573	6.457	4.579	6.010	4.527
Særlig pension til sømænd ²⁾	19.329			123		4.381		14.825	
Særlig pension til fiskere	1.693
Særlig pension til skovarbejdere	98
<i>Sverige</i> ³⁾									
Delpension	11.000	7.000	4.000	.	.

1 Inkl. 33.351 personer i alderen 50-59 år på overgangsydelse. Overgangsydelsen blev indført i 1992 som en midlertidig ordning. Der blev lukket for tilgangen til ordningen med udgangen af 1995.

2 Det er ikke muligt at opdele modtagere af særlig pension til sømænd efter køn.

3 Beregnet.

Serviceydelser til ældre

Institutioner m.v. for ældre

Den overvejende del af ældrebefolkningen bor i almindelige boliger. Kun en mindre del bor i boliger specielt tilpasset ældre. Sådanne boliger findes i alle fem lande. Deres indretning afhænger af de ældres behov for pleje og kan inddeles i:

1. Institutioner (plejehjem/sygehjem/alderdomshjem).

2. Serviceboliger (beskyttede boliger/servicelejligheder/kollektivboliger/omsorgsboliger m.v.).

Ældre kan også – i varierende grad – tilbydes langtidsbehandling på sygehusenes sengeafdelinger, som oftest på såkaldte plejeafdelinger. I Norge findes der desuden ved nogle plejehjem, særlige afdelinger hvor ældre som bor hjemme kan få et korttidsophold når der er behov for det.

Tabel 7.10 Personer 65 år og ældre, som bor på institution eller i servicebolig, i alt og i pct. af samtlige ældre, december 1998

	Danmark ¹⁾	Finland	Island ²⁾	Norge ¹⁾	Sverige ³⁾
<i>Personer i alderen</i>					
65-74 år	9.105	8.699	469	8.441	10.905
75-79 år	10.650	8.425	509	12.259	17.023
80+	43.502	32.400	2.040	48.166	90.787
I alt 65/67+ år	63.257	49.524	3.018	68.866	118.715
<i>I pct. af de respektive aldersgrupper</i>					
65-74 år	2,8	2,0	2,6	3,1	1,4
75-79 år	6,4	5,6	8,2	7,8	4,9
80+ år	20,8	18,8	28,0	25,6	21,0
I alt 65/67+ år	9,0	6,5	9,6	11,1	7,7

1 Aldersgrupperne 67-74, 75-79 og 80+ år.

2 Der er kun medtaget beboere på syge, pleje- og alderdomshjem, hvilket forklarer den store forskel i forhold til tidligere.

3 Opgørelse 1. november 1998 og kun personer i varig institutionsophold og ikke korttidsophold som tidligere var medtaget.

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

Hjemmehjælp

Tabel 7.11 Ældre, som modtog hjemmehjælp 1998

	Danmark ¹⁾	Finland ²⁾	Island ³⁾	Norge ⁴⁾	Sverige ⁵⁾
<i>Modtagere af hjemmehjælp</i>	{ 65.024				
65-74 år		17.221	..	15.159	18.478
75-79 år		41.226	..	22.421	23.318
80+	101.224	26.369	..	60.702	84.253
I alt 65+ år	166.248	84.816	6.101	98.282	126.049
<i>Modtagere af hjemmehjælp i pct. af aldersgruppen</i>	{ 13,2				
65-74 år		3,9	..	5,5	2,4
75-79 år		16,6	..	14,2	6,7
80+ år	48,5	35,2	..	32,2	19,5
I alt 65+ år	23,7	11,2	19,3	15,9	8,2

1 Personer i aldersgrupperne 67-79 år og 80+ år.

2 Husstande i aldersgrupperne 65-74, 75-84 og 85+ år.

3 Aldersgruppen 65-79 år.

4 Aldersgruppen 67-74 år, 75+ år.

5 Personer som pr. 1. november 1998 havde fået bevilget hjemmehjælp og som bor i egen bolig.

I samtlige fem lande ydes der hjemmehjælp til ældre. Hjælpens omfang bestemmes ud fra individuelle behov og varierer fra nogle få timer om måneden til flere timer pr. dag. Hjælpen er et kommunalt anliggende og udføres af kommunalt ansatte.

Statistikken om hjemmehjælp i de nordiske lande er vanskelig at sammenligne. Mens tallene for Danmark og Norge er statusopgørelser, indeholder de islandske og finske data oplysninger om hvor mange der modtog hjælp i løbet af året. De svenske data dækker personer som pr. november havde fået tilkendt hjemmehjælp. Desuden omfatter den finske statistik husstande, mens den for de andre lande omfatter personer.

Støtteordninger og fritidsaktiviteter

I de nordiske lande tilbydes pensionister forskellige typer støtteordninger og aktiverende foranstaltninger i enten kommunalt eller privat regi. Udbuddet af service og aktiviteter varierer fra land til land og fra kommune til kommune. Der føres ingen sammenlignelig statistik, der kan belyse omfanget af denne indsats.

Støtteordninger tager navnlig sigte på, at ældre kan forblive længst muligt i eget hjem. De enkelte serviceordninger indbefatter bl.a. madudbringning, telefonkæder, besøgsordning, fysio- og ergoterapi, hår- og fodpleje, havearbejde og snerydning. Desuden findes der ordninger med tøjvask og -reparation. Der er ikke centralt fastsatte regler for betaling, men normalt opkræves der betaling for madudbringning, fodpleje og havearbejde. En del af aktiviteterne kan finde sted i såkaldte ældrecentre.

Derudover findes befordringstjeneste, en trafikservice for ældre og handicappede personer, som har svært ved at benytte offentlige transportmidler eller i det hele taget at færdes på egen hånd.

Funktionshæmmede

Helbredsbetingsbetaget førtidspension

– Der lægges forskellig vægt på sociale årsager ved tilkendelse af førtidspension

I alle de nordiske lande kan personer hvis erhvervsevne er nedsat på grund af fysiske og/eller psykiske årsager modtage førtidspension. Førtidspensionen benævnes invalidepension i Finland og Island.

Som supplement til den almindelige førtidspension som dækker personer i den erhvervsaktive alder, findes der i Finland en særlig førtidspensionsordning (individuel førtidspension) som er baseret på mildere sundhedskriterier for aldersgruppen 60-64 år.

I Danmark er folkepension (alderspension), invalidepension, enkepension

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

og førtidspension integreret i et sammenhængende regelsystem. Førtidspensionister tildeles grundpension efter de samme regler som gælder for alderspensionister. Derudover modtager førtidspensionister med mellemste førtidspension et invaliditetsbeløb, og førtidspensionister med højeste førtidspension modtager ud over invaliditetsbeløbet også et erhvervsudygtighedsbeløb. Invaliditets- og erhvervsudygtighedsbeløbet indtægtsreguleres ikke. For invaliditetsbeløbet gælder det endvidere, at det ikke er skattepligtigt. I Danmark modtager førtidspensionister ikke tillægspension. Som tidligere nævnt medtages den almindelige laveste førtidspension, som særlig alderspension i denne rapport.

I Finland, Island, Norge og Sverige tilkendes førtidspension i form af grundpension/garanteret mindstepension og tillægspension/arbejdspension efter de regler, der gælder for alderspension, hvor det i Sverige er de gamle regler der anvendes.

Ved beregningen af tillægs-/arbejdspensionens størrelse, hvilket sker på baggrund af tidligere arbejdsindkomst, medregnes i Finland, Island, Norge og Sverige som regel tiden frem til den normale pensionsalder.

I de nordiske lande findes der et antal alternative former for ydelser, som har indflydelse på såvel tilkendelse af førtidspensioner som på antallet af førtidspensionister. I Sverige gives der fx sygedagpenge uden tidsbegrænsning, mens sygedagpenge i de øvrige lande maksimalt kan gives i ét år, dog med mulighed for forlængelse i Danmark

I Norge er det normalt, at der udbetales *revaliderings-/atføeringspenge*, før end der udbetales førtidspension.

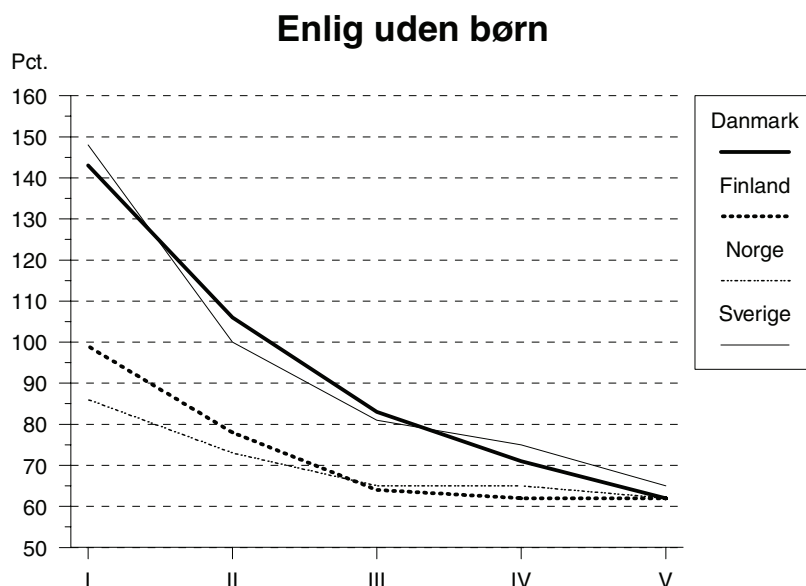
Også de øvrige førtidspensionsordninger (som i denne publikation benævnes særlige alderspensioner) kan påvirke antallet af førtidspensionister. I Danmark og Finland er der fx et stort antal pensionister, der hovedsagelig får pension af andre årsager. At der findes ordninger som efterløn i Danmark og arbejdsløshedspension i Finland har bidraget til, at man har færre førtids-/invalidpensionister, end man ellers ville have haft i disse lande. I Norge har 60 pct. af de erhvervsaktive siden 1989 været med i AFP-ordningen (AftaleFastsatPensionsordning). I løbet af 1990'erne er denne udvidet til at omfatte stadig yngre aldersgrupper uden at det i særlig høj grad har påvirket det samlede antal førtidspensionister.

Førtidspension inkl. pensionstillæg er som hovedregel enten højere eller af samme størrelse som den der tilkendes alderspensionister i alle landene. Dertil kan i Danmark komme et antal særlige tillæg og i de øvrige lande en tillægspension, som nævnt ovenfor.

Figur 7.6 viser kompensationsniveauet for en enlig 50-årig førtidspensionist, som tidligere har været i arbejde og som helt har mistet sin erhvervs-

evne. Det højeste niveau findes i Danmark og Sverige og det laveste i Norge for personer med tidligere lav indkomst. Det meget høje kompensationsniveau i Danmark skyldes at den højeste førtidspension er uafhængig af tidligere indkomst. Desuden får personer som fuldstændig har mistet erhvervs- evnen udbetalt både et invaliditetsbeløb og et erhvervsudygtighedsbeløb. Derudover er der relativt gunstige regler for boligstøtte til pensionister. Sidstnævnte gælder også i Sverige. Førtidspensionen i de andre lande er be- regnet i forhold til tidligere arbejdsindkomst.

Figur 7.6 Kompensationsniveauet for en enlig 50-årig førtidspensionist

Anmærkning:

Indkomstgrupperne I-V er beregnet ud fra den gennemsnitlige løn til en industriarbejder. Beregningsgrundlaget er beskrevet i Bilag 2.

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

Tabel 7.12 Gennemsnitlig udbetalt i lovfastsat førtidspension pr. måned 1998

	KR/FIM	KKP-Euro
Danmark ¹⁾	9.171	972
Finland	5.164	742
Island ²⁾	70.800	751
Norge	8.305	672
Sverige ³⁾	7.645	705

1 Gennemsnitligt udbetalt beløb for højeste og mellemste førtidspension i januar 1998.

2 Der er medtaget udgifter til både grund- og tillægspension divideret med antal førtidspensionister som modtager grundpension. 55-60 pct. af førtidspensionisterne modtager også tillægspension.

3 Gennemsnitligt pensionsbeløb pr. december 1998, inkl. pensionstilskud og andre tillæg.

I Danmark har der i de seneste år været et begrænset fald i antallet af nytilkendelser af førtidspension. Faldet må blandt andet ses i sammenhæng med ændringer i tilkendelseskompetancen, finansieringen og styrkelse af den tidlige, forebyggende indsats for at fastholde personer med nedsat erhvervsevne i beskæftigelse, evt. på særlige vilkår. Med virkning fra 1. juli 1998 kan en førtidspensionssag først påbegyndes, når alle aktiverings-, revaliderings, behandlingsmæssige og andre foranstaltninger, der kan forbedre erhvervsevnen, har været afprøvet. Disse forhold har dog især betydet et fald i nytilkendelser af de almindelige førtidspensioner (særlige alderspensioner), mens nytilkendelser af højeste og mellemste førtidspension kun er faldet moderat. Både i Norge og Sverige er der sket opstramninger i reglerne for tilkendelse af førtidspension. I Norge skete dette allerede i 1991 hvor de medicinske vilkår for tilkendelse blev strammet op. Efter en nedgang i tilgangen i begyndelsen af 1990'erne er antallet igen steget. Dette skyldes hovedsageligt demografi og regelændringer på andre ydelsesområder. I Finland er antallet af førtidspensionister faldet. Dette skyldes at aldersgrænsen for individuel førtidspension er steget, og at ældre langtidsarbejdsløse modtager arbejdsløshedspension og derfor ikke søger førtidspension.

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

Tabel 7.13 Modtagere af førtidspension og nytilgang af førtidspensionister efter køn 1990-1998

	Danmark ¹⁾		Finland		Island ²⁾		Norge ³⁾		Sverige	
	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K
1990										
Modtagere	76.113	78.481	159.509	141.423	3.097	4.350	104.704	129.657	166.716	188.600
Nytilgang	6.638	5.597	14.444	15.140	23.643	26.850
Nytilgang i pct. af befolkningen i den berettigede alder	0,4	0,3	1,1	1,2	0,9	1,0
1995										
Modtagere	82.166	83.871	165.348	144.156	4.250	5.769	103.401	132.900	185.413	223.163
Nytilgang	5.941	5.087	502	723	11.016	12.223	18.639	20.565
Nytilgang i pct. af befolkningen i den berettigede alder	0,3	0,3	0,6	0,9	0,8	1,0	0,7	0,8
1997										
Modtagere	82.248	84.033	157.120	137.831	4.533	6.308	106.919	139.622	188.750	234.166
Nytilgang	4.997	4.179	312	565	13.194	15.170	20.032	21.166
Nytilgang i pct. af befolkningen i den berettigede alder	0,3	0,2	0,4	0,7	1,0	1,2	0,8	0,9
1998										
Modtagere	82.031	83.659	153.123	134.924	111.164	146.939	186.672	234.952
Nytilgang	4.896	4.209	14.881	18.409	15.909	18.578
Nytilgang i pct. af befolkningen i den berettigede alder	0,3	0,2	1,1	1,4	0,6	0,7

1 Antal modtagere er i denne tabel opgjort primo året; i de øvrige pensionstabeller er antallet opgjort ultimo året.

2 Pensionsalder 16-66 år.

3 Pensionsalder 16-66 år (fra og med 1991 aldersgruppen 16-67 år).

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

Tabel 7.14 Pensionister, der modtager førtidspension i form af grund-/mindstepension og/eller tillægs-/arbejdspension i alt 1990-1998

	1990	1995	1997	1998
Danmark				
18-19 år	407	485	574	593
20-29 »	6.959	8.317	7.747	7.703
30-39 »	15.943	18.305	18.430	18.393
40-49 »	31.198	34.919	33.551	33.405
50-59 »	52.990	57.198	58.910	59.545
60-64 »	35.688	34.504	33.832	33.762
I alt 18-64 år	143.185	153.728	153.044	153.401
65-66 år	12.953	12.918	12.646	12.223
<i>Finland¹⁾</i>				
16-19 år	1.980	1.978	1.962	1.992
20-29 »	10.477	9.031	8.330	8.189
30-39 »	23.286	20.379	19.165	18.751
40-49 »	43.970	49.498	47.473	45.791
50-59 »	119.384	113.830	109.556	106.442
60-64 »	101.835	114.787	108.465	106.882
I alt 16-64 år	300.932	309.503	294.951	288.047
65-66 år
<i>Island²⁾</i>				
16-19 år	221	322	324	..
20-29 »	837	1.048	1.087	..
30-39 »	1.137	1.825	1.955	..
40-49 »	1.275	1.973	2.313	..
50-59 »	1.801	2.234	2.505	..
60-64 »	1.481	1.712	1.701	..
I alt 16-64 år	6.752	9.114	9.885	..
65-66 år	695	905	956	..
<i>Norge</i>				
16-19 år	668	778	863	755
20-29 »	6.336	6.625	7.161	7.508
30-39 »	18.314	19.106	20.583	21.944
40-49 »	38.442	44.153	45.527	47.644
50-59 »	69.141	73.415	82.295	88.361
60-64 »	65.803	59.700	58.788	61.464
I alt 16-64 år	198.704	203.777	215.217	227.676
65-66 år	35.657	32.524	31.318	30.427
<i>Sverige</i>				
16-19 år	3.232	3.138	3.191	3.411
20-29 »	10.486	12.181	12.296	12.597
30-39 »	25.629	31.645	31.845	32.063
40-49 »	59.984	78.902	77.076	75.791
50-59 »	120.184	156.598	162.279	164.218
60-64 »	141.839	137.394	136.229	133.544
I alt 16-64 år	361.354	419.858	422.916	421.624
65-66 år

1 Inklusiv individuel førtidspension.

2 15-18 pct. af de medtagne førtidspensionister er ikke egentlige almindelig førtidspensionister.

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

Tabel 7.15 Pensionister, der modtager førtidspension i form af grund-/mindstepension og/eller tillægs-/arbejdspension i pct. af de respektive aldersgrupper 1990-1998

	1990	1995	1997	1998
Danmark				
18-19 år	0,1	0,2	0,2	0,2
20-29 »	0,9	1,1	1,0	1,0
30-39 »	2,1	2,3	2,3	2,2
40-49 »	4,0	4,5	4,5	4,5
50-59 »	9,7	8,8	8,4	8,3
60-64 »	14,6	14,4	13,6	13,2
I alt 18-64 år	4,1	4,3	4,3	4,3
65-66 år	13,3	14,3	14,1	13,7
<i>Finland¹⁾</i>				
16-19 år	0,8	0,8	0,8	0,8
20-29 »	1,5	1,4	1,3	1,3
30-39 »	3,0	2,7	2,5	2,5
40-49 »	5,7	5,9	5,8	5,7
50-59 »	22,6	19,4	16,8	15,6
60-64 »	39,4	47,6	43,9	41,8
I alt 16-64 år	9,1	9,2	8,8	8,5
65-66 år
<i>Island²⁾</i>				
16-19 år	1,3	1,9	1,9	..
20-29 »	2,0	2,6	2,7	..
30-39 »	2,8	4,3	4,6	..
40-49 »	4,3	5,6	6,2	..
50-59 »	8,7	9,7	10,0	..
60-64 »	14,4	17,0	17,4	..
I alt 16-64 år	4,2	5,4	5,7	..
65-66 år	13,0	21,8	23,8	..
<i>Norge</i>				
16-19 år	0,3	0,4	0,4	0,5
20-29 »	1,0	1,0	1,0	1,2
30-39 »	2,9	2,9	3,0	3,3
40-49 »	6,7	7,1	7,2	7,7
50-59 »	18,0	16,3	16,1	16,9
60-64 »	33,6	33,9	33,7	34,6
I alt 16-64 år	7,4	7,4	7,5	8,2
65-66 år	43,8	42,8	42,2	42,7
<i>Sverige</i>				
16-19 år	0,7	0,8	0,8	0,8
20-29 »	0,9	1,0	1,1	1,1
30-39 »	2,2	2,6	2,6	2,6
40-49 »	4,8	6,4	6,4	6,4
50-59 »	13,7	14,7	14,2	13,9
60-64 »	33,5	34,2	33,5	32,0
I alt 16-64 år	6,7	7,6	7,7	7,6
65-66 år

1 Inkl. individuelle førtidspensioner.

215-18 pct. af de medtagne førtidspensionister er ikke egentlige almindelig førtidspensionister.

Revalidering

Personer, hvis erhvervsevne er nedsat af fysiske, psykiske eller sociale årsager, kan få hjælp til uddannelse, optræning og omskoling, når det anses for påkrævet af hensyn til personens fremtidige muligheder for at klare sig selv og forsørge sin familie.

Der kan også ydes hjælp til særlige udgifter, der følger af uddannelsen. Uddannelse kan bestå i optræning eller oplæring på det almindelige arbejdsmarked. Hjælpen ydes i form af løn eller løntilskud. Endelig kan der ydes særskilt hjælp til anskaffelse af værktøj og arbejdsredskaber og til iværksættelse af selvstændig virksomhed.

I Danmark ydes hjælpen i form af en fast revalideringsydelse, som svarer til dagpengemaximum. Udbetalingen af revalideringsydelsen forudsætter, at der er iværksat en revalidering efter en fastlagt erhvervsplan. Ydelsen udbetales indtil erhvervsplanen er gennemført, normalt dog højst i 5 år. For unge under 25 år udgør revalideringsydelsen det halve.

I Finland modtager ca. 80 pct. af revaliderende revalideringsdagpenge fra Folkepensionsanstalten. I de tilfælde er dagpengene af samme størrelse som sygedagpengene. Dagpengenes størrelse fra ulykkes- og trafikforsikringerne samt fra arbejdspensionsanstalterne er afhængig af de myndigheder som udbetaler ydelsen.

I Island udbetales en revalideringsydelse, når den tilskadedkomne ikke længere har ret til syge- eller ulykkesdagpenge. Som regel kan ydelsen højst oppebæres i 12 måneder eller indtil der er truffet beslutning om den funktionshæmmedes fremtid. Ydelsen svarer til invalidepensionens grundbeløb og tildeles efter de samme kriterier. Ydelsen kan aldrig udbetales i mere end 18 måneder. Alle, der modtager revalideringsydelse, skal gennemgå undersøgelser og behandlinger i den tid, ydelsen modtages.

I Norge gives der tilskud til underhold efter de samme regler som gælder for invalidepension bortset fra at der ikke findes nogen mindstebeløb. Selve revalideringen kan foregå som et samarbejde mellem blandt andet sundheds-, arbejdsmarkeds-, forsikrings- og socialsektoren, således, at sektorerne skal give et samlet tilbud til den enkelte.

I Sverige gives der i forbindelse med revalidering en række erstatninger og ydelser. Til deltagere, som er eller skulle have været berettiget til ydelser fra arbejdsløshedsforsikringen, udbetales der en uddannelsesyndelse i form af

dagpenge hvis den pågældende deltager i arbejdsmarkedspolitiske aktiviteter. Forudsætningen er at den pågældende opfylder vilkårene for at modtage dagpenge ved arbejdsløshed eller har modtaget en ydelse i den længste periode som der kan gives arbejdsløshedsdagpenge. Der kan også udbetales dagpenge til personer som ikke er berettiget til arbejdsløshedsdagpenge, men da med et mindre beløb. Der udbetales dagpenge i højest 5 hverdage pr uge og ydelsen reduceres hvis den pågældende modtager andre ydelser som for eksempel pension, forældrepenge, revalideringsydelse eller løn fra arbejdsgiver. I forbindelse med revalidering kan der blandt andet gives en revalideringsydelse og særlige ydelser i stedet for sygedagpenge. Revalideringsydelsen gives da til personer som deltager i erhvervsrettet revalidering og de særlige ydelser skal dække udgifterne som der er ved revalideringen som for eksempel rejser. De erhvervsrettede revalideringsforanstaltninger som kan blive aktuelle er eksempelvis arbejdsstræning, udredning ved et arbejdsmarkedsinstitut og uddannelse.

Tabel 7.16 Personer som har modtaget revalideringsydelse i løbet af året og pr. december 1998

	Danmark ¹⁾	Finland ²⁾	Island	Norge ³⁾	Sverige ⁴⁾
Personer som har modtaget revalideringsydelse i løbet af året	48.531	49.816	675	90.496	34.295
Personer som modtog revalideringsydelse pr. december 1998	19.629	9.857	259	62.236	18.827

1 Ekskl. flygtninge, personer med støtte til særlige udgifter m.v. under revalidering og personer under optræning på det almindelige arbejdsmarked med løntilskud.

2 Omfatter kun revalideringsdagpenge som udbetales fra Folkpensionsanstalten (80 pct. af alle udbetalinger).

3 Personer som får rehabiliteringspenge eller attføringspenge.

4 Omfatter kun personer med revalideringsydelse. Personer som modtager særlige ydelser kan ikke opgøres.

Arbejdsskadeserstatninger

I alle nordiske lande modtager personer, som har været udsat for en arbejdsskade enten sygedagpenge eller en ydelse, som svarer til disse ved midlertidigt tab af erhvervsevne. Ved langvarigt eller permanent tab af erhvervsevne udbe-

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

tales der førtidspension eller en ydelse, som kan sidestilles med denne.

Ved arbejdsskade forstås ulykkestilfælde på arbejdet og erhvervsbetinget sygdom, som forårsager midlertidigt eller permanent tab af arbejdsevne.

I alle landene er der etableret obligatoriske arbejdsskadeforsikringer, men efter lidt forskellige regelsæt. Fra arbejdsskadeforsikringen udbetales der ménestatninger som erstatning for den tabte arbejdsevne, enten i form af éngangsydelser eller som månedlige ydelser. Normalt dækker arbejdsskadeforsikringen også udgifter til behandlinger, som ikke er dækket af den almindelige sygeforsikring.

I Danmark ydes der erstatning for tabt erhvervssevne, hvis arbejdsskaden har nedsat arbejdsevnen med mindst 15 pct. Der ydes desuden et éngangsbeløb, hvis méngraden er 5 pct. og derover.

I Finland har man ret til pension, hvis arbejdsevnen er reduceret med mindst 10 pct. Den pension som udbetales til en person som er helt uarbejdsdygtig udgør 85 pct. af tidligere arbejdsindkomst. Til en delvis (partiel) uarbejdsdygtig arbejdstager, udbetales der en del af den fulde pension som svarer til nedgangen i erhvervssevnen. Erstatningsniveauet for pension på grund af ulykker falder til 70 pct. af arbejdsindkomsten når den pågældende fylder 65 år. Ulykkespensionen til en delvis uarbejdsdygtig reduceres tilsvarende når den pågældende fylder 65 år.

I Island er det retten til løn under sygdom (fravær på grund af en ulykke) som har den største betydning for den skadelidte. Men for personer som ikke har ret til løn eller når den periode hvor man kan modtage løn er ophørt, modtager de pågældende dagpenge fra den almene forsikringsarbejdsulykkesforsikring. Denne ydelse er et fast beløb som er uafhængig af den løn man havde da ulykken indtraf. Ydelsen betales normalt ikke i mere end 52 uger.

I Norge kan der opnås invalidepension, hvis en erhvervsskade eller arbejdsulykke nedsætter arbejdsevnen med 30 pct., hvor der normalt kræves 50 pct. nedsættelse af arbejdsevnen for at få tildelt invalidepension. Der kræves en nedsat erhvervssevne på mindst 15 pct. for at få tildelt ménestatning (erstatning for tab af arbejdsevne).

I Sverige ydes der erstatning, i form af livrenter, såfremt arbejdsevnen er varigt nedsat med mindst en femtededel (6,6 pct.). Livrenten beregnes normalt på grundlag af den forsikredes sygedagpengeberettigede indkomst.

Plejetilskud til handicappede

I alle de nordiske lande kan familier modtage økonomisk støtte fra det of-

fentlige til pleje af et fysisk eller psykisk sygt barn i hjemmet. Regelsættene varierer noget mellem landene, men formålet med ordningerne er det samme, nemlig at gøre det økonomisk muligt for familier at have barnet boende hjemme ved at få dækket de ekstraudgifter som barnets handicap medfører.

Voksne handicappede, som bor i eget hjem, kan også få tilskud. De enkelte lande har også lidt forskellige regler på dette område. Der kan ydes støtte til hjælpemidler, som er nødvendige for, at den pågældende kan udøve et erhverv eller afhjælpe den pågældendes lidelse, eller som kan lette den daglige tilværelse i hjemmet.

I flere af landene ydes der blandt andet tilskud til køb af og/eller tilpasning af bil eller andet motordrevet køretøj.

Serviceydelser til funktionshæmmede

Institutioner m.v. for handicappede

I alle landene findes der særlige boliger for handicappede. Det kan være:

1. Institutioner (plejehjem/sygehjem).
2. Serviceboliger (beskyttede boliger/servicelejligheder/kollektivboliger).

Tabel 7.17 Personer under 65 år, som bor på institution eller i servicebolig, december 1998

	Danmark ¹⁾	Finland	Island	Norge ²⁾	Sverige ³⁾
Under 65 år i alt	16.130	15.103	823	13.092	23.252
Under 65 år i pct. af aldersgruppen	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3

1 Under 67 år. Inkl. ældreboliger.

2 Oplysningerne gælder beboere i boliger til pleje- og omsorgsformål og indlagte på institution i aldersgruppen 0-66år.

3 Opgørelse 1. november 1998 og kun personer der har permanent ophold og ikke korttidsophold, som var medtaget tidligere.

Ud over disse særlige boliger kan handicappede også i varierende grad tilbydes langtidsbehandling på sygehusenes sengeafdelinger, som oftest på såkaldte plejeafdelinger. I Norge får kommunerne et øremærket tilskud til at sikre at handicappede under 67 år flyttes fra alders- eller plejehjem til boliger uden for institutionerne.

Hjemmehjælp

I samtlige fem lande ydes der hjemmehjælp til funktionshæmmede. Hjælpen omfang bestemmes ud fra individuelle behov og varierer fra nogle få timer om måneden til flere timer pr. dag. Hjælpen er et kommunalt anliggende og udføres af kommunalt ansatte.

I alle de nordiske lande kan personer med svære handicap få økonomisk hjælp til personlig assistance og hjælp til den daglige livsførelse. I Norge er dette en kommunal opgave, men kommunerne kan som en forsøgsordning få tilskud til dette af staten. Denne ordning omfattede i 1998 311 personer. I flere af landene kan personen selv ansætte én eller flere personer til at assistere sig.

Tabel 7.18 Personer under 65 år som modtog hjemmehjælp 1998

	Danmark ¹⁾	Finland ²⁾	Island	Norge ¹⁾	Sverige ³⁾
<i>Modtagere af hjemmehjælp under 65 år i alt</i>	28.272	41.606	3.631	25.010	14.697
Modtagere af hjemmehjælp i pct. af aldersgruppen under 65 år	0,6	1,0	1,5	0,7	0,2

1 Personer under 67 år.

2 Husstande. Af de 41.606 var de 6.292 handicappede.

3 Omfatter beboere i egen bolig som pr 1. november 1998 havde fået tildelt hjemmehjælp.

Revalidering

I alle fem lande findes der særlige institutioner til optræning, arbejdsprøvning og omskoling af handicappede og andre erhvervshæmmede. Der er endvidere indrettet beskyttede værksteder for handicappede, som ikke kan fastholde beskæftigelse på det almindelige arbejdsmarked.

I Danmark har personer med nedsat arbejdsevne mulighed for optræning, arbejdsprøvning, beskyttet beskæftigelse m.v. på revalideringsinstitutioner og beskyttede værksteder. I slutningen af 1998 omfattede disse foranstaltninger 18.912 personer. Personer med varige begrænsninger i arbejdsevnen har desuden mulighed for ansættelse hos private eller offentlige arbejdsgivere i fleksjob og skånejob med løntilskud. Fleksjob gives til personer, der ikke modtager social pension, mens skånejob gives til førtidspensionister. I

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

slutningen af 1998 var 5.042 personer i fleksjob og 5.328 personer i skånejob.

I Finland kan Folkpensionsanstalten tilbyde revalidering herunder også egentlig arbejdsprøvning. Det er sundhedsvæsenet som tilbyder den største del af den medicinske revalidering. Ulykkes- og trafikforsikringerne tilbyder desuden revalidering til deres egne klienter. Desuden kan arbejdspensionsanstalterne iværksætte revalidering for at forhindre, at en person bliver uarbejdsdygtig eller for at forbedre den pågældendes arbejds- og erhvervsevne, samt for at lette tilbagegangen til arbejdslivet. Krigsveteraner kan også gennemgå revalidering, hvor krigsinvalidere tilbydes revalidering mindst hvert andet år.

I Island har funktionshæmmede blandt andet mulighed for optræning, undervisning, beskyttet beskæftigelse på det almindelige arbejdsmarked og på beskyttede værksteder. I 1998 var der 10 beskyttede værksteder som beskæftigede 257 personer samt 17 revalideringsinstitutioner med 251 personer i revalidering. 107 personer kunne deltage i arbejdet på det almindelige arbejdsmarked med særlig støtte. Det er sundhedsvæsenet som har ansvaret for de medicinske revalidering og hjælpemidler.

I Norge er der et samarbejde mellem arbejds- og socialvæsenet når det gælder tiltag som skal forsøge at få de funktionshæmmede aktiveret på arbejdsmarkedet. Personer med nedsat arbejdsevne kan få tilpasset sin arbejdssituation efter specielle behov. Samtidigt er det muligt at låne forskellige tekniske hjælpemidler fra hjælpemiddelcentralerne. Der findes også såkaldte beskyttede værksteder for personer med nedsat arbejdsevne. Desuden kan personer med forskellige handicap få behandling og vejledning ved et antal optræningsinstitutioner. Funktionshæmmede uden tilknytning til arbejdsmarkedet kan også låne hjælpemidler til gøremål i dagliglivet. Personer som gennemgår en revalidering modtager støtte efter de samme regler som for førtidspension.

Der findes også en udstrakt erhvervsrettet revalidering. Erhvervsrettet revalidering tilbydes i det omfang det er nødvendigt og hensigtsmæssigt for vedkommende at komme tilbage til arbejdslivet eller beholde et passende arbejde. Målet med erhvervsrettet revalidering er at gøre helbredsmæssige udsatte arbejdssøgere og arbejdstagere i stand til at få et arbejde på ordinære vilkår. Erhvervsrettet revalidering baseres på oplæring, arbejdsstræning og rådgivning. Ydelserne for den erhvervsrettede revalidering beregnes på samme måde som for førtidspension, bortset fra at der ikke kan gives særtillæg. Dette betyder at der ikke findes nogen nedre grænse for revalideringsdagpengenes størrelse.

I Sverige har personer med nedsat arbejdsevne mulighed for at deltage i forskellige arbejdsmarkedspolitiske foranstaltninger. I 1998 var der i gen-

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

nemsnit 26.100 personer med nedsat arbejdsevne som deltog i konjunkturafhængige foranstaltninger. De fire foranstaltninger som i løbet af 1998 i gennemsnit havde de fleste af det samlede antal personer med nedsat arbejdsevne var erhvervsrettet revalidering eller fordybende vejledning ved arbejdsmarkedsinstitutterne, arbejdsmarkedsuddannelser, arbejdslivsudvikling og arbejdspladsintroduktion. Desuden deltog ca. 53.600 personer med et arbejdshandicap i særlige programmer for handicappede. En person der på grund af et arbejdshandicap ikke kan få arbejde på det regulære arbejdsmarked kan gennem arbejdsformidlingen få ansættelse i et *Samhallföretag*. I slutningen af 1998 arbejdede ca. 26.900 personer med et arbejdshandicap ved *Samhall*. *Samhall* nyansatte ca. 2.300 personer i 1998. Mindst 40 pct. af de som nyansættes kommer fra såkaldte prioriterede grupper (udviklingshæmmede, multihandicappede og psykisk syge).

Støtteordninger og fritidsaktiviteter

I de nordiske lande tilbydes handicappede forskellige typer støtteordninger og aktiverende foranstaltninger i enten kommunalt eller privat regi. Udbudet af service og aktiviteter varierer fra land til land og fra kommune til kommune. Der føres ingen sammenlignelig statistik, der kan belyse omfanget af denne indsats.

Støtteordninger tager navnlig sigte på, at handicappede kan forblive længst muligt i eget hjem. De enkelte serviceordninger indbefatter bl.a. madudbringning, telefonkæder, besøgsordning, fysio- og ergoterapi, hår- og fodpleje, havearbejde og snerydning. Desuden findes der ordninger med tøjvask og -reparation. Der er ikke centralt fastsatte regler for betaling, men normalt opkræves der betaling for madudbringning, fodpleje og havearbejde.

Derudover findes befordringstjeneste, en trafikservice for ældre og handicappede personer, som har svært ved at benytte offentlige transportmidler eller i det hele taget at færdes på egen hånd.

Efterlevende

Pensioner til enker og enkemænd

– *Får stadig mindre betydning*

De sidste årtiers ændringer i familiemønstrene, det tiltagende omfang af kvinders deltagelse på arbejdsmarkedet og den ændrede indkomstfordeling mellem ægtefællerne har medvirket til at skabe ændringer i lovgivningen på dette område.

I Danmark er enke- og enkemandspension afskaffet. I Finland påvirkes den udbetalte pension af den efterlattes arbejdspension, samt ens egne pension. I Norge og Sverige hænger retten til efterlevendepension sammen med den efterlattes muligheder for at forsørge sig selv. I Sverige bortfalder den nuværende enkepension på langt sigt for de fleste efterlattede.

Enker og enkemænd kan i Danmark søge om at få tilkendt almindelig førtidspension, der i denne publikation benævnes særlig alderspension. I Finland, Norge og Sverige har enker og enkemænd ret til at få udbetalt efterlevendepension i form af grund/garanteret mindstepension.

Tabel 7.19 Pensionister 18-64/66 år, der modtager lovfastsatte enke-/enkemandspension i 1990-1998

	Danmark ¹⁾		Finland ²⁾		Island ³⁾		Norge ⁴⁾		Sverige ⁵⁾	
	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K
1990	.	.	1.633	60.527	157	1.211	1.484	34.234	1.372	68.020
1995	.	.	5.814	52.767	171	735	1.854	30.023	2.147	64.423
1997	.	.	6.795	49.892	986	3.132	1.910	28.046	1.529	57.970
1998	.	.	7.256	48.798	2.236	27.052	1.529	56.772

1 Enkepensionsordningen er afskaffet. Der kan imidlertid gives enkepension gennem førtidspensionssystemet.

2 Enker/enkemænd over 64 år kan få tilkendt enkepension i form af arbejdspension. Antallet af enkepensionister over 64 år var i 1998 175.133 kvinder og 15.818 mænd.

3 Pensionister i alderen 16-65 år.

4 Ekskl. enker og enkemænd, der modtog invalidepension. Enker/enkemænd under 67 år.

5 Omfatter enkepension fra folkepensionsordningen samt omstillingspension og særlig pension til efterlevende. Den 1. januar 1997 blev omstillingspensionen sænket fra 12 måneder til 6 måneder. Fra og med 1. april 1997 blev enkepensionen fra folkepensionsordningen indkomstprøvet. Før 1990 var oplysningerne eksklusiv personer som kun modtog omstillingspension fra ATP eller kun enkepension fra folkepensionsordningen.

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

Grund/garanteret mindstepensionen ophører i forbindelse med, at den efterladte får ret til alderspensionens grund/garanteret mindstepension. Endvidere bortfalder grund/garanteret mindstepensionen, hvis den efterladte får tilkendt førtidspension. Pension udbetales til den efterladte i form af tillægs-/arbejdspension eller evt. supplerende pensioner.

I Norge findes der gunstige regler for tillægspension i folketrygdens alders- og invalidepensionssystemer for efterladte. De kan vælge mellem egen tillægspension, afdødes optjente tillægspension eller 55 pct. af summen af egen og afdødes optjente tillægspension.

I nogle af landene gives der også hjælp til begravelse.

Tabel 7.20 Det gennemsnitlige månedlige beløb i enke-/enkemandspension 1998

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige ¹⁾
KR/FIM	.	2.268	..	5.265	3.590
KKP-Euro	.	326	..	426	331

1 Gennemsnitsbeløb december 1998 for pensionsmodtagere under 65 år i form af enkepension, omstillingspension og særlig pension til efterlevende fra såvel grundpensionen som ATP.

Børnepension

– *Børn sikres ved forældres død*

I samtlige lande er der indført børnepension i form af grundpension og tillægs-/arbejdspension. Børnepension ydes til børn under 18 år, hvis den ene eller begge forældre er afgået ved døden. I Danmark er der tale om et særligt børnetilskud til forældrelose børn og til børn, hvor kun én af forældrene lever.

I Finland, Norge og Sverige kan der gives børnepension indtil det fyldte 20. år, hvis barnet/den unge er under uddannelse. I Norge gælder dette kun hvis begge forældre er døde. Samme grænse gælder Island for forældrelose børn under uddannelse og for børnepension i form af grundpension. Børnepension der gives grundet uddannelse eller erhvervstræning til unge i alderen 18-20 år udbetales efter loven om socialhjælp. I Norge kan pensionen i enkelte tilfælde også gives til 21-årige.

I Danmark, Finland, Norge og Sverige kan der desuden ydes børnepension i form af supplerende pension, hvis den afdøde var medlem af en sådan pensionsordning.

Tabel 7.21 Børn, der modtager børnepension i form af grundpension og/eller tillægs-/arbejdspension, i alt og i pct. af børn i den berettigede alder 1990-1998¹⁾

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
Antal børn, der modtager børnepension					
1990	19.753	28.429	1.545	14.751	30.629
1995	17.590	29.338	1.325	13.658	31.208
1997	17.640	29.339	1.232	13.600	30.448
1998	17.664	28.879	1.300	13.594	30.118
<i>I pct. af børn i de berettigede aldersgrupper</i>					
1998	1,6	2,3 ²⁾	1,8	1,3	1,4 ²⁾

1 Berettigede var i 1998 børn af enker og enkemænd samt forældreløse børn. I *Finland, Island, Norge* og *Sverige* børn under 18 år (i visse tilfælde op til 20 år). Børnepension er for Danmarks vedkommende anført med forældreløse samt børn af enker og enkemænd med særligt børnetilskud.

2 I pct. af børn 0-19 år.

Tabel 7.22 Det gennemsnitlige månedlige beløb i børnepension 1998

	Danmark	Finland	Island ¹⁾	Norge	Sverige
KR/FIM	748	1.556	12.205	1.441	2.453
KKP-Euro	79	224	130	117	226

1 Kun grundpension.

Udgifter til og finansiering af ydelser til ældre, funktionshæmmede og efterlevende

Temaafsnittet i denne udgave er en nærmere belysning af forskellene og lighederne i udgifterne til ældre og handicappede hvorfor der her kun gives en belysning af årsagerne til ændringerne i de enkelte lande.

Udviklingen i de sociale udgifter til ældre, funktionshæmmede og efterlevende fra 1997 til 1998

I Danmark er udgifterne til efterløn steget som følge af en stigning i antallet

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

af modtagere fra 129.000 i 1997 til 140.000 i 1998. Udgifterne til overgangsyndelse er derimod faldet, idet afskaffelsen af tilgangen til ordningen har betydet et fald i antallet af modtagere på ca. 6.000 fra 1997 til 1998. Der ud over har der været en stigning i udgifterne til ATP og til arbejdsmarkedspensioner, mens udgifterne til folkepension og førtidspension stort set har været uændret. Endelig har der været en betydelig stigning i udgifterne til pleje og omsorg til ældre og handicappede.

I Finland steg udgifterne til alderspension fordi antallet af alderspensionister steg med 10.000 personer. Særligt øgedes udgifterne til førtidsalderspension og delpension. Serviceudgifterne til de ældre var på samme niveau som i 1997 men udgifterne til hjemmehjælp steg. Udgifterne til de handicappede faldt betydeligt hvilket hovedsageligt skyldes langtidsarbejdsløshed. Som følge af et nyt indekssystem stiger førtids- og efterladte pensioner mindre end alderspensionerne. I 1998 blev der givet mere service til de handicappede, særligt revalidering og ambulante behandling.

I Island steg udgifterne til de ældre med 11,6 pct. hvor serviceydelse steg med 14 pct. og kontantydelse med næsten 11 pct. De stigende udgifter til service skyldes hovedsageligt stigende lønudgifter som resulterer i stigende driftomkostninger ved plejen og omsorgen af ældre. Lønduviklingen har også haft indflydelse på de stigende udgifter til kontantydelse idet pensionerne er relateret til lønudviklingen, men udviklingen i tillægspensionen spiller dog den største rolle, idet der har været en udgiftsstigning på næsten 17 pct. fra 1997 til 1998. Dette skyldes en forholdsvis stor stigning i antallet af personer som får udbetalt tillægspension samt at nytilkomne pensionister i gennemsnit har ret til en højere tillægspension end ældre pensionister. Udgifterne til funktionshæmmede og efterlevende steg fra 1997 til 1998 og kan stort set forklares med de samme årsager som for de ældre men det skal dog bemærkes at tillægspensionen har mindre betydning for de funktionshæmmede end hos de ældre og efterlevende.

I Norge steg udgifterne til alderspension med 10 pct. fra 1997 til 1998, mens antallet af alderspensionister nærmest var konstant i løbet af 1998. Stigningen i udgifterne skyldes at folketrygden fortsat er under opbygning og at antallet af pensionister med ret til tillægspension er steget. Stigningen i mindstepensionen med NOK 1.000 pr måned fra og med 1. maj 1998 har også bidraget til udgiftsstigningen. Tilgangen af nye førtidspensionister var historisk høj i 1998 og det har kun været i 1987-1989 at den har været højere. Udgifterne til førtidspension steg med ca. 11 pct. fra 1997 til 1998.

I Sverige fortsatte udgifterne til alderspensionisterne med at stige på grund af en fortsat stigning i optjening i tillægspensionssystemet. Der har også været en vis stigning i udgifterne i service til ældre selvom antallet af

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

personer der har modtaget hjælp er faldet. Udgifterne til hjælp og service til de handicappede fortsætter også med at stige blandt andet på grund af stigende udgifter til personlig assistance. Udgifterne til de efterladte er stort set uændret.

Tabel 7.23 Udgifter til og finansiering af pensioner, andre kontantydelse og service til ældre 1998

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>Kontantydelse, mio. KR/FIM</i>					
A. Alderspensioner	79.100	45.766	21.936	66.192	178.067
Heraf:					
a. Grund-/mindstepension	54.008	11.279	12.672	30.152	52.645
b. Tillægs-/arbejdspension	2.953	32.806	9.264	28.378	88.900
c. Supplerende pension	22.138	1.686	-	7.662	36.522
B. Særlige alderspensioner	29.226	3.107	-	304	-
C. Delpensioner	248	321	-	-	586
D. Øvrigt	14	832	-	-	57
Kontantydelse i alt	108.588	50.034	21.936	66.496	178.710
<i>Serviceydelse, mio. KR/FIM</i>					
A. Institutioner m.v.	6.324	2.727	7.301	17.697	38.314
B. Hjælp til udførelse af dagliglivsfunktioner	14.552	1.686	563	9.252	12.109
C. Øvrigt	519	1.025	492	1.332	1.321
Serviceydelse i alt	21.395	5.439	8.356	28.282	51.744
<i>Udgifter i alt, mio. KR/FIM</i>					
Udgifter i alt, mio. KR/FIM	129.983	55.463	30.292	94.777	230.454
Udgifter i pct. af BNP	11,1	8,1	5,2	8,6	12,2
<i>Finansieret af (pct.)</i>					
- Det offentlige	61,1	24,5	31,4	52,3	27,4
- Arbejdsgivere	19,4	59,6	53,7	27,7	53,7
- Forsikredes præmier og særskatter	19,5	15,9	14,9	19,9	18,9
<i>Ændringer 1997-1998 i 1998-priser</i>					
- Mio. KR/FIM	1.477	623	3.147	8.063	7.221
- Pct.	1,2	1,1	11,6	9,3	3,2

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

Tabel 7.24 Udgifter til og finansiering af pensioner, andre kontantydelse og service til funktionshæmmede 1998

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
Kontantydelse, mio. KR/FIM					
A. <i>Invalidepensioner</i>	19.212	15.259	8.468	27.995	43.076
Heraf:					
a. Grund-/mindstepension	19.212	3.865	5.953	11.429	13.529
b. Tillægs-/arbejdspension	-	11.288	2.515	14.229	23.610
c. Supplerende pension	-	106	-	2.337	5.937
B. Tilbagetrædelsepension pga. nedsat arbejdsevne	1.742	3.120	-	-	-
C. Plejebidrag	-	424	-	2.371	2.652
D. Tilskud til økonomisk integration af handicappede	3.293	257	-	6.335	951
E. Øvrigt	1.880	1.812	157	1.103	-
Kontantydelse i alt	26.128	20.872	8.625	37.804	46.679
<i>Serviceydelse, mio. KR/FIM</i>					
A. Institutioner m.v.	7.026	763	1.526	638	9.420
B. Hjælp til udførelse af dagliglivsfunktioner	2.436	1.110	113	2.242	7.884
C. Revalidering	1.466	1.850	2.249	5.561	1.550
D. Øvrigt	2.206	1.562	187	712	6.454
Serviceydelse i alt	13.133	5.284	4.076	9.153	25.308
Udgifter i alt, mio. KR/FIM	39.261	26.157	12.701	46.957	71.987
Udgifter i pct. af BNP	3,4	3,8	2,2	4,2	3,8
<i>Finansieret af (pct.)</i>					
- Det offentlige	94,8	31,3	39,9	45,2	42,3
- Arbejdsgivere	5,2	51,4	48,3	31,7	41,9
- Forsikredes præmier og særskatter	-	17,2	11,8	23,1	15,9
<i>Ændringer 1997-1998 i 1998-priser</i>					
- Mio. KR/FIM	1.854	-770	903	3.067	2.765
- Pct.	5,0	-2,9	7,7	7,0	4,0

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

Tabel 7.25 Udgifter til og finansiering af ydelser til efterlevende 1998

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
Kontantydelse, mio. KR/FIM					
A. Pensioner til efterladte	1	7.014	3.095	3.895	14.073
Heraf:					
a. Grund-/mindstepension	-	246	251	1.187	762
b. Tillægs-/arbejdspension	-	6.442	2.844	949	12.352
c. Supplerende pension	1	326	-	1.759	959
B. Ydelser ved dødsfald	-	206	57	-	-
C. Øvrigt	-	-	-	14	-
Kontantydelse i alt	1	7.221	3.152	3.909	14.073
Serviceydelser, mio. KR/FIM					
A. Begravelseshjælp	181	33	-	218	-
B. Øvrigt	-	-	-	-	-
Serviceydelser i alt	181	33	-	218	-
Udgifter i alt, mio. KR/FIM	182	7.254	3.152	4.127	14.073
Udgifter i pct. af BNP	0,0	1,1	0,5	0,4	0,7
<i>Finansieret af (pct.)</i>					
- Det offentlige	100	7,3	2,1	41,7	1,0
- Arbejdsgivere	-	69,8	70,5	35,4	48,1
- Forsikredes præmier og særskatter	-	22,9	27,4	22,9	40,9
<i>Ændringer 1997-1998 i 1998-priser</i>					
- Mio. KR/FIM	-9	-28	273	63	92
- Pct.	-4,7	-0,4	9,5	1,6	0,7

Egenbetaling

Egenbetaling for ophold på plejehjem, institutioner for ældre- og handicappede og for hjemmehjælp foregår efter forskellige regelsæt i de nordiske lande.

Betingelserne for egenbetaling for ophold på plejehjem/alderdomshjem og institutioner for handicappede fastsættes centralt (statsligt) i Danmark, Finland, Island og Norge, men decentralt (kommunalt) i Sverige.

I Danmark får beboere på plejehjem m.v. udbetalt pension og må heraf selv betale for de ydelser, de modtager som led i plejehjemsopholdet. Det drejer sig fx om husleje, kost, frisør og vask. Derimod skal de ikke betale for pleje og rengøring. Egenbetalingen skønnes at udgøre i størrelsesordenen 10

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

pct. af de samlede udgifter. Den varige hjemmehjælp er gratis. Derimod betales der for den midlertidige hjemmehjælp, afhængigt af indkomsten. Egenbetalingens størrelse af de samlede udgifter kan ikke opgøres.

I Finland er egenbetalingen for langtidspleje af ældre afhængig af patientens indtægt. I 1998 udgjorde egenbetalingen 21 pct. af de samlede udgifter. I institutioner for psykisk udviklingshæmmede udgjorde egenbetalingen 5 pct. af de samlede udgifter. Egenbetalingen for hjemmehjælp er afhængig af husstandens indkomst. Egenbetalingen udgjorde ca. 15 pct. af de samlede udgifter til hjemmehjælp.

I Island kan egenbetalingens andel af de samlede udgifter ikke opgøres. men egenbetalingen til hjemmehjælp udgjorde 7,8 pct. af kommunernes udgifter.

I Norge er egenbetalingen for institutionsophold afhængig af indtægten. Egenbetalingen for institutionsophold beregnes ud fra centralt fastsatte forskrifter, som reguleres med hensyn til hvor stor en andel af en beboers indtægt en kommune kan kræve som betaling for institutionsopholdet. Egenbetalingen er på 75 pct. (fratrullet et bundfradrag på 6.000 NOK) af indtægten for indtægt som er lavere end 45.370 NOK og på 85 pct. for indtægter højere end dette. Desuden er der særlige regler for personer med ægtefælle som stadigvæk bor i hjemmet. Egenbetalingen for hjemmehjælp fastsættes af de enkelte kommuner men beløbet må ikke overstige de faktiske udgifter. Desuden kan der ikke kræves egenbetaling for den del som er personlig pleje- og omsorg. Hvis indtægten er lavere end 90.740 NOK i 1998 må egenbetalingen ikke overstige 50 NOK per måned.

I Sverige har kommunerne en stor frihed til selv at bestemme egenbetalingens størrelse inden for ældre- og handicapomsorgen. Egenbetalingen må dog ikke overstige kommunernes egne udgifter. Desuden skal den enkelte have et passende beløb til sin egen underhold efter at der er betalt skat, boligudgifter og egenbetaling til kommunen. Egenbetalingen udgjorde ca. 9 pct. af bruttoudgifterne for hele ældre- og handicapforsorgen. Fra og med 1996 kan egenbetalingen for institutionsophold, *særskilt* boende og hjemmehjælp, i almindelige boliger ikke opgøres særskilt.

Kapitel 8

Boligydelser

Tabel 8.1 Udgifter til boligydelse i pct. af de samlede sociale udgifter i EU, Island og Norge 1997

Danmark	2,2	Belgien	..	Luxembourg	0,2
Finland	1,2	Frankrig	3,3	Portugal	0,0
Island	0,6	Grækenland	3,3	Spanien	0,3
Norge	0,7	Holland	1,3	Storbritannien	7,0
Sverige	2,7	Irland	3,4	Tyskland	0,6
		Italien	0,0	Østrig	0,3

Anmærkning: Se tabel 4.1.

Boligstøtte til familier

– *Boligstøtte er indkomstreguleret og skattefri*

I alle landene ydes der boligstøtte til såvel familier med børn som til familier uden børn. I Norge gives boligstøtten til familier uden børn som regel kun, hvis mindst en person modtager visse andre kontantydelse. Reglerne for boligstøtte til børnefamilier er, med undtagelse i Norge, mere gunstige end reglerne for familier uden børn.

I Danmark og Island gives støtten kun til familier, som bor i lejet bolig. I de øvrige lande kan boligstøtte også gives til familier, som bor i egen bolig. Ved tildelingen tages der bl.a. hensyn til familiens indkomst, huslejens størrelse og antallet af børn i husstanden. Ordningerne varierer meget i omfang fra land til land.

BOLIGYDELSER

Tabel 8.2 Den gennemsnitlige boligstøtte pr. måned til familier 1998

	Danmark	Finland	Norge	Sverige
Gennemsnitlig boligstøtte pr. måned pr. familie i KR/FIM				
<i>Parfamilier</i>				
– med børn	1.363	1.284	1.718	1.561
– uden børn	464	1.167	1.635	769
Enlige				
– med børn	1.619	1.351	1.545	1.665
– uden børn	351	889	1.047	617
<i>Gennemsnitlig boligstøtte pr. måned pr. familie i KKP-Euro</i>				
<i>Parfamilier</i>				
– med børn	144	185	139	144
– uden børn	49	168	132	71
Enlige				
– med børn	172	194	125	155
– uden børn	37	129	85	57

Boligstøtten er behovsprøvet i alle landene. Ud over boligstøtten kan der også gives et økonomisk tilskud, som helt eller delvis dækker indskuddet, således at personer med dårlig økonomi kan anskaffe sig en hensigtsmæssig og rimelig bolig. I Finland og Norge kan der desuden ydes socialhjælp, når boligudgifterne er høje i forhold til indtægten.

I begyndelsen af 1990'erne var der en markant stigning i antallet af ydelsesmodtagere. Det gjaldt navnlig enlige forsørgere og hang sammen med en stigning i arbejdsløsheden i flere af landene. Fra 1997 er antallet af modtagere dog atter faldet i nogle af landene, blandt andet som følge af et fald i arbejdsløsheden. I Finland er antallet af modtagere dog steget da indkomstgrænsen for at modtage boligydelse blev forhøjet. I Sverige mistede husstande uden børn retten til boligydelse fra og med 1996 hvis ansøgeren var over 28 år. I forbindelse med dette mistede også mange andre husstande uden børn ydelsen. Her var der tale om husstande som havde modtaget boligydelse efter særlige regler. Fra og med 1997 indførtes der en række betydningsfulde ændringer, hvilket har medført et fald i antallet af husstande som modtager boligydelse. De vigtigste ændringer er et nyt system for indkomstregulering med midlertidige og endelige ydelser afstemt i forhold til den skattepligtige indkomst. Desuden blev mulighederne for at modtage ydelsen begrænset og der blev fastsat individuelle indkomstgrænser for samboende forældre.

**Tabel 8.3 Familier, der modtog boligstøtte ved udgangen af årene
1990-1998**

	Danmark	Finland	Norge	Sverige
Antal modtagere				
<i>1990</i>				
Gifte og samboende par	28.663	38.770	..	109.000
– med børn	17.675	29.880
– uden børn	10.988	8.890
Enlige	115.258	49.687	..	135.000
– med børn	57.700	36.121
– uden børn	57.558	13.566
<i>1995</i>				
Gifte og samboende par	33.610	74.402	5.016	198.044
– med børn	21.672	49.753	5.016	180.798
– uden børn	11.938	26.649	..	17.246
Enlige	141.265	139.414	13.740	352.416
– med børn	66.026	55.838	13.740	228.021
– uden børn	75.239	75.974	–	124.395
<i>1997</i>				
Gifte og samboende par	32.153	54.621	5.617	107.357
– med børn	21.582	33.925	5.617	102.061
– uden børn	10.571	20.696	–	5.296
Enlige	134.608	129.993	15.453	245.519
– med børn	64.153	49.505	15.453	197.293
– uden børn	70.455	80.488	–	48.226
<i>1998</i>				
Gifte og samboende par	31.336	56.153	5.030	86.634
– med børn	20.727	31.647	4.609	82.090
– uden børn	10.607	24.506	421	4.544
Enlige	132.998	149.438	14.544	237.824
– med børn	62.226	50.493	12.590	190.850
– uden børn	70.772	98.945	1.954	46.974

BOLIGYDELSER

Boligstøtte til pensionister

– Støtte til pensionister med lav indkomst

I alle de nordiske lande gives en boligydelse til pensionister. Størrelsen af boligydelsen er afhængig af pensionistens indkomst, huslejens størrelse m.v.

Tabel 8.4 Pensionister, der modtog boligstøtte ved udgangen af årene 1990-1998

	Danmark	Finland	Norge	Sverige
1990				
Pensionistpar	54.617	12.036	..	49.800
Enlige pensionister	223.239	116.288	..	446.900
I alt	277.856	130.150	..	496.700
1995				
Pensionistpar	68.872	10.484	5.771	42.300
Enlige pensionister	263.130	131.557	42.869	512.300
I alt	332.002	145.289	48.640	554.700
1997				
Pensionistpar	64.847	9.816	4.562	60.756
Enlige pensionister	265.608	133.636	73.415	442.267
I alt	330.445	147.099	77.977	503.023
1998				
Pensionistpar	65.014	9.638	4.544	56.807
Enlige pensionister	268.862	135.706	75.742	433.435
I alt	333.876	149.200	80.286	490.242

I Danmark kan støtten også gives til pensionister, som bor i egen bolig, dog kun i form af lån. Der ydes desuden varmetillæg til dækning af varmeudgifter. I Finland kan der gives boligstøtte på grund af alder eller pension. I Island kan der gives en særlig boligstøtte til pensionister med lav indkomst der ikke kan klare deres udgifter uden et supplement til pensionen. I Norge gives boligstøtten til pensionister, som har en beskeden boligstandard, men en høj boligudgift og en lav indtægt. I Sverige gives der boligstøtte til alderspensionister, førtidspensionister og til personer, der modtager enke-/enkemandspension, og som har lav indkomst. Boligstøtten tildeles efter ensartede principper i hele landet.

Tabel 8.5 Den gennemsnitlige boligstøtte pr. måned til pensionister 1998

	Danmark	Finland	Norge	Sverige
Den gennemsnitlige boligstøtte pr. måned for pensionistpar				
– KR/FIM	1.450	731	1.271	..
– KKP-Euro	154	105	103	
<i>Den gennemsnitlige boligstøtte pr. måned for enlige pensionister</i>				
– KR/FIM	1.708	669	1.132	..
– KKP-Euro	181	96	92	

Udgifter til og finansiering af boligydelse

Tabel 8.6 Udgifter til og finansiering af boligydelse 1998

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
Serviceydelser, mio. KR/FIM					
A. Ydelser til personer, der bor i lejet bolig	8.396	2.505	683	293	15.356
a. Heraf ældre	6.601	-	-	-	7.245
B. Ydelser til personer, der bor i egen bolig	-	110	-	1.930	-
a. Heraf ældre	-	-	-	-	-
Serviceydelser i alt	8.396	2.505	683	2.223	15.356
Udgifter i alt, mio. KR/FIM	8.396	2.505	683	2.223	15.356
Udgifter i alt pr. capita, KKP-Euro	168	73	26	41	160
Udgifter i pct. af BNP	0,7	0,4	0,1	0,2	0,8
<i>Finansieret af (pct.)</i>					
– Det offentlige	100	100	100	100	100
– Arbejdsgivere	-	-	-	-	-
– Forsikredes præmier og særskatter	-	-	-	-	-
<i>Ændringer 1997-1998 i 1998-priser</i>					
– Mio. KR/FIM	163	420	140	356	-521
– Pct.	2,0	20,1	25,8	19,1	-3,3

BOLIGYDELSER

Forskelle og ligheder i sociale udgifter til boligydelse

Der er markante forskelle på hvor meget landene anvender til boligydelse målt i KKP per capita. Selvom der har været et markant fald i antallet af ydelsesmodtagere anvender Sverige næsten lige så meget som Danmark mens Island anvender mindst efterfulgt af Norge. Både i Danmark og Sverige spiller boligydelsen en væsentlig rolle for pensionister med lave pensionsindtægter men især i Sverige findes der også mange enlige forsørger med lave indkomster som modtager boligstøtte.

Udviklingen i de sociale udgifter til boligydelse fra 1997 til 1998

I Danmark er udgifterne til boligydelse til pensionister steget fra 1997 til 1998, hvilket primært skyldes en stigning i antallet af pensionister i ældreboliger med boligydelse. Udgifterne til boligsikring til familier er derimod faldet lidt som følge af et fald i antallet af børnefamilier med boligsikring.

I Finland er boligstøtten til pensionister en del af folkepensionssystemet, hvorfor udgifterne til dette, (1,2 mia. FIM) er inkluderet i kapitel 7. Indkomstgrænserne for at modtage boligstøtte blev hævet i 1998. Derimod har faldet i arbejdsløsheden ikke reduceret behovet for boligstøtte i samme takt da en stor del af de der er arbejdsløse enten modtager arbejdsmarkedsstøtte eller dagpengenes grundbeløb som er betydeligt lavere end de indkomstrelerede dagpenge.

I Island har der været en voldsom stigning i udgifterne til boligydelse fra 1997 til 1998. Dette skyldes for det første en stigning i boligpriserne og dermed stigende huslejudgifter og for det andet at kommunerne i stigende grad fastsætter huslejen i de kommunalt ejede boliger i overensstemmelse med priserne på det private boligmarked.

I Norge skyldes stigningen i udgifterne til boligydelse hovedsageligt at der var flere nye modtagere af boligstøtte. Desuden steg det gennemsnitlige udbetalte beløb til modtagerne på grund af stigende boligudgifter.

I Sverige er det hovedsageligt reviderede regler for at kunne modtage boligstøtte som har medført et fald i udgifterne. Desuden skyldes det til en vis grad også stigende indkomster.

Kapitel 9

Andre sociale ydelser

I de foregående kapitler er der givet en beskrivelse af sociale ydelser, som gives i forbindelse med definerede sociale begivenheder. I en række tilfælde indtræffer der imidlertid sociale begivenheder, som ikke er omfattet af specifik lovgivning. Omfanget af disse ydelser lader sig kun vanskeligt sammenligne landene imellem, hverken når det gælder EU eller de nordiske lande.

Tabel 9.1 Udgifter til andre sociale formål i pct. af de samlede sociale udgifter i EU, Island og Norge 1997

Danmark	4,0	Belgien	2,7	Luxembourg	1,3
Finland	2,5	Frankrig	1,3	Portugal	0,9
Island	2,6	Grækenland	1,2	Spanien	0,8
Norge	2,7	Holland	0,4	Storbritannien	0,8
Sverige	3,2	Irland	2,1	Tyskland	2,3
		Italien	0,0	Østrig	1,1

Anmærkning: Se tabel 4.1.

Særlige forhold i de enkelte lande

En række særlige forhold i de nordiske lande gør det vanskeligt statistisk at sammenligne landenes data i dette kapitel.

I Danmark og Norge modtager ikke-forsikrede arbejdsløse, som ikke har ret til dagpenge, socialhjælp i tilfælde af arbejdsløshed, mens ikke-forsikrede arbejdsløse i Finland og Sverige får udbetalt en særlig arbejdsmarkedsydelse efter arbejdsmarkedslovgivningen – og ofte også et supplerende socialbidrag.

I Island gives et antal ydelser til familier og børn under betegnelsen 'socialhjælp'. I de øvrige lande henregnes disse ydelser under særskilt lovgivning.

Som supplement til den egentlige socialhjælp kan der gives en række andre ydelser til personer:

ANDRE SOCIALE YDELSER

I Danmark drejer det sig om hjælp til enkeltudgifter og flytning, støtte til besættelsestidens ofre, økonomisk bistand til danske i udlandet, erstatning til ofre for forbrydelser og økonomisk tilskud ved hjemsendelse af søfarende.

I Finland kan pårørende til værnepligtige få tildelt en såkaldt militærstøtte, som skal sikre de pårørendes indkomstniveau.

I Island kan der gives midlertidig hjælp til personer, der lever under vanskelige omstændigheder.

I Sverige kan der ydes økonomisk bistand til svenske medborgere i udlandet.

I alle de nordiske lande kan lønmodtagere få udbetalt løn fra særlige garantifonde, såfremt arbejdsgiveren går konkurs og ikke er i stand til at afholde lønudgiften til de ansatte.

Kontante ydelser

Socialhjælp

– *Det sidste led i det sociale sikkerhedsnet*

I samtlige nordiske lande er det muligt at få socialhjælp, når alle øvrige former for hjælp ved indkomstbortfald eller i andre sociale situationer er udelukket. Hjælpen, der i alle landene er indkomstprøvet, er således den sidste hjælp, der ydes i det sociale system. Den gives dels som erstatning for anden indkomst, dels som supplement ved meget lav indkomst. Hjælpen er individuel og ydes efter behov til dækning af leveomkostninger.

Socialhjælpen har ingen indflydelse på tildelingen af andre sociale ydelser eller tilskud i nogen af landene.

I Danmark er kontanthjælpen en skattepligtig bruttoydelse. For personer med forsørgelsespligt over for børn udgør den 80 pct. af arbejdsløshedsdagpengenes maksimale beløb. For ikke-forsørgere udgør ydelsen 60 pct. af dagpengene. Unge under 25 år som ikke har hjemmeboende børn og som ikke har haft arbejdsindtægter, der udgjorde mere end 60 pct. af dagpenge i 18 måneder, modtager særlige, lavere ydelser til unge.

I Island er socialhjælpen skattepligtig. I de øvrige lande udbetales den

som en skattefri nettoydelse.

I Finland kan der udbetales socialhjælp ved forsinket udbetaling af andre ydelser. Kommunerne kan også give forebyggende ydelser, med henblik på i god tid at hjælpe personer som får indkomstproblemer.

I Norge er der ingen øvre grænse for ydelsens størrelse. Ydelsen kan også gives i form af lån.

I Sverige skal socialhjælpen opfylde to formål: Dels skal den sikre familien et rimeligt økonomisk niveau, dels skal den virke forebyggende og revaliderende. Der er udarbejdet vejledende normer for ydelsens størrelse. Nogle kommuner anvender en sats for korttidsydelse og en anden for langtidsydelse.

Tabel 9.2 Personer, der modtog socialhjælp i løbet af året i tusinder og i pct. af befolkningen 16/18 år og derover 1990-1998

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>I tusinder</i>					
1990	235,2	255,6	4,6	178,3	339,4
1995	195,1	430,3	6,9	184,2	474,2
1997	188,8	434,9	6,4	167,0	492,6
1998	185,8	391,8	5,4	151,0	455,1
<i>I pct. af befolkningen i alderen 16/18 år og derover</i>					
1990	5,8	5,9	2,6	5,3	5,0
1995	4,7	10,9	3,5	5,5	6,9
1997	4,5	10,9	3,4	4,9	7,1
1998	4,5	9,8	2,8	4,4	5,1

Anm.: Tællingsenheden er alle personer i alderen 18 år og derover (i Island 16 år). Børn tælles ikke med. Ægtepar, som får socialhjælp, men hvor hjælpen udbetales i den ene af ægtefællernes navn, tælles som to personer. Tallene for Danmark omfatter modtagere af kontanthjælp til underhold (inkl. flygtninge) Aktiverede kontanthjælpsmodtagere opgøres under arbejdsmarkedsforanstaltninger. De svenske cifre er ligeledes inkl. flygtninge.

ANDRE SOCIALE YDELSER

Tabel 9.3 Personer som modtager socialhjælp i alt og i pct. af befolkningen pr. 1. december 1995-1998

	Danmark	Finland ¹⁾	Norge
<i>I alt</i>			
1995	97.399	140.776	76.054
1997	95.655	146.255	67.735
1998	86.079	129.013	61.495
<i>I pct. af befolkningen</i>			
1995	2,4	5,2	2,3
1997	2,3	5,4	2,0
1998	2,1	4,7	2,0

1 Husstande i november.

Tabel 9.4 Personer, der modtog socialhjælp i løbet af året fordelt efter alder, i alt og i pct. af aldersgruppen 1998

	Modtagere I alt	Modtagere i pct. efter alder				
		18-24 år	25-39 år	40-54 år	55-64 år	65+ år
<i>Danmark</i>						
Modtagere i alt	185.833	8,9	8,0	3,6	1,0	0,2
Nytilkomne i alt	59.246	4,2	2,3	0,9	0,3	0,0
<i>Finland</i>						
Modtagere i alt	391.824	20,2	13,4	9,5	4,6	2,5
Nytilkomne i alt	115.816	7,8	3,6	2,3	1,3	1,1
<i>Island</i>						
Modtagere i alt	5.334	4,5	3,6	2,5	1,5	0,6
Nytilkomne i alt	2.826	2,2	1,9	1,4	0,8	0,2
<i>Norge</i>						
Modtagere i alt	151.003	7,6	6,4	4,3	2,5	1,0
Nytilkomne i alt	50.274	3,2	2,0	1,2	0,7	0,4
<i>Sverige</i>						
Modtagere i alt	452.474	15,9	9,8	5,7	2,6	1,6
Nytilkomne i alt	70.890	3,6	1,3	0,7	0,3	0,3

Tabel 9.5 Familier, der har modtaget socialhjælp i løbet af året i pct. af alle familier efter familietyper 1998

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
Familier efter familietype (pct.)					
Enlige mænd	7,9	17,9	4,0	7,5	13,6
– med børn	10,7	24,4	12,6	23,3	12,4
– uden børn	7,8	17,7	3,9	7,2	13,7
Enlige kvinder	5,6	13,2	5,2	6,5	16,8
– med børn	21,0	30,2	17,5	16,8	32,3
– uden børn	3,5	10,8	2,3	4,7	12,6
Gifte/samboende par	6,0	6,5	0,9	3,0	4,1
– med børn	10,1	8,5	1,1	3,2	6,0
– uden børn	3,2	5,1	0,7	2,9	2,2
I alt	6,4	11,4	3,2	5,5	9,7
– med børn	11,9	12,4	4,8	6,4	10,3
– uden børn	4,8	11,1	2,6	5,2	9,3

Anm.: Se tabel 9.2. For Danmark inkl. 2.828 personer med uoplyst familietype.

Tabel 9.6 Gennemsnitligt beløb i socialhjælp pr. familie pr. måned 1998. KKP-Euro

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
Familietype					
Enlige	828	227	154	418	414
– med børn	928	241	157	424	445
– uden børn	715	214	152	417	405
Gifte/samboende par	842	274	141	592	638
– med børn	899	296	137	658	661
– uden børn	692	251	147	524	583

Hjælp til flygtninge i Norden

– *Flygtninge modtager socialhjælp eller lignende ydelser*

De fem nordiske lande har alle tiltrådt Genèvekonventionen om ret til politisk asyl/flygtningestatus for personer, der på grund af race, nationalitet, politisk opfattelse eller særligt socialt tilhørsforhold forfølges i deres hjemland. Ud over disse grunde kan man i de nordiske lande også få tildelt opholdstilladelse af humanitære grunde. I samtlige lande kan personer, der opnår asyl, få opholdstilladelse til deres nære slægtninge, hvilket benævnes familiesammenføring.

Det er fælles for de nordiske lande, at der er opbygget et socialt sikkerhedsnet og indført en række foranstaltninger til integration af de flygtninge, landene modtager. Reglerne herfor varierer dog en del fra land til land.

For tiden udgøres de fleste af asylansøgerne eller flygtningene i de nordiske lande af personer, der er ankommet til landets grænse med anmodning om asyl. I statistikken indgår der både personer, som er ankommet til landenes grænser og har anmodet om asyl uden at blive afvist, og konventionsflygtninge. Derimod indgår familiesammenføringer ikke i statistikken. Det store antal opholdstilladelser til flygtninge i Danmark i 1995 skyldes, at flygtninge fra det tidligere Jugoslavien, som hidtil havde midlertidig opholdstilladelse, men søgte og fik opholdstilladelse som flygtninge.

I Danmark modtager asylansøgere kost, logi og lømmepenge under opholdet på et asylcenter. Flygtninge, som har fået opholdstilladelse, får derimod udbetalt socialhjælp efter de almindeligt gældende regler. Staten refunderer kommunernes udgifter til socialhjælp med 100 pct. i de første 1½ år efter opholdstilladelsen og med 75 pct. i de næste 5 år.

I Finland betaler staten kommunernes udgifter til flygtninge i de første tre år af deres opholdstid.

I Island modtager flygtninge socialhjælp fra modtagelsestidspunktet.

I Norge får personer, som befinder sig i en statslig flygtningemodtagelse, udbetalt en underholdsydelse efter særlige regler, som gælder for personer i sådanne modtagelser.

I Sverige modtager flygtninge en særlig ydelse fra modtagelsestidspunktet i form af socialbidrag eller introduktionsydelse til flygtninge. Staten refunderer kommunernes udgifter til denne ydelse i tre kalenderår efter det kalenderår, hvori den asylsøgende fik arbejds- og opholdstilladelse.

Tabel 9.7 Antal modtagne flygtninge, eksklusiv familiesammenføringer, som har fået opholdstilladelse i de nordiske lande 1990-1998

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
1990	3.044	639	41	3.867	12.800
1995	20.347	1.012	5	4.602	5.600
1997	5.954	942	21	3.471	9.596
1998	4.781	651	21	4.221	8.193

Tabel 9.8 Antal ansøgninger om asyl 1990-1998

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
1990	5.292	2.743	7	3.692	29.420
1995	5.104	854	4	1.460	9.047
1997	5.092	973	6	2.271	9.662
1998	5.699	1.272	24	8.374	12.844

Serviceydelser

I dette afsnit omtales kun serviceydelser, der ikke retter sig mod en bestemt sektor. Det drejer sig først og fremmest om tilbud til misbrugere. Tilbudene gives inden for såvel sygehussektoren som i det sociale bistandssystem.

I samtlige nordiske lande findes der endvidere en række serviceforanstaltninger, som ikke henvender sig direkte til nogen af de tidligere omtalte målgrupper. Det kan dreje sig om uspecificerede serviceydelser fra de sociale kontorer, krisehjælp, familierådgivning, krisecentre for voldsramte kvinder, forsorgshjem, herberger m.v. for hjemløse og andre, der har særlige sociale vanskeligheder og som har behov for midlertidige boligtilbud.

Behandling for alkohol- og narkotikamisbrug

– Der findes flere behandlingstilbud

Behandling af misbrugere foregår blandt andet på særlige institutioner for misbrugere. Der findes både institutioner for alkoholmisbrugere og institutioner for misbrugere af euforiserende stoffer. En del af disse institutioner er private, men har driftsoverenskomst med det offentlige. I alle landene foregår en del af behandlingen inden for det psykiatriske behandlingssystem.

Der er også muligt at få ambulante behandling i alle fem lande, og i flere af landene arbejder man for at inddrage familien og det sociale netværk i behandlingen.

I både Danmark, Finland og Sverige kan der iværksættes tvangsbehandling, hvis misbrugeren selv eller personer i dennes omgivelser er truet på livet. I Norge kan personer som udsætter sig for fysisk eller psykisk overlast på grund af omfattende og vedvarende misbrug og hvor andre tiltag ikke er tilstrækkelige, tvangsanbringes på en institution i op til 3 måneder, til undersøgelse og tilrettelæggelse af behandling.

Det er vanskeligt at opgøre omfanget af misbrugere og behandlingen af dem, da misbrugsbehandlingen statistisk ikke kan udskilles fra den øvrige somatiske og psykiatriske behandling.

Udgifter til og finansiering af andre sociale ydelser

Forskelle og ligheder i udgifterne til andre sociale ydelser

Udgifter til andre sociale ydelser er størst i Danmark efterfulgt af Sverige og Norge og mindst i Island målt i KKP per capita.

De relativt høje udgifter i Danmark skyldes at ikke forsikrede som ikke har ret til arbejdsløshedsdagpenge modtager kontanthjælp. I Finland og Sverige modtager sådanne personer en kontant arbejdsmarkedsstøtte som kan suppleres med socialhjælp hvis der er behov derfor. En stor del af udgifterne til socialhjælp i Finland og Sverige er supplerende ydelser til arbejdsløse. Desuden spiller antallet af modtagne flygtninge og asylansøger en rolle idet disse i alle lande modtager socialhjælp eller en anden indkomsterstøttende ydel-

se. Endelig findes der også visse forskelle mellem landene i hvorvidt misbrugere behandles på særlige institutioner eller inden for den almindelige somatiske og psykiatriske behandling.

Udviklingen i udgifterne til andre sociale ydelser fra 1997 til 1998

I Danmark er udgifterne til kontanthjælp, herunder flygtninge, faldet fra 1997 til 1998. Faldet skal ses i sammenhæng med faldet i arbejdsløsheden og stigningen i aktivering og revalidering.

I Finland er udgifterne til socialhjælp faldet betydeligt som en følge af faldet i arbejdsløsheden.

I Island faldt udgifterne til andre sociale ydelser med 3 pct. fra 1997 til 1998. Udgifterne til kontanthjælp faldt dog noget kraftigere med ca. 16 pct. hvilket skyldes en god forbedring i økonomien. Desuden gives der en bedre service i kommunerne, hvilket også har indflydelse på faldet i udgifterne til kontanthjælp.

I Norge fortsætter udgifterne til socialhjælp med at falde. De lavere udgifter skyldes først og fremmest de forbedrede forhold på arbejdsmarkedet. Selvom der er et fald i udgifterne så stiger antallet af personer der modtager socialhjælp i længere tid. Statens og kommunernes udgifter til modtagelse af flygtninge og indvandre steg med næsten 20 pct. fra 1997 til 1998.

I Sverige har de forbedrede forhold på arbejdsmarkedet samt en stabilisering af flygtningetilgangen til landet ledt til reducerede udgifter til socialhjælp.

ANDRE SOCIALE YDELSER

Tabel 9.9 Udgifter til og finansiering af andre sociale ydelser 1998

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
Kontantydelse, mio. KR/FIM					
A. Indkomsterstøttede/supplerende ydelser	6.515	2.661	954	3.667	11.446
a. Heraf socialhjælp	..	2.558	921	3.667	11.446
B. Anden hjælp	4.408	-	155	197	313
Kontantydelse i alt	10.923	2.661	1.109	3.863	11.759
Serviceydelser, mio. KR/FIM					
A. Institutioner m.v.	678	332	-	531	937
B. Revalidering og behandling af misbrugere	143	436	580	1.687	2.127
C. Øvrigt	895	562	700	1.643	3.809
Serviceydelser i alt	1.715	1.330	1.280	3.861	6.873
Udgifter i alt, mio. KR/FIM	12.638	3.991	2.389	7.724	18.632
Udgifter i pct. af BNP	1,1	0,6	0,4	0,7	1,0
<i>Finansieret af (pct.)</i>					
- Det offentlige	100	100	92,5	100	100
- Arbejdsgivere	-	-	5,3	-	-
- Forsikrede præmier og særskatter	-	-	2,2	-	-
<i>Ændringer 1997-1998 i 1998-priser</i>					
- Mio. KR/FIM	-854	-447	-84	154	-335
- Pct.	-6,3	-10,7	-3,4	2,0	-1,8

Tabel 9.10 Udgifter til andre sociale ydelser i KKP/capita 1998

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
Kontantydelse i alt	218	74	43	71	122
Serviceydelser i alt	34	37	50	70	72
Andre sociale ydelser i alt	253	111	93	141	194

Kapitel 10

De sociale udgifter

Efter i de foregående kapitler at have beskrevet de social tryghedssystemer, gives der i dette kapitel en samlet fremstilling af de sociale udgifter. Som det blev beskrevet i Kapitel 2, følger den nordiske sociale udgiftsstatistik fra og med den forrige udgave af *Social tryghed i de nordiske lande* EUROSTAT's opgørelsesmetode.

De nordiske landes og EU's udgifter til sociale formål, målt i forhold til bruttonationalproduktet (BNP) og målt per capita i KKP-Euro fordelt på funktioner, fremgår af de to første tabeller. Det skal her bemærkes, at EUROSTAT ikke har anvendt det korrigerede BNP for de lande som er overgået til ESA95/SNA93.

Tabel 10.1 Udgifter til sociale formål i pct. af BNP i EU, Island og Norge 1997

Danmark	31,4	Belgien	28,5	Luxembourg	24,8
Finland	29,3	Frankrig	30,8	Portugal	22,5
Island	18,3	Grækenland	23,6	Spanien	21,4
Norge	25,7	Holland	30,3	Storbritannien	26,8
Sverige	33,7	Irland	17,5	Tyskland	29,9
		Italien	25,9	Østrig	28,8

Anmærkning: Se tabel 4.1.

DE SOCIALE UDGIFTER

Tabel 10.2 Udgifter pr. capita til sociale ydelser i EU, Island og Norge 1997. KKP-Euro

	Familier og børn	Arbejds-løshed	Sygdom	Ældre, funktions-hæmmede og efterlevende	Bolig-ydelser	Andre sociale ydelser	Total
Danmark	835	834	1.198	4.518	162	266	7.812
Finland	636	673	1.107	3.557	61	124	6.158
Island	480	124	1.452	3.104	23	98	5.281
Norge	800	253	1.704	4.600	39	158	7.554
Sverige	688	603	1.431	4.695	169	201	7.788
Belgien	512	738	1.402	4.422	-	160	7.234
Frankrig	577	453	1.664	4.486	191	74	7.446
Grækenland	230	128	708	2.324	92	33	3.516
Holland	222	659	1.834	4.985	77	23	7.800
Irland	423	504	1.148	2.103	109	66	4.355
Italien	127	91	1.161	4.732	2	1	6.160
Luxembourg	1.127	318	2.119	6.946	12	111	10.634
Portugal	134	127	839	2.239	1	23	3.364
Spanien	66	454	249	1.980	11	25	2.785
Storbritannien	439	194	1.253	3.794	339	40	6.059
Tyskland	502	333	1.427	3.905	31	121	6.318
Østrig	634	333	1.554	3.424	19	66	6.030

Redegørelsen for de sociale udgifter er opdelt i fire afsnit: Først gøres der rede for udviklingen i de sociale udgifter fra 1990 til 1998, dernæst belyses finansieringen af de samlede sociale udgifter, efterfulgt af en oversigt over de sociale udgifters formål, og til sidst belyses beskatningens betydning for de samlede sociale udgifter. Tallene for 1990 er for Sveriges vedkommende opgjort efter NOSOSKO's tidligere specifikation, mens tallene for de øvrige landes vedkommende er opgjort efter ESSPROS-manualen.

Udviklingen i de sociale udgifter 1990-1998

Udviklingen i de sociale udgifter i alt og pr. indbygger, i løbende og faste priser samt i forhold til bruttonationalproduktet (BNP) og i købekraftspariteter (KKP-Euro) siden 1990, fremgår af de følgende tabeller. Det skal bemærkes at alle landene nu anvender ESA95/ SNA93-klassifikationen ved opgørelsen af BNP (jf. Kapitel 2), hvilket har medført korrektioner af bruttonationalproduktet.

Tabel 10.3 Sociale udgifter i alt og pr. indbygger 1990-1998

	Sociale udgifter		Sociale udgifter pr. indbygger		Sociale udgifter pr. indbygger i alderen 15-64 år	
	I løbende priser Mio. KR/FIM	I 1998-priser Mio. KR/FIM	I løbende priser KR/FIM	I 1998-priser KR/FIM	I løbende priser KR/FIM	I 1998-priser KR/FIM
<i>Danmark</i>						
1990	237.207	278.006	46.150	54.088	68.502	80.284
1995	325.634	346.005	62.288	66.184	92.442	98.203
1997	339.195	345.384	64.180	65.351	95.596	97.340
1998	349.200	349.200	65.874	65.874	98.283	98.283
<i>Finland</i>						
1990	131.369	151.862	26.345	30.455	39.146	45.253
1995	179.564	185.336	35.155	36.385	52.662	54.355
1997	185.989	188.599	36.185	36.693	54.272	55.034
1998	187.798	187.798	36.444	36.444	54.592	54.592
<i>Island</i>						
1990	62.290	78.423	244.478	307.798	379.572	477.881
1995	85.984	90.970	321.580	340.226	499.834	528.816
1997	96.962	98.607	357.793	363.862	553.707	563.099
1998	107.414	107.414	392.021	392.021	606.859	606.859
<i>Norge</i>						
1990	190.406	227.535	44.892	53.646	69.334	82.854
1995	253.620	269.641	58.181	61.856	90.091	95.782
1997	282.776	289.313	64.194	65.678	99.429	101.728
1998	309.548	309.548	69.860	69.860	108.082	108.082
<i>Sverige</i>						
1990	470.013	581.876	54.916	68.049	85.552	105.913
1995	588.689	593.967	66.692	67.290	104.726	105.665
1997	609.567	608.584	68.909	68.798	107.984	107.809
1998	629.726	629.726	71.146	71.146	111.266	111.266

DE SOCIALE UDGIFTER

Tabel 10.4 Sociale udgifter i forhold til bruttonationalproduktet 1990-1998¹⁾

	BNP, mio. KR/FIM	Sociale udgifter i pct. af BNP	Indeks for sociale udgifter målt i forhold til BNP (1990=100)
<i>Danmark</i>			
1990	825.310	28,7	100
1995	1.009.756	32,2	112
1997	1.111.958	30,5	106
1998	1.163.820	30,0	104
<i>Finland</i>			
1990	523.034	25,2	100
1995	564.566	31,6	125
1997	635.532	29,3	116
1998	686.742	27,3	108
<i>Island</i>			
1990	364.402	17,1	100
1995	451.548	19,0	111
1997	529.951	18,1	106
1998	586.673	18,3	107
<i>Norge</i>			
1990	722.705	26,4	100
1995	928.745	27,3	103
1997	1.089.032	30,0	106
1998	1.107.082	30,0	106
<i>Sverige</i>			
1990	1.410.607	33,3	100
1995	1.713.316	34,4	103
1997	1.813.128	33,3	100
1998	1.890.202	33,3	100

1 BNP er blevet revideret.

Tabel 10.5 Sociale udgifter pr. indbygger 1990-1998 (KKP-Euro i 1998-priser)

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
1990	5.730	4.379	3.266	4.340	6.272
1995	7.011	5.231	3.610	5.005	6.202
1997	6.923	5.276	3.861	5.314	6.341
1998	6.978	5.240	4.160	5.652	6.557

Finansiering af de sociale udgifter

Til at belyse finansieringen af de sociale udgifter i den nordiske statistik medtages den direkte finansiering af ydelser og de løbende indbetalinger til sociale fonde. I modsætning til tidligere medtages renter og andre formueindtægter nu i den sociale udgiftsstatistik. Rente- såvel som formueindtægter forekommer især i de fonde der opbygges til sikring af pensioner, men også i andre sociale forsikringsordninger. Dette belyses nærmere i næste afsnit.

Fordelingen af løbende bidrag efter finansieringskilder

Løbende bidrag til finansiering af de sociale udgifter fordeles i den nordiske statistik efter de kilder der bidrager til de enkelte ydelser, dvs. det offentlige, arbejdsgivere og de sikredes præmier og særskatter. Som nævnt i Kapitel 2 er de sociale udgifter opgjort netto, således at investeringer m.v. og borgerens egenbetaling for sociale ydelser ikke medregnes.

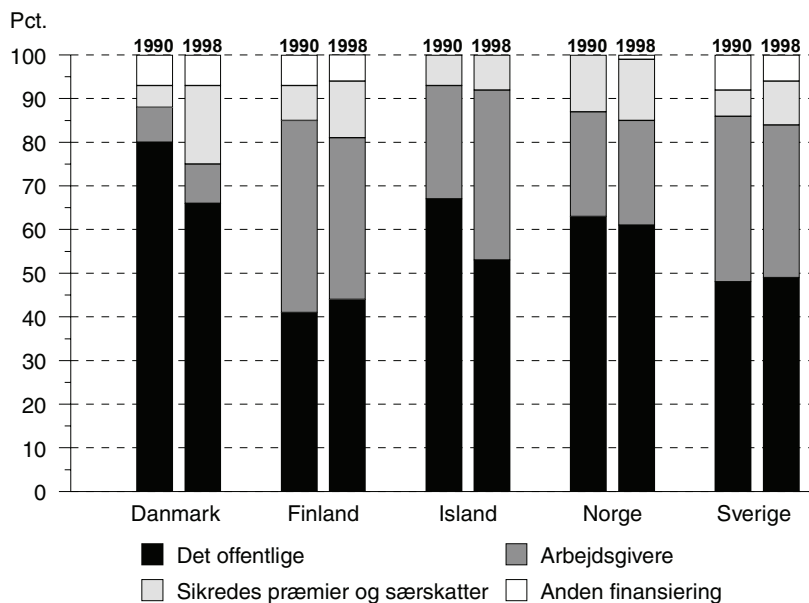
Fordelingen af løbende bidrag til finansiering af de sociale udgifter i årene 1990-1998 fremgår af tabel 10.6.

DE SOCIALE UDGIFTER

Tabel 10.6 Løbende bidrag til finansiering af de sociale udgifter, procentvis fordelt på det offentlige, arbejdsgiverne, de sikredes bidrag samt anden finansiering 1990-1998

	Det offentlige i alt	Arbejdsgivere	De sikredes præmier og særskatter	Anden finansiering	I alt
<i>Danmark</i>					
1990	80	8	5	7	100
1995	71	9	14	6	100
1997	68	8	18	6	100
1998	66	9	18	6	100
<i>Finland</i>					
1990	41	44	8	7	100
1995	46	34	14	7	100
1997	45	35	13	7	100
1998	44	37	13	7	100
<i>Island</i>					
1990	67	26	7	—	100
1995	61	31	8	—	100
1997	57	35	8	—	100
1998	53	39	8	—	100
<i>Norge</i>					
1990	63	24	13	—	100
1995	62	22	15	—	100
1997	62	24	15	—	100
1998	61	24	14	1	100
<i>Sverige</i>					
1990	100
1995	48	38	5	8	100
1997	48	39	7	6	100
1998	49	35	10	6	100

Figur 10.1 Løbende bidrag til finansiering af de sociale udgifter 1990 og 1998

Bloktilskud og statsrefusioner til kommuner og amtskommuner

Kommunerne i de nordiske lande har ansvaret for administrationen af en vis del af de sociale ydelser. Det er kommunerne der har den direkte kontakt med borgerne og modtagerne af de sociale ydelser, og det er også kommunerne, der i første omgang afholder udgifterne til ydelserne.

Kommunerne og amtskommunerne modtager et bloktilskud og/eller refusion fra staten. Bloktilskuddet kan enten gives uden bindinger eller være øremærket til bestemte formål. Bloktilskud kan fx beregnes efter antallet af indbyggere og deres aldersfordeling eller efter beskatningsgrundlaget i den enkelte kommune.

Statsrefusioner kan i lovgivningen være fastsat som procentandele af kommunernes udgifter eller som faste beløb. Statsrefusioner kan også beregnes som forskellen mellem udgifter og bidrag fra anden side, herunder kommunernes bidrag.

DE SOCIALE UDGIFTER

I Danmark er det kommunerne der administrerer hovedparten af de sociale kontantydelse og i første omgang afholder udgifterne hertil, hvorefter de får hel eller delvis refusion for udgifterne fra staten. I de øvrige nordiske lande administreres de sociale sikringsydelser hovedsagelig af statslige eller andre centrale organer.

I alle landene administreres hovedparten af de sociale serviceydelser af kommunerne eller amtskommunerne, der i første omgang afholder udgifterne, hvorefter de modtager bloktilskud fra staten.

Fonde til pensionsformål

De indbetalinger, der finansierer de sociale udgifter, anvendes normalt til løbende udbetalinger i løbet af året, men især inden for pensionsområdet også til opbygning af fonde.

Hensigten med fondene, som efterhånden har fået større betydning, kan være at garantere at der er midler til rådighed til dækning af fremtidige udbetalinger (præmiereservesystemer). Opbygning af fonde kan også forekomme i fordelingssystemer (hvor udgifterne i princippet skal dækkes af årets indbetalinger), med det formål at skabe en buffer til udjævning af variationer i ind- og udbetalinger over tid.

I Norge finansieres de sociale udgifter, inkl. tillægspensioner, løbende over de offentlige budgetter, og udgifterne er derfor ikke medtaget i tabel 10.7. Folketrygdefonden, der er en uafhængig, offentlig fond, medvirker ikke direkte ved finansieringen af folketrygdens løbende driftsudgifter.

Tabel 10.7 **Udviklingen i fonde til pensionsformål 1990-1998. Mia. KR/FIM i 1998-priser**

	Grundpension	Tillægspension	Supplerende pension
<i>Fondstørrelse</i>			
Danmark ¹⁾			
Ved årets begyndelse, 1990	-	94,5	139,5
Ved årets slutning, 1990	-	101,3	150,7
Ved årets begyndelse, 1998	-	187,2	244,6
Ved årets slutning, 1998	-	199,7	265,1
Finland ²⁾			
Ved årets begyndelse 1990	0,8	116,4	38,0
Ved årets slutning, 1990	0,7	139,4	42,0
Ved årets begyndelse, 1998	1,5	261,4	39,7
Ved årets slutning, 1998	2,0	287,7	41,2
<i>Island</i>			
Ved årets begyndelse, 1990	0,1	128,5	-
Ved årets slutning, 1990	0,1	157,5	-
Ved årets begyndelse, 1998	-	352,7	-
Ved årets slutning, 1998	-	407,3	-
<i>Sverige</i>			
Ved årets begyndelse, 1990	9,5	516,3	224,5
Ved årets slutning, 1990	11,1	521,2	244,5
Ved årets begyndelse, 1998	6,3	619,8	485,2
Ved årets slutning, 1998	. ³⁾	641,5	559,4

1 Fra og med 1998 er regnskabspraksis tilpasset lovgivning med hensyn til værdifastsættelse af fast ejendom, aktiver m.v.. Fondstørrelsen ved årets slutning i 1998 er inkl. den midlertidige pensionsopsparing, men ekskl. lønmodtagernes dyrtidsfond.

2 De supplerende pensioner er eksklusiv de pensionskasser og stiftelser som administreres af livsforsikringerne.

3 Delpensionsfonden blev afviklet i løbet af 1998

DE SOCIALE UDGIFTER

De sociale udgifter efter art og formål

De sociale ydelser fordeles efter art i kontantydelse og serviceydelser. Ved ydelseernes fordeling efter formål foretages opdelingen efter hvilke sociale behov eller risici ydelsen primært er bestemt til at afhjælpe.

Tabel 10.8 De sociale udgifter procentvis fordelt efter hovedgrupper 1995-1998

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>1995¹⁾</i>					
Familier og børn	12,4	13,4	12,9	14,1	11,4
Arbejdsløshed	14,7	14,4	4,4	6,7	11,1
Sygdom	17,8	20,9	37,9	26,3	21,7
Ældre	36,5	28,9	27,2	31,2	34,3
Funktionshæmmede	10,3	15,0	11,6	14,7	12,1
Efterlevende	0,1	3,8	2,8	1,5	2,4
Boligydelser	2,4	1,5	0,4	0,7	3,4
Andre sociale ydelser	4,4	2,1	2,8	3,8	2,9
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
<i>1997</i>					
Familier og børn	12,6	12,6	12,5	13,5	11,1
Arbejdsløshed	12,6	13,3	3,2	4,3	9,4
Sygdom	18,9	21,9	37,9	31,4	22,4
Ældre	38,2	29,9	28,3	30,6	37,3
Funktionshæmmede	11,1	14,7	12,0	15,5	11,7
Efterlevende	0,1	4,0	2,9	1,4	2,3
Boligydelser	2,4	1,2	0,6	0,7	2,6
Andre sociale ydelser	4,0	2,4	2,6	2,7	3,2
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
<i>1998</i>					
Familier og børn	13,0	12,8	12,6	13,3	11,2
Arbejdsløshed	11,7	12,0	2,6	2,9	9,3
Sygdom	19,3	22,7	38,1	32,4	22,9
Ældre	38,3	30,5	28,7	31,2	37,2
Funktionshæmmede	11,6	14,4	12,1	15,5	11,6
Efterlevende	0,1	4,0	3,0	1,4	2,3
Boligydelser	2,5	1,4	0,6	0,7	2,5
Andre sociale ydelser	3,7	2,2	2,3	2,6	3,0
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

1 Serviceydelser til sygdom, ældre og funktionshæmmede er opgjort efter en anden metode i Danmark og Norge.

Tabel 10.9 Sociale udgifter, procentfordeling efter art og formål 1998

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
Familier og børn					
Kontantydelse	40,9	60,1	53,2	61,8	48,8
Serviceydelse	59,1	39,9	46,8	38,2	51,2
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Arbejdsløshed					
Kontantydelse	93,5	91,0	88,1	60,8	87,2
Serviceydelse	6,5	9,0	11,9	39,2	12,8
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Sygdom					
Kontantydelse	17,1	19,2	19,1	30,5	22,3
Serviceydelse	82,9	80,8	80,9	69,5	77,7
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Ældre					
Kontantydelse	83,5	90,2	72,4	70,2	77,5
Serviceydelse	16,5	9,8	27,6	29,8	22,5
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Funktionshæmmede					
Kontantydelse	66,5	79,8	67,9	80,5	64,8
Serviceydelse	33,5	20,2	32,1	19,5	35,2
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Efterlevende					
Kontantydelse	0,7	99,5	100,0	94,7	100,0
Serviceydelse	99,3	0,5	0,0	5,3	0,0
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Boligydelser					
Serviceydelse	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Andre sociale ydelser					
Kontantydelse	86,4	66,7	46,4	50,0	63,1
Serviceydelse	13,6	33,3	53,6	50,0	36,9
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Kontantydelse i alt	62,4	67,4	56,6	57,2	59,2
Serviceydelse i alt	37,6	32,6	43,4	42,8	40,8
Sociale udgifter i alt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Fordelingen af de sociale udgifter efter ydelsens formål er ret stabil i det enkelte land. Ny lovgivning og ændringer i det sociale mønster har dog givet anledning til forskydninger i fordelingerne. Sammenligningen landene imellem viser nogle forskelle i fordelingen af de sociale udgifter efter formål. Baggrunden herfor hænger i nogen grad sammen med forskelle i de enkelte landes prioritering af ydelser til forskellige formål.

Skatteregler og beskatningens indflydelse på de sociale udgifter

Sociale kontantydelse kan enten være skattefrie eller skattepligtige. I alle landene er det af stor betydning, om ydelserne er skattefrie eller skattepligtige, da beskatningsgraden er relativt høj. De beskattede kontantydelsers andel af samtlige kontantydelse er i de senere år vokset i alle fem lande. Der er dog væsentlige forskelle mellem landene. De største skattefrie kontantydelse gives til familier og børn. Andre sociale ydelser (socialhjælpen) er skattepligtige i Danmark og Island, men beskattes ikke i de øvrige nordiske lande. Boligydelser er i følge ESSPROS klassifikationen serviceydelser

Tabel 10.10 Skattefrie og skattepligtige kontantydelse i alt samt i forhold til BNP 1995-1998

	Skattefrie kontantydelse		Skattepligtige kontantydelse	
	I alt, mio. KR/FIM	I pct. af BNP	I alt, mio. KR/FIM	I pct. af BNP
<i>1995</i>				
Danmark	18.764	1,9	188.292	18,6
Finland	15.965	2,8	106.889	18,9
Island	6.574	1,5	37.653	8,3
Norge	20.204	2,2	126.225	13,6
Sverige	32.457	2,0	323.257	19,7
<i>1997</i>				
Danmark	21.113	1,9	190.024	17,1
Finland	16.151	2,5	108.046	17,0
Island	6.351	1,2	42.950	8,1
Norge	20.538	1,9	138.898	12,8
Sverige	31.112	1,1	334.884	19,0
<i>1998</i>				
Danmark	19.890	1,7	192.030	16,5
Finland	15.252	2,2	107.397	15,6
Island	6.095	1,0	46.576	7,9
Norge	21.385	1,9	150.957	13,6
Sverige	32.609	1,7	334.764	17,7

DE SOCIALE UDGIFTER

Tabel 10.11 Beskatning af kontantydelse 1998

	Sociale udgifter, mio. KR/FIM	Heraf kon- tantydelse, mio. KR/FIM	Skattefrie kontantydelse i pct. af alle kontant- ydelse	Skatteplig- tige kontant- ydelse i pct. af alle kon- tantydelse
	1.	2.	3.	4.
<i>Danmark</i>				
I. Familier og børn	44.080	18.040	65	35
II. Arbejdsløshed	39.626	37.038	-	100
III. Sygdom	65.511	11.200	-	100
IV. Ældre	129.983	108.588	2	98
V. Funktionshæmmede	39.261	26.128	17	83
VI. Efterlevende	183	1	100	-
VII. Boligydelser	8.396	-	.	.
VIII. Andre sociale ydelser	12.638	10.923	10	90
IX. Bogførte udgifter til administration	9.519	-	.	.
I alt I.-IX.	349.197	211.919	9	91
<i>Finland</i>				
I. Familier og børn	23.297	14.007	64	36
II. Arbejdsløshed	21.888	19.929	2	98
III. Sygdom	41.279	7.951	-	100
IV. Ældre	55.463	50.024	4	96
V. Funktionshæmmede	26.157	20.872	7	93
VI. Efterlevende	7.254	7.221	3	97
VII. Boligydelser	2.615	-	.	.
VIII. Andre sociale ydelser	3.991	2.661	98	2
IX. Bogførte udgifter til administration	5.855	-	.	.
I alt I.-IX.	187.798	122.665	13	87
<i>Island</i>				
I. Familier og børn	13.331	7.089	67	33
II. Arbejdsløshed	2.764	2.434	7	93
III. Sygdom	40.107	7.664	-	100
IV. Ældre	30.292	21.936	-	100
V. Funktionshæmmede	12.701	8.625	8	92
VI. Efterlevende	3.152	3.152	6	94
VII. Boligydelser	683	-	.	.
VIII. Andre sociale ydelser	2.356	1.109	-	100
IX. Bogførte udgifter til administration	1.995	-	.	.
I alt I.-IX.	107.381	52.693	12	88

/...fortsættes

DE SOCIALE UDGIFTER

Tabel 10.11 fortsat

	Sociale udgifter, mio. KR/FIM	Heraf kon- tandydelser, mio. KR/FIM	Skattefrie kontantyd- elser i pct. af alle kontant- ydelse	Skatteplig- tige kontant- ydelse i pct. af alle kon- tandydelser
	1.	2.	3.	4.
<i>Norge</i>				
I. Familier og børn	40.236	24.882	62	38
II. Arbejdsløshed	8.928	5.432	-	100
III. Sygdom	98.367	29.956	-	100
IV. Ældre	94.777	66.496	-	100
V. Funktionshæmmede	46.957	37.804	6	94
VI. Efterlevende	4.127	3.909	-	100
VII. Boligydelser	2.223	-	.	.
VIII. Andre sociale ydelser	7.724	3.863	95	5
IX. Bogførte udgifter til administration	6.209	-	.	.
I alt I.-IX.	309.548	172.342	14	86
<i>Sverige</i>				
I. Familier og børn	66.812	33.992	58	42
II. Arbejdsløshed	57.802	50.417	-	100
III. Sygdom	145.208	31.743	-	100
IV. Ældre	230.454	178.710	-	100,0
V. Funktionshæmmede	71.987	46.679	2	98
VI. Efterlevende	14.073	14.073	-	100
VII. Boligydelser	15.356	-	.	.
VIII. Andre sociale ydelser	18.632	11.759	100	-
IX. Bogførte udgifter til administration	9.402	-	.	.
I alt I.-IX.	629.726	355.344	6	94

Kapitel 11

Forskelle og ligheder i de sociale udgifter til ældre, funktionshæmmede og efterlevende

Indledning

Udgifter til ældre, funktionshæmmede og efterlevende udgør den største samlede post af de sociale udgifter i alle de nordiske lande også målt i forhold til BNP. Målt i købekraftspariteter pr indbygger anvender Danmark og Sverige næsten lige meget, Finland og Norge noget mindre og Island mindst. Forskellene i de samlede udgifter dækker imidlertid over ret store forskelle i udgiftsniveauer på de enkelte områder hvilket dels skyldes den måde man rent organisatorisk har tilrettelagt ældrepolitikken på. Men forskellene skyldes også at der er forskelle i landenes prioriteringer af de enkelte områder.

På den baggrund besluttede NOSOSKO på sit plenarmøde i august 1999, at dette års temasektion skulle forsøge at give en nærmere afdækning af de forskelle og ligheder, der findes i de sociale udgifter, som anvendes til ældre, funktionshæmmede og efterlevende.

I et sådant arbejde støder man imidlertid på en række problemer. Selvom man ved hjælp af ESSPROS manualen forsøger at opgøre de sociale udgifter på en ensartet måde, er det ofte i virkeligheden vanskeligt at adskille udgifterne til for eksempel de ældre og de funktionshæmmede.

FORSKELLE OG LIGHEDER I DE SOCIALE UDGIFTER

Tabel 11.1 Udgifter til sociale ydelser til ældre, funktionshæmmede og efterlevende i 1998. KKP pr capita og i pct. af BNP

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>Kontantydelse til ældre</i>	2.170	1.396	850	1.214	1.861
Serviceydelser til ældre	428	152	324	516	539
Ydelser til ældre i alt	2.598	1.548	1.174	1.730	2.400
Kontantydelse til handi- cappede	522	582	334	690	486
Serviceydelser til handi- cappede	262	147	158	167	264
Ydelser til handicappede i alt	785	730	492	857	750
Ydelser til efterlevende	4	202	122	75	147
Ydelser i alt	3.386	2.480	1.788	2.662	3.296
I pct. af BNP	14,5	13,0	7,9	13,2	16,7

Tilsvarende opstår der ligeledes vanskeligheder ved afgrænsningen af de respektive målgrupper, som for eksempel yngre funktionshæmmede, ældre og efterladte og herunder også en klar adskillelse af hvilke persongrupper som modtager de respektive kontant- og serviceydelser samt hvor stor en andel som tilfalder de respektive målgrupper.

En helt præcis forklaring på forskelle og ligheder er derfor vanskelige at give, men som det vil fremgå af det følgende skyldes forskellene blandt andet at nogle lande er mere generøse på nogle områder end andre, samt at der også findes forskelle i prioriteringer og behov på de enkelte områder. Til at forestå analysearbejdet blev der nedsat en arbejdsgruppe med følgende sammensætning:

Per Kampmann	Socialministeriet; Danmark
Tiina Heino	Social- och hälsovårdsministeriet; Finland
Hrönn Ottosdóttir	Direktoratet for socialforsikring; Island
Anita M Sivertsen	Sosial- og helsedepartementet; Norge
Linda Gustafsson	Socialdepartementet; Sverige
Mårten Lagergren	Socialdepartementet; Sverige (formand for arbejdsgruppen)
Johannes Nielsen	NOSOSKO's sekretariat

Kontantydelse til ældre

Tabel 11.2 Udgifter til kontantydelse til ældre i KKP pr capita og i pct. af BNP i 1998

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
Kontantydelse					
Heraf:					
A. Alderspension	1.581	1.277	850	1.209	1.854
Heraf:					
- a. Grundpension/ Garanteret mindstepension	1.058	315	491	551	548
- b. Tillægspension/ arbejdspension	81	915	359	518	926
- c. Supplerende pension	442	47	-	140	380
B. Særlige alders- pensioner	584	87	-	6	-
C. Delpensioner	5	9	-	-	3
D. Øvrigt	0	23	-	-	0
Kontantydelse i alt	2.170	1.396	850	1.215	1.861
I pct. af BNP	9,3	7,3	3,7	6,0	9,5

Alle de nordiske lande har betydelige udgifter til kontantydelse til ældre. Udgifterne varierer fra 3,7 pct. af BNP i Island til 9,5 pct. af BNP i Sverige. Danmark har de største udgifter til kontantydelse til ældre målt i KKP/capita efterfulgt af Sverige. Når det gælder udgifter til alderspension har Sverige de højeste udgifter målt i KKP/capita efterfulgt af Danmark. Udgifterne i Finland er stort set på samme niveau som i Norge.

Grund-/garanteret mindstepension, tillægs-/arbejdspensioner og supplerende pensioner udgør varierende andele af de samlede udgifter til alderspension i de fem lande. Samspillet mellem pensionsordningerne varierer ligeledes en del mellem landene jfr. kapitel 7. Tillægs-/arbejdspensionen spiller den største rolle i det finske og svenske pensionssystem og får stadig større betydning i Island og Norge, mens de supplerende pensioner har størst betydning i Danmark og Sverige. I Danmark udgør grundpensionen 67 pct. af de samlede udgifter til alderspension mens udgifterne til garanteret mindstepension kun er ca. 25 pct. i Finland. Tillægs-/arbejdspensionen udgør kun 5 pct. af de samlede udgifter i Danmark, men 72 pct. i Finland. I

FORSKELLE OG LIGHEDER I DE SOCIALE UDGIFTER

Island og Norge er udgifterne til grundpension noget højere end udgifterne til tillægspension mens udgifterne til tillægs-/arbejdspension i Sverige udgør 50 pct. og udgifterne til grund-/garanteret mindstepension udgør 30 pct. af de samlede udgifter. Sidstnævnte hænger angiveligt sammen med at tillægspensionssystemet i Sverige er fuldt udbygget. I Finland er boligydelsen en del af pensionssystemet mens boligydelsen udbetales særskilt i de andre lande. Udgifter til boligydelse til pensionister er derfor for Finlands vedkommende inkluderet i pensionsudgifterne.

De supplerende pensionsordninger er normalt fastsat gennem kollektive aftaler og ydes i størst udstrækning til offentlige ansatte. Udgifterne til de supplerende pensionsordninger varierer betydeligt mellem landene. I Danmark er førtidspensionister ikke berettiget til tillægspension, men kan modtage supplerende pensioner. Disse er imidlertid vanskelige at adskille fra supplerende pensioner til ældre, hvorfor udgifterne til supplerende pensioner til førtidspensionister er medtaget under ældre. I Danmark udgjorde udgifterne til de supplerende pensioner ca. 28 pct. af de samlede udgifter til alderspension. Offentlige ansatte i Finland har ingen supplerende pensionsordninger og de supplerende pensionsordninger spiller ikke en særlig stor rolle i Finland. I Island findes der ikke længere supplerende pensionsordninger.

Der er betydelige variationer i niveauet på de særlige alderspensioner. De høje udgifter til særlige alderspensioner i Danmark skyldes først og fremmest efterlønsordningen, hvor medlemmer af en arbejdsløshedskasse i alderen 60-66 år frivilligt kan forlade arbejdsmarkedet (se kapitel 7). Der findes desuden en særlig overgangsydelse for langtidsledige dagpengemodtagere i alderen 50 til 59 år som de kan modtage frem til de kan opnå efterløn. Tilgangen til ordningen ophørte med udgangen af 1995. De særlige alderspensioner i Danmark omfatter også almindelig førtidspension, hvoraf en stor del er helbredsbetingsede (invalidespensioner). Dertil kommer at der ikke udbetales pension til efterladt ægtefælle i Danmark, men der kan udbetales almindelig førtidspension efter sociale kriterier.

De særlige alderspensioner omfatter i Finland førtidig alderspension og pensioner til landbrugere mens det for Norges vedkommende drejer sig om udgifterne til statens tilskud til aftalefastsatte pensioner (AFP). Dette er en ordning hvor erhvervsaktive på visse vilkår får adgang til at fratræde før pensionsalderen fra 62 år med fuld pension frem til pensionsalderen på 67 år.

I Danmark, Finland og Sverige er det muligt at gå på delpension og ydelsen gives til personer som ønsker at trække sig gradvis tilbage fra arbejdsmarkedet før den ordinære pensionsalder. Aldersgrænsen for delpension er

FORSKELLE OG LIGHEDER I DE SOCIALE UDGIFTER

60 år i Danmark, 56 år i Finland og 61 år i Sverige. Udgifterne til delpension er størst i Sverige, men delpensionerne er dog under afvikling og der bliver ikke bevilget nye delpensioner efter 2000. I Finland ydes delpensionerne alene ud fra arbejdspensions-/tillægspensionssystemet.

Andre pensioner i Finland er først og fremmest udgifterne til krigsveteraner.

Tabel 11.3 Udvalgte nøgletal 1998

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
Pensionsalder	67 år	65 år	67 år	67 år	65 år
<i>Alderspension i alt mio Kr/FIM</i>	79.100	47.893	21.936	66.192	178.067
Alderspensionister (i 1.000) ¹⁾	709	847	28	631	1.598
Udgifter pr pensionist i Kr/FIM	111.565	56.544	783.429	104.900	112.062
Udgifter pr pensionist i KKP/Euro	11.818	8.130	8.313	8.487	10.328
Disponibel indkomst som pensionist i typetilfælde 1998					
- For enlige	63	64	85	62	82
- For parfamilier	52	66	76	57	82
Beskatning i forhold til erhvervsaktive	Som erhvervsaktive	Lavere beskatning	Som erhvervsaktive	Lavere beskatning	Lavere beskatning

1 Eksklusiv de særlige alderspensionister.

I Sverige udgør befolkningen på 65 år og derover 18 pct. af den samlede befolkning. I Norge er det 15 pct., i Danmark 15 pct., i Finland 14 pct. og i Island kun 12 pct.. Udgifterne til alderspension målt i KKP pr pensionist er højest i Danmark efterfulgt af Sverige og Norge og mindst i Finland og Island. For de danske pensioner skal det bemærkes at de er fuldt beskattet som erhvervsindkomst, hvilket også afspejler sig i relativt set lave kompensationsrater. Det hænger dog også sammen med de supplerende pensioners betydning. De lave udgifter i Island skyldes i høj grad at den faktiske pensionsalder er betydeligt højere end i de andre nordiske lande: Dette medfører, at en del af de der modtager pension, får udbetalt et reduceret beløb, både på grund af arbejdsindkomster og af tillægspensionens størrelse.

Det skal desuden bemærkes, at særlige regler for beskatning af pensioner og andre kontantydelse som for eksempel boligstøtte til pensionister påvir-

FORSKELLE OG LIGHEDER I DE SOCIALE UDGIFTER

ker den disponible indkomst forskelligt for enlige- og parpensionister i forhold til tidligere arbejdsindkomst i typetilfælde (se bilag 2).

Danmark som har de højeste udgifter pr alderspensionist har stort set det laveste kompensationsniveau, hvilket som nævnt skyldes den fulde beskatning af pensioner, samt at de supplerende pensioner, der spiller en stor rolle, ikke er medtaget i beregningerne. Sverige har både høje udgifter pr pensionist og et højt kompensationsniveau. Island som har de laveste udgifter har et relativt højt kompensationsniveau hvilket skyldes at beskatningen generelt set er lav.

I Finland er kompensationsniveauet stort set ens for enlige og parfamilier. Det høje kompensationsniveau må dog ses i sammenhæng med gunstige skatteregler og at boligstøtten til pensionister er en del af pensionssystemet.

Sociale serviceudgifter til ældre

Der er store forskelle i serviceudgifterne til ældre mellem de nordiske lande. Serviceudgifterne i KKP pr. capita er størst i Norge og Sverige, noget mindre i Danmark og betydeligt mindre i Island og især i Finland. Udgifterne i Norge og Sverige er omkring 25 pct. højere end gennemsnittet for alle de nordiske lande, mens udgifterne i Danmark stort set svarer til dette gennemsnit. Udgifterne i Island ligger næsten 30 pct. under gennemsnittet, mens udgifterne i Finland kun udgør knap 40 pct. af de gennemsnitlige udgifter pr. capita i de nordiske lande under ét. Dog, hvis man medregnede sengepladserne ved helsecentre ville de finske udgifter være på niveau med de islandske.

FORSKELLE OG LIGHEDER I DE SOCIALE UDGIFTER

Tabel 11.4 Sociale serviceudgifter til ældre i KKP pr capita 1998

	Danmark	Finland ¹⁾	Island	Norge	Sverige
Institutioner	126	76	283	323	399
Dagliglivsfunktioner	291	47	22	169	126
Øvrigt	10	29	19	24	14
I alt	427	152	324	516	539
Udgifter i pct. af BNP	1,8	0,8	1,4	2,6	2,7

1 Udgifterne til sengepladser ved helsecentre til ældre var ca. 1,3 mia. FIM svarende til 1,2 pct. af BNP.

Det er ikke muligt at sammenligne udgifterne til henholdsvis institutioner mv. til ældre og hjælp til udførelse af dagliglivsfunktioner mellem de nordiske lande. Udgifterne til institutioner for ældre i Danmark omfatter hovedsageligt kun udgifterne til selve institutionen, dvs. boligdelen af institutionen, mens udgifterne til pleje og omsorg af beboere på institutionerne er opført under hjælp til dagliglivsfunktioner. Desuden er institutionsudgifterne for flere af landene en blanding af plejeudgifter og egentlige huslejeudgifter idet huslejeudgifter indgår i nogle tilfælde, i andre ikke. Endelig bliver de finske institutionsudgifter mere end dobbelt så høje hvis man medtager udgifterne til sengepladserne ved helsecentre. En anden grund til at de finske udgifter er så lave, skyldes at der under institutionspladser kun er medtaget institutioner med døgnpleje. Udgifterne til serviceboliger er medtaget under øvrigt.

På denne baggrund sammenlignes i det følgende kun de samlede serviceudgifter til ældre mellem de nordiske lande.

Forskellen i udgifterne hænger bl.a. sammen med forskelle i andelen af ældre i befolkningen mellem de nordiske lande. Andelen af ældre på 65 år og derover er størst i Sverige, hvor de udgør ca. 18 pct. og mindst i Island, hvor de kun udgør ca. 12 pct. Forskellen i serviceudgifterne mellem de nordiske lande er derfor noget anderledes når udgifterne opgøres i KKP pr. capita i alderen 65 år og derover.

Tabel 11.5 Sociale serviceudgifter til ældre i KKP pr capita i alderen 65 år og derover 1998

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
Pr 65 år og derover	2.865	1.036	2.801	3.321	3.097
Pr 80 år og derover	10.896	4.600	12.171	12.302	11.091

FORSKELLE OG LIGHEDER I DE SOCIALE UDGIFTER

Udgifterne i KKP pr. capita i alderen 65 år og derover er størst i Norge og noget mindre i Sverige. Udgifterne i Danmark er fortsat en del mindre end i Norge, men ikke så meget mindre end i Sverige. Udgifter i Island er næsten på samme niveau som i Danmark, mens udgifterne i Finland fortsat er betydeligt mindre end i de øvrige nordiske lande.

Serviceudgifter til ældre er specielt afhængige af antallet af personer på 80 år og derover, idet det navnlig er personer i denne aldersgruppe, som har det største behov for pleje og omsorg. Andelen af ældre på 80 år og derover er størst i Sverige og mindst i Island. Udgifterne pr. person på 80 år og derover er lidt større i Norge og Island end i Sverige og Danmark. Norge har fortsat de største udgifter og Finland de mindste.

En del af forskellen i udgifterne mellem de nordiske lande hænger sammen med opgørelsen af de sociale serviceudgifter til ældre:

- Udgifterne til hjemmesygepleje i Sverige er delvist medtaget under serviceudgifter til ældre idet kommunernes udgifter til hjemmesygepleje (50 pct.) er medtaget under serviceudgifterne til ældre, mens landstingenes udgifter (50 pct.) er medtaget under sundhedsudgifter. For de øvrige lande er alle udgifter til hjemmesygepleje medtaget under sundhedsudgifter.
- Hvor de ældre i de øvrige nordiske lande bor på plejehjem og andre institutioner eller i serviceboliger under den sociale sektor, er en væsentlig del af de ældre i Finland på sygeafdelingerne ved helsecentrene. Udgifterne til sygehjem er medtaget under sundhedsudgifterne.
- En væsentlig del af udgifterne til serviceydelser til ældre består af lønudgifter til personale inden for ældreomsorgen. Lønniveauet for sundhedspersonalet i Danmark og Norge er højere end i de andre nordiske lande og kan således i et vist omfang være med til at forklare nogle af forskellene. Desuden spiller personaletætheden også en rolle.
- Udgifterne til serviceydelser til ældre er ligesom alle andre udgifter i den nordiske statistik opgjort efter fradrag af egenbetalingen for ophold på institutioner og for hjemmehjælp. Egenbetalingen for institutionsophold er i Finland ca. 21 pct. og for hjemmehjælp ca. 15 pct. hvilket er en del mere end i de øvrige nordiske lande. Egenbetalingen for hjemmehjælp er i Island ca. 8 pct. I Danmark er den varige hjemmehjælp gratis og udgør hovedparten af hjemmehjælpen til ældre. Egenbetalingen for ophold på institutioner og hjemmehjælp kan ikke opgøres særskilt i Sverige, men udgør samlet ca. 9 pct. af bruttoudgifterne. I Danmark er egenbetalingen for institutionsophold ca. 10 pct.

FORSKELLE OG LIGHEDER I DE SOCIALE UDGIFTER

- Størrelsen af egenbetalingen for ophold på institutioner er bl.a. afhængig af om pensionister på plejehjem mv. får udbetalt lommepenge eller får udbetalt deres pension og til gengæld skal betale mere for opholdet. Netoudgifterne til institutioner vil alt andet lige være større i de lande, hvor beboere får udbetalt lommepenge, end i de lande, hvor beboerne får udbetalt pension. I Norge får beboere på kommunale alderdoms- og sygehjem udbetalt lommepenge, mens der på de amtslige og statslige institutioner ikke er egenbetaling. Her får beboerne udbetalt en reduceret pension. I de øvrige lande får beboerne udbetalt pension.

Forskellen i udgifter til serviceydelser til ældre hænger naturligvis også sammen med forskelle i andelen af de ældre, som bor på institution mv., og i andelen, som modtager hjemmehjælp.

Tabel 11.6 Det relative antal ældre 65/67 år og derover på institution og/eller modtagere af hjemmehjælp 1998

	Danmark ¹⁾	Finland ²⁾	Island ³⁾	Norge ⁴⁾	Sverige ⁵⁾
På institution	9,0	6,5	9,6	11,1	7,7
Hjemmehjælp	23,7	11,2	19,3	15,9	8,2

1 Aldersgruppen er 67 år og derover både for institutionsophold og hjemmehjælp.

2 Modtagere af hjemmehjælp er husstande over 65 år.

3 På institution er kun medtaget beboere ved syge-, pleje- og alderdomshjem. Hjemmehjælpsmodtagere er aldersgruppen 65-79 år.

4 Aldersgruppen er 67 år og derover både for institutionsophold og hjemmehjælp.

5 Ved institutionsophold er kun medtaget personer i varigt institutionsophold. Hjemmehjælpsmodtagere er opgjort pr. 1. november 1998 og kun de der bor i egen bolig.

Andelen af de ældre på 65/67 år og derover, som bor på institution mv. er størst i Norge efterfulgt af Island. Andelen er lidt mindre i Danmark og Sverige og især i Finland. Andelen af de ældre, som modtager hjemmehjælp er til gengæld klart størst i Danmark. Andelen er noget mindre i Island og Norge og betydeligt mindre i Sverige og Finland.

Set i forhold til det samlede antal personer, der bor på institution mv. eller modtager hjemmehjælp, skønnes udgifterne til serviceydelser til ældre at være størst i Sverige efterfulgt af Norge. Udgifterne er en del mindre i Island og Danmark og betydeligt mindre i Finland.

Udgifterne til hjemmehjælp pr. modtager er generelt betydeligt lavere end udgifterne pr. beboer på institution/plejehjem. Forskellen i udgiften pr. modtager af hjemmehjælp/beboer på institution hænger således i en vis udstrækning sammen med forholdet mellem pleje i eget hjem og pleje på institution mellem de nordiske lande. Dette er således en del af baggrunden for

FORSKELLE OG LIGHEDER I DE SOCIALE UDGIFTER

de relativt lave udgifter i Danmark.

De relativt høje udgifter i Sverige hænger bl.a. sammen med, at modtagere af hjemmehjælp i gennemsnit modtager hjælp i flere timer end i de andre lande.

Kontantydelse til funktionshæmmede

Udgifterne til kontante ydelser til de handicappede er meget forskelligt mellem de nordiske lande. Norge anvender mest efterfulgt af Finland mens Danmark og Sverige stort set er på samme niveau og Island anvender mindst.

Tabel 11.7 Udgifter til kontantydelse til funktionshæmmede i KKP/capita og i pct. af BNP i 1998.

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
Kontantydelse					
Heraf:					
A. Invalidepensioner i alt	348	426	328	512	449
Heraf:					
- a. Grundpension	348	108	231	209	141
- b. Tillægspension	-	315	97	260	246
- c. Supplerende pension	-	3	-	43	62
B. Tilbagetrædelsepension på grund af nedsat arbejdsevne	35	87	-	-	-
C. Plejebidrag	-	12	-	43	27
D. Tilskud til økonomisk integration af handicappede	66	7	-	116	10
E. Øvrigt	38	51	6	20	-
I alt	487	583	334	691	486
I pct. af BNP	2,2	3,0	1,5	3,4	2,5

Førtidspensionerne

Grund-/tillægs- og de supplerende pensioner har forskellig betydning i de nordiske lande. I Danmark er førtidspensionister ikke berettiget til tillægspension men kan modtage supplerende pensioner. Disse er imidlertid vanskelige at adskille fra supplerende pensioner til ældre, hvorfor udgifter til supplerende førtidspensioner er medtaget under ældre. Grundpensionen spiller den største rolle i Island da 68 pct. af udgifterne til førtidspension består af grundpension. I Finland er grundpensionens andel af de samlede udbetalinger 25 pct. Tillægs-/arbejdspensionen spiller derfor den største rolle ligesom i Sverige. I Norge har grund- og tillægspensionen næsten den samme vægt. De supplerende pensioner spiller den største rolle i Sverige efterfulgt af Norge.

De samlede udgifter til førtidspension er også afhængig af boligstøtten som i Finland er en del af pensionssystemet. I alle landene ydes boligstøtten ud fra behovsprøvede kriterier.

Det kan konstateres at de samlede udgifter til kontantydelse er højest i de lande, med undtagelse af Finland, hvor der findes andre ydelser end førtidspension.

Førtidspensionerne spiller ikke lige stor rolle i alle landene. Førtidspensionisternes andel af de 16/18-64 årige er højest i Finland med 8,5 pct. af befolkningen og mindst i Danmark med 4,3 pct. af befolkningen. Det relative lave antal førtidspensionister i Danmark skyldes især at den almindelige førtidspension er medtaget som særlig alderspension i denne publikation.

Den gennemsnitlige førtidspension er højest i Danmark efterfulgt af Finland, Norge og Sverige, hvor de tre sidstnævnte næsten er på samme niveau og Island har det laveste niveau. Det høje niveau i Danmark skyldes at der kun er medregnet de højeste og mellemste førtidspensioner idet de almene førtidspensioner, som tidligere nævnt, er medtaget under særlige alderspensioner. Desuden er beskatningen af pensionerne større i Danmark end i de øvrige lande.

FORSKELLE OG LIGHEDER I DE SOCIALE UDGIFTER

Tabel 11.8 Udvalgte nøgletal 1998

	Danmark	Finland ¹⁾	Island ²⁾	Norge	Sverige
Pensionsalder	18-66 år	16-64 år	16-66 år	16-66 år	16-64 år
Udgifter til invalidepension i alt mio Kr/FIM	19.212	16.706	8.168	27.995	43.076
Førtidspensionister (i 1.000)	165	288	9	258	422
Førtidspensionisters andel af den erhvervsaktive befolkning	4,3	8,5	5,3	8,2	7,6
Udgifter pr pensionist i Kr/FIM	116.436	57.997	877.808	108.508	102.076
Udgifter pr pensionist i KKP/Euro	12.344	8.339	9.315	8.779	9.408
Disponibel indkomst for en enlig pensionist i typetilfælde	83	64	..	65	81
Beskatning i forhold til erhvervsaktive	Som erhvervsaktive	Lavere beskatning	Som erhvervsaktive	Lavere beskatning	Lavere beskatning

1 Inklusive individuelle førtidspensioner.

2 De islandske tal er beregnede. Hverken modtagere af invaliditetsydelsen eller udgifterne hertil er medtaget.

Plejetillæg

Der findes et plejetillæg til de funktionshæmmede i alle de nordiske lande som en del af pensionen. Desuden giver man både i Norge og Sverige forskellige supplerende plejetilskud og ydelser til handicappede hvilket også i mindre omfang gør sig gældende i Finland, men ikke i Danmark og Island. Betaling af løn til personer som hjælper en handicappet person medregnes under serviceudgifter.

Integration af de handicappede i arbejdslivet

I alle de nordiske lande modtager handicappede en ydelse (løn eller dagpenge) når de udfører et arbejde der er tilpasset deres situation eller når de gennemgår en erhvervsuddannelse. Særligt i Norge, men til en vis grad også i

Danmark, udbetales der store kontantydelse i forbindelse med revalidering.

Øvrige kontantydelse

Under øvrige udgifter er der hovedsageligt medtaget de udgifter som ydes i forbindelse med militær- og krigspensioner i Danmark, Finland og Norge. I Danmark drejer det sig desuden om kontante ydelse til dækning af merudgifter til børn og voksne med handicap, mens Island og Sverige ikke rubricerer udgifter under øvrige kontantydelse.

Serviceydelse til funktionshæmmede

I samtlige nordiske lande ydes der service til handicappede. Serviceydelse er eksempelvis pleje eller hjælp i institutioner eller beskyttede boliger, kørselsordninger og hjælpemidler. De samlede udgifter til service varierer mellem de nordiske lande, målt i KKP pr indbygger. De største udgifter findes i Sverige efterfulgt af Danmark mens udgifterne er lavest i Finland og Island.

Serviceudgifterne i nedenstående tabel er fordelt på institutionsophold og lignende, hjælp til dagliglivets funktioner, revalidering samt øvrigt. Ud over at niveauet varierer mellem landene er der store forskelle på fordelingen af ydelse. Denne forskel skyldes delvis konteringsmæssige vanskeligheder, men også forskelle i prioriteringer mellem landene.

Tabel 11.9 Serviceudgifter til handicappede målt i KKP/capita 1998

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
Institutioner m.v.	140 ¹⁾	21	59	12 ⁴⁾	98 ⁶⁾
Hjælp til dagliglivets funktioner	49 ²⁾	31 ³⁾	4	41 ⁵⁾	82 ⁷⁾
Revalidering	29	52	87	102	16
Andet	44	44	7	13	67
I alt	262	148	157	168	263
I pct. af BNP	1,1	0,8	0,7	0,8	1,3

1 Under 67 år. Inkl. ældreboliger.

2 Personer under 67 år.

3 Husstande.

4 Indlagte på institution i alderen 0-66 år.

5 Personer under 67 år.

6 November 1998 og kun personer der opholder sig permanent på en institution.

7 Personer som opholder sig i egen bolig pr. 1. november 1998 og modtager hjemmehjælp.

FORSKELLE OG LIGHEDER I DE SOCIALE UDGIFTER

De finske institutionsudgifter er udelukkende udgifter ved institutionsophold idet serviceboliger m.v. indgår under posten øvrigt. Ligesom for de ældre er det vanskeligt at sammenligne udgifterne ved institutionsophold.

I pct. af målgruppen er der et meget ensartet billede af hvor mange der opholder sig på institution, hvorimod der er betydelige variationer i modtagere af hjemmehjælp.

Tabel 11.10 0-64 årige samt handicappede som enten bor på institution/i servicelejlighed eller modtager hjemmehjælp
1998

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
0-64 årige i 1.000	4.510	4.398	243	3.742	7.311
0-64 årige på institution i alt	16.130 ¹⁾	15.103	823	13.092 ³⁾	25.252 ⁴⁾
I pct. af målgruppen	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
0-64 årige der modtager hjemmehjælp i alt	28.272 ¹⁾	41.606 ²⁾	3.631	25.010 ³⁾	14.697 ⁴⁾
i pct. af målgruppen	0,6	1,0	1,5	0,7	0,2
Samtlige modtagere	44.402	56.709	4.454	38.102	39.949
I pct. af målgruppen	0,9	1,3	1,8	1,0	0,5

1 Personer under 67 år.

2 Husstande. Af de 41.606 var de 6.292 funktionshæmmede.

3 På institution gælder beboere i boliger til pleje- og omsorgsformål og indlagte på institution i aldersgruppen 0-66 år. Modtagere af hjemmehjælp er personer under 67 år.

4 På institution er opgørelse pr. 1. november 1998 og kun personer der har permanent ophold. Hjemmehjælp omfatter beboere i egen bolig som pr 1. november 1998 havde fået tildelt hjemmehjælp.

Den variation der findes i antal modtagere af hjemmehjælp skyldes angiveligt at der både i Norge og Island er medtaget husstande/personer som ikke er handicappede, men er midlertidigt funktionshæmmede på grund af sygdom og lignende og derfor modtager hjemmehjælp.

De forklaringer der kan gives på de lave nettoudgifter i Finland og Island er en betydelig højere egenbetaling ved institutionsophold end i de andre lande. En anden forklaring kan være markante forskelle i plejetyngden for beboerne på institution i Finland og lønnen i Finland og Island på den ene side og de tre andre nordiske lande på den anden side. En tredje forklaring kan være væsentlige forskelle i serviceniveauet herunder personaletætheden.

I alle landene findes der i en vis udstrækning ledsagerordninger for de handicappede. Her adskiller Sverige sig dog markant fra de øvrige lande.

Sociale udgifter til efterlevende

Kvindernes stigende deltagelse i arbejdslivet har i væsentligt omfang ændret enkers økonomiske situation i de nordiske lande i de seneste årtier. Desuden er pension til enker/enkemænd, med undtagelse af Finland, faldet drastisk hvilket blandt andet skyldes lovændringer.

- I Danmark er enke-/enkemandspensionen afskaffet. I stedet kan enker/enkemænd modtage almindelig førtidspension hvis de er berettiget dertil. Samgifte pensionister modtager efterlevendepension, når ægtefællen dør. Udgifterne hertil opgøres imidlertid ikke særskilt, men sammen med de øvrige udgifter til pensioner.
- Den særlige enke-/enkemandspension blev afskaffet som grundpension i Island i 1996 og udgifterne falder de kommende år efterhånden som enkerne-/enkemændene bliver alderspensionister. Dog kan enker-/enkemænd modtage en ydelse i 6 måneder efter at ægtefællen er død. Efterladt ægtefælle som er forsørger kan modtage en ydelse i 12 måneder og denne periode kan udvides til 48 måneder hvis den efterladte er forsørger for 2 eller flere børn. Efter 18 måneder er ydelsen indkomstprøvet.
- I Sverige er enke-/enkemandspension ligeledes under afvikling.

I alle de nordiske lande modtager børn under 18 år en børnepension hvis en eller begge forældre dør. Med undtagelse af Danmark kan ydelsen gives indtil barnet fylder 20 år hvis de er under uddannelse. I Norge dog kun hvis begge forældre er døde. I Danmark er der tale om et særligt børnetilskud til forældrelose børn og til børn, hvor kun en af forældrene lever. Udgifterne hertil opgøres sammen med de øvrige typer børnetilskud (jf. kapitel 4.).

FORSKELLE OG LIGHEDER I DE SOCIALE UDGIFTER

Tabel 11.11 Udgifter til efterlevende i KKP/capita og i pct. af BNP i 1998

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>1. Kontantydelse i alt</i>	-	202	122	71	147
Heraf:					
A. Pensioner til efterladte	-	196	120	71	147
Heraf:					
- a. Grund-/garanteret mindstepension	-	7	10	22	8
- b. Tillægs-/arbejdspension	-	180	110	17	129
- c. Supplerende pension	-	9	-	32	10
B. Ydelser ved dødsfald	-	6	2	-	-
C. Øvrigt	-	-	-	-	-
<i>2. Serviceydelser i alt</i>	4	1	-	4	-
A. Begravelseshjælp	4	1	-	4	-
B. Andet	-	-	-	-	-
Udgifter i alt	4	203	122	75	147
I pct. af BNP	0,0	1,1	0,5	0,4	0,7

I alle de nordiske lande udgør pension til efterlevende en meget beskeden del af de samlede sociale udgifter også målt i forhold til dets andel af BNP. Der er dog store forskelle mellem landene. Målt i KKP pr indbygger anvender Finland mest efterfulgt af Sverige og Island.

Efterladtepension består som de øvrige pensioner både af grund-, tillægs- og supplerende pensioner. Reglerne er de samme som for alders- og førtidspensioner hvilket betyder at grundpensionen til de efterladte er afhængig af anden pension.

Grundpension til efterladte udgør en mindre del af den samlede pension i alle landene. Derimod spiller tillægs-/arbejdspensionen den største rolle med undtagelse af i Norge.

Særlige kontantydelse til de efterladte ved dødsfald gives kun i Finland.

Den service der ydes til de efterladte er yderst beskeden.

Antallet af modtagere varierer mellem landene. Der findes flest enker/enkemænd i Finland og færrest i Sverige som modtager pension. Tilsvarende gælder modtagere af børnepension hvor der findes relativt flest i Finland. Ydelsesniveauet for efterlevende ægtefæller er højest i Norge hvorimod den højeste børnepension udbetales i Sverige.

Tabel 11.12 Antal efterladte og det gennemsnitlige udbetalte beløb pr efterladt 1998

	Danmark	Finland	Island ¹⁾	Norge	Sverige
Efterladte med efterladtepension	-	247.005	7.800	29.288	440.000
Gennemsnitligt udbetalt månedligt beløb i KKP/Euro	.	326	296	426	331
Børn med børnepension	17.664	28.879	1.300	13.594	30.118
Gennemsnitligt udbetalt beløb i KKP/Euro	79	224	130	117	226

1 Omfatter kun tillægspension. Antal modtagere er beregnet.

Sammenfatning

Af væsentlige forklaringer på forskellene i de sociale kontantydelse til de ældre kan der peges på følgende:

- Det forhold at Danmark samlet set anvender mest til sociale kontantydelse til ældre, skyldes først og fremmest de særlige alderspensioner, hvor personer der i Danmark modtager almindelig førtidspension, overgangsydelse eller efterløn typisk vil være andre steder i det sociale system i de andre lande. I Finland vil det typisk dreje sig om arbejdsløshedspension som er omtalt i Kapitel 5 og i Norge findes der et stort antal modtagere af sygedagpenge, som er omtalt i Kapitel 6.
- Ser man de sociale kontantydelsers byrde, målt som pct. af BNP er udgifterne størst i Sverige, stadig lavest i Island på grund af den sene tilbagetrækning fra arbejdslivet. De høje udgifter i Sverige skal ses i sammenhæng med, at tillægspensionssystemet er fuldt udbygget.
- Kompensation (pensionsudbetaling) i forhold til tidligere arbejdsindkomst er højest i Sverige og Island og lavest i Danmark og Norge. Her skal det dog bemærkes, at de supplerende pensioner, som ikke er medtaget i kompesationsberegningerne, spiller en ikke ubetydelig rolle for store grupper af pensionsmodtagere i Danmark. Et andet væsentligt

FORSKELLE OG LIGHEDER I DE SOCIALE UDGIFTER

forhold er skattebyrden som er mindst i Island og størst i Danmark.

De væsentligste forklaringer på forskellene i udgifterne til den sociale service til ældre er:

- Forskelle i selve opgørelserne af udgifterne til institutioner og til pleje og omsorg af ældre.
- Forskelle i om de ældre på institution får udbetalt pension for efterfølgende selv at betale husleje og for diverse serviceydelser eller om der i stedet udbetales lommepenge (Norge).
- Forskelle i egenbetalingen som er større i Finland end i de andre lande.
- Forskelle i lønniveauet, og personaletætheden inden for ældreomsorgen hvor både lønnen og personaletætheden kan spille en rolle.
- Forskelle i serviceniveauet, det vil sige forskelle i andelen af ældre som bor på institution m.v. og andelen som modtager hjemmehjælp. Herunder spiller det også en rolle i hvilket omfang landene satser på pleje- og omsorg af ældre i eget hjem eller på institution m.v. samt tyngden af plejen.

De væsentligste forskelle i kontantydelse til de funktionshæmmede er følgende:

- De kontante ydelser til funktionshæmmede er højest i Norge hvor man også har et relativt højt antal førtidspensionister. Desuden anvender Norge meget på revalidering og giver særlige plejetilskud på et højt niveau.
- Førtidspensionisternes relative andel af befolkningen er højest i Finland, men Finland har kun de næsthøjeste udgifter til kontantydelse til førtidspensionister blandt de nordiske lande. Dette skyldes at niveauet for førtidspensionen i Finland er af et gennemsnitligt niveau.
- Danmark har det relativt laveste antal førtidspensionister, hvilket skyldes at de almindelige førtidspensioner er medtaget som særlige alderspensioner, men de kontante ydelser til handicappede ligger på et nordisk niveau. Dette skyldes at niveauet for de førtidspensioner som er medtaget er meget høj i Danmark målt i forhold til de andre nordiske lande. Desu-

FORSKELLE OG LIGHEDER I DE SOCIALE UDGIFTER

den anvender man i Danmark store beløb på revalidering.

- Sverige har en relativt høj andel af førtidspensionister, men ydelserne til førtidspensionisterne ligger på samme niveau som i Finland og Norge. Man yder desuden i Sverige forskellige former af tilskud til førtidspensionisterne og funktionshæmmede.
- Den eneste kontantydelse til førtidspensionister i Island er førtidspension.

De væsentligste forklaringer på forskellene i udgifterne til serviceydelser til de funktionshæmmede er følgende:

- Som ved de ældre er der forskelle i institutionsomkostningerne, opgørelse af personale m.v.
- Norges stærke satsning på revalidering, og
- Sveriges meget høje udgifter til ledsagerordninger til funktionshæmmede.

De væsentligste forklaringer i forskellene i udgifterne til efterlevendepension er:

- At efterlevendepension spiller forskellige roller i de enkelte lande.
- I hvilket omfang ordningerne er under afvikling, hvilket er tilfældet i Island og Sverige.

Ovenstående er de væsentligste forklaringer på de forskelle og ligheder der er fundet i de sociale udgifter til ældre, funktionshæmmede og efterlevende. Her kan en del tilskrives forskellige satsninger i en længere tidsperiode, som for eksempel forskelligt omfang af tillægs- og supplerende pensionsordninger. Forskelle i konjunkturudviklingen i landene som har medført forskelle i hvor meget der satses på at integrere funktionshæmmede og for så vidt også ældre i arbejdslivet. Forskelle i befolkningernes sammensætning og endelig forskelle i politikernes indretning, hvor principielt næsten ensartede ydelser kan gives ud fra for eksempel arbejdsmarkedslovgivningen, lovgivning om sygedagpenge og lovgivningen vedrørende andre sociale ydelser (socialhjælp).

Bilag 1

Grundlaget for beregninger af indkomstfordeling

Beregningsgrundlaget for tabellerne om indkomstfordeling på NOSOSKO's hjemmeside samt i figurerne i kapitel 3, 4 og 7 er følgende:

Beregning af kvartiler

Beregningerne er baseret på samtlige husstande. Kvartilerne er beregnet på grundlag af den ækvivalente disponible indkomst, hvilket vil sige at indkomsten er korrigeret for antallet af personer, der skal leve af den i de enkelte familier. Korrektionen er foretaget ved at dividere husstandsindkomsten med kvadratroden af antallet af personer i familien.

I figur 3.2 udgør første kvartil af de husstande der har den laveste indkomst, mens de husstande der har den højeste indkomst udgør fjerde kvartil.

I figur 3.3 og 3.4 er den gennemsnitlige disponible indkomst beregnet for henholdsvis enlige og samboende, fordelt på kvartiler omregnet til KKP Euro. Derudover er bruttoindkomsten medtaget procentvis fordelt på faktorindkomsten og sociale ydelser, samt skatten i procent af bruttoindkomsten i 1997. Kvartilerne er også her fastlagt på grundlag af den disponible indkomst for samtlige husstande.

Husstande

En husstand består af personer som lever sammen og er fælles om husstandsøkonomien. Husstandene er opgjort på baggrund af oplysninger fra interviews (I Danmark registeroplysninger). Voksne børn som lever sammen

med deres forældre betragtes som tilhørende forældrenes husstand. Dette er dog ikke tilfældet for Islands vedkommende hvor børn over 15 år betragtes som selvstændige husstande.

Enlige

Enlige husstande består, med undtagelse af Island, af en voksen (over 17 år) samt evt. børn som bor på samme adresse uanset barnets alder.

Samboende

Samboende består af 2 voksne (over 17 år) og evt. børn som bor på samme adresse, uanset barnets alder.

Børn

Aldersgrænsen for børn er fastsat til 17 år.

Husstande fordelt på alder

I de tabeller og figurer hvor husstande er fordelt efter alder, er det alderen på hovedpersonen i familien, som tælles. Hovedpersonen defineres som den person i husstanden som har den højeste indkomst.

Faktorindkomsten

Faktorindkomsten består af lønnet beskæftigelse, indkomst fra selvstændig virksomhed og kapitalindkomster. Arbejdsgivernes bidrag til sociale sikringsordninger er ikke inkluderet i lønnen.

Skat

Skat omfatter indkomstskatter, formueskatter samt husstandenes bidrag til sociale sikringsordninger.

Sociale kontantydelse

De sociale kontantydelse omfatter såvel skattepligtige som skattefrie kontantydelse. Der kan være tale om indkomsterstattende ydelse, fx dagpenge eller pensioner, og/eller indkomstsupplerende kontantydelse, fx boligstøtte og børnetilskud.

Disponibel indkomst

Den disponible indkomst udgøres af faktorindkomsten plus de sociale kontantydelse, minus skat.

Bilag 2**Beskrivelse af typetilfælde**

De typetilfældeberregninger (se NOSOSKO's hjemmeside: www.nomos.dk), som ligger til grund for tabeller og figurer om kompensation ved indkomstbortfald, i denne og de to foregående publikationer revideret betydeligt i forhold til de tidligere udgaver af *Social tryghed i de nordiske lande*.

Der er således ved beregningerne af den disponible indkomst medtaget både boligstøtte og betaling for dagpasning af børn. Da størrelsen af såvel boligstøtte som daginstitutionsbetaling er afhængig af indkomsten, spiller dette en væsentlig rolle for kompensationen i forbindelse med de sociale be-
givenheder, som indgår i typetilfældeberregningerne.

Der anvendes gennemsnitslønnen for en industriarbejder (Average Production Worker – APW). Dette løngennemsnit er udarbejdet af OECD og anvendes i de fleste komparative studier.

Der er anvendt følgende familietyper og indkomstniveauer:

- Enlig med 1 barn: APW 50%, 75%, 100%, 125% og 150%. (I;II;III;IV og V)
- Enlig uden børn: APW 50%, 75%, 100%, 125% og 150%. (I;II;III;IV og V)
- Par med 2 børn: APW 75% og 50%; 100% og 75%; 125% og 100%; 150% og 125%. (I;II;III og IV)
- Par uden børn: APW 75% og 50%; 100% og 75%; 125% og 100%; 150% og 125%. (I;II;III og IV)

Om de enkelte typetilfælde er der følgende at bemærke:

Typetilfælde 0

Indkomst og skat i typetilfælde for APW 1998

Arbejdsgiverens omkostninger

For bedre at kunne belyse den samlede beskatning i de nordiske lande i form af såvel indkomstskat som sociale bidrag er arbejdsgiverens omkostninger, dvs. bruttolønnen plus arbejdsgiverens lovpligtige sociale bidrag, medtaget. Der er derfor udarbejdet to opgørelser over nettoindkomsten (dvs. bruttolønnen minus indkomstskat og lønmodtagerens sociale bidrag) i forhold til "bruttoindkomst": Dels nettoindkomst i forhold til arbejdsgiverens omkostninger, dels nettoløn i forhold til selve bruttolønnen. Arbejdsgiverbidraget for Norge svarer til det, der betales i Oslo.

For Danmarks vedkommende kan arbejdsgivernes lovpligtige sociale bidrag ikke beregnes. Det skønnes dog, at de for en lønmodtager med en løn svarende til APW udgør i størrelsesordenen 1½ pct. af lønnen. Dette skøn er alene anvendt i typetilfælde 0 for enlige med en løn svarende til APW. I beregningen af de laveste APW værdier er socialhjælp ikke indregnet, selv om de pågældende, med en sådan indkomst ville være bettiget dertil.

Skattebetaling

Der er anvendt gennemsnitlige skatteprocenter på landsplan, dvs. de gennemsnitlige kommunale skatteprocenter, inkl. de gennemsnitlige kirkeskatteprocenter.

Børnenes alder og benyttelse af daginstitution

Børnetilskuddets størrelse og betaling for daginstitution er beregnet ud fra følgende familietyper:

- Enlig med et 0-årigt barn, dvs. en nyfødt i typetilfælde I.
- Enlig med 1 barn: Barnet er 5 år, dvs. et førskolebarn som er i daginstitution.
- Par med 2 børn: ét barn på 5 år og ét barn på 9 år, dvs. ét førskolebarn som er i daginstitution og ét barn der går i skole, men som stadig har behov for pasning efter skoletid.

Betaling for daginstitution er så vidt muligt beregnet på grundlag af gennemsnitlige takster og betalingsregler på landsplan. I Norge er benyttet sat-

serne i Oslo og i Island satserne i Reykjavik.

I alle typetilfældene er det forudsat, at børnene er i daginstitution. Det gælder dog ikke den nyfødte i typetilfælde I. Også i typetilfælde II og III er der regnet med, at børnene er i daginstitution.

Med hensyn til børnetilskud er der ud over selve børnetilskuddene til enlige og parfamilier med børn også medregnet børnebidrag til enlige med børn svarende til størrelsen af de bidrag, som det offentlige udbetaler forskudsvis, jf. Kapitel 4.

Boligudgifter og boligstøtte

Det er forudsat, at familierne i alle tilfælde bor i en lejet bolig. Størrelsen af boligudgiften/huslejen afhænger kun af familietyper, men er uafhængig af indkomstens størrelse. Boligudgiften omfatter kun selve huslejen og ikke andre udgifter, fx til varme, el og gas. Der er derfor heller ikke medtaget beregninger af fx det varmetillæg, som pensionister med lav indkomst i Danmark er berettiget til.

Det har ikke været muligt at fastsætte størrelsen af huslejen for de enkelte familietyper på en ensartet måde for alle landene. I nogle lande er huslejen fastsat på grundlag af skøn over størrelsen af udgifterne til lejeboliger for den enkelte familietype og opgørelser af den gennemsnitlige husleje pr. kvadratmeter på landsplan, mens den i andre lande er baseret på surveydata over huslejer for forskellige familietyper inden for bestemte kommunegrupper.

Huslejen for de enkelte familietyper er alene anvendt til at beregne størrelsen af en eventuel boligstøtte, mens selve huslejen ikke er medtaget ved beregningen af den disponible indkomst. For Islands og Norges vedkommende indgår der ikke beregninger over boligstøtten. Det skyldes dels at boligstøtten har et beskedent omfang, dels at den hovedsagelig bliver fastsat skønsmæssigt på grundlag af en behovsvurdering af den enkelte familie.

Bruttoindkomsten

Bruttoindkomsten er den rene lønindkomst og inkluderer fx ikke børnetilskud og boligstøtte.

Disponibel indkomst

Den disponible indkomst beregnes som bruttoindkomst plus børnetilskud og boligstøtte, fratrukket indkomstskat, sociale bidrag for lønmodtagerne og

BESKRIVELSE AF TYPETILFÆLDE

betaling for daginstitution. Lønmodtagernes sociale bidrag omfatter for Danmarks, Finlands og Sveriges vedkommende også bidrag til den frivillige arbejdsløshedsforsikring i form af kontingent til arbejdsløsheds-kassen. Derimod er der ikke medtaget fagforeningskontingenter i beregningerne.

De disponible indkomster er beregnet på årsbasis, både for lønmodtagere i beskæftigelse og i forbindelse med modtagelse af forskellige sociale ydelser. Beregningsmæssigt er det således forudsat, at de pågældende personer modtager de sociale ydelser hele året, selv om dette i nogle tilfælde, som ved fx fødselsdagpenge, ikke er muligt. De angivne indkomster pr. måned er disse årsbeløb divideret med 12.

Kompensationsgraderne i forbindelse med de sociale begivenheder udregnes som den disponible indkomst i forbindelse med modtagelse af den sociale ydelse udtrykt i pct. af den disponible indkomst ved beskæftigelse.

Typetilfælde I

Erstatningsniveau i typetilfælde i forbindelse med fødsel 1998

Der er anvendt følgende familietyper:

- Enlig på dagpenge med et nyfødt barn, set i relation til en enlig uden børn i arbejde.
- Par med 2 børn (5 og 9 år) ud over den nyfødte, hvor den person der har den højeste indkomst er på dagpenge, set i relation til et par med 2 børn (5 og 9 år), hvor de voksne begge er i arbejde.
- Par med et nyfødt barn, hvor den person, der har den højeste indkomst er på dagpenge, set i relation til et par uden børn, hvor de voksne begge er i arbejde.

Typetilfælde II

Erstatningsniveau i typetilfælde i forbindelse med arbejdsløshed for forsikrede 1998

Der er medtaget beregninger over erstatningsniveauet for alle 4 familietyper, dvs. en enlig, der modtager arbejdsløshedsdagpenge med 1 barn; en enlig uden børn der modtager arbejdsløshedsdagpenge; et par med 2 børn, hvor

den person der har den højeste indkomst er på arbejdsløshedsdagpenge; samt et par uden børn, hvor den person der har den højeste indkomst er på arbejdsløshedsdagpenge. Supplerende socialhjælp er medregnet i de tilfælde, hvor den pågældende familie er berettiget hertil.

Typetilfælde III

Erstatningsniveau i typetilfælde i forbindelse med arbejdsløshed for ikke-forsikrede 1998

Der er medtaget beregninger af erstatningsniveauet for henholdsvis en enlig med 1 barn og for en enlig uden børn. I begge tilfælde forudsættes den voksne at være fyldt 30 år.

Typetilfælde IV

Erstatningsniveau i typetilfælde i forbindelse med sygdom 1998

Der er medtaget beregninger over erstatningsniveauet for alle fire familietyper, jf. typetilfælde II.

Typetilfælde V

Erstatningsniveau i typetilfælde i forbindelse med alderspension, inkl. tillægspension ved maksimal optjeningstid 1998

Der er medtaget beregninger af erstatningsniveauet for henholdsvis en enlig uden børn og et par uden børn, hvor begge er pensionister. Tillægspensionen er medregnet med det beløb, det maksimalt var muligt at opnå i 1998.

Typetilfælde VI

Erstatningsniveau i typetilfælde i forbindelse med førtidspension, inkl. tillægspension ved maksimal optjeningstid 1998

Beregningen er foretaget for en enlig 50-årig førtidspensionist uden børn som har været fuldt beskæftiget, indtil vedkommende fik tilkendt førtidspension (dvs. maksimal optjeningstid for en 50-årig). Desuden er det forudsat at den pågældende helt har mistet sin erhvervsevne.

Bilag 3

Yderligere information

Yderligere statistiske oplysninger om de nordiske landes sociale tryghedssystemer kan fås fra de enkelte statistikproducenter i de respektive lande. Nedenfor gives oplysninger om, hvor man kan henvende sig, med henblik på at få mere information.

DANMARK

Danmarks Statistik
Sejrøgade 11
DK-2100 København Ø
Tlf. +45 39 17 39 17
Fax +45 39 17 39 99
Web: www.dst.dk

Arbejdsmarkedsstyrelsen
Blegdamsvej 56
Postboks 2722
DK-2100 København Ø
Tlf. +45 35 28 81 00
Fax +45 35 36 24 11
Web: www.ams.dk

Sundhedsstyrelsen
Amaliegade 13
Postboks 2020
DK-1012 København K
Tlf. +45 33 91 16 01
Fax +45 33 93 16 36
Web: www.sst.dk

Direktoratet for
Arbejdsløshedsforsikringen
Finsensvej 78
DK-2000 Frederiksberg
Tlf. +45 38 10 60 11
Fax +45 31 19 38 90
Web: www.dfa.dk

YDERLIGERE INFORMATION

Arbejdsmarkedets Tillægspension
Kongens Vænge 8
DK-3400 Hillerød
Tlf. +45 48 20 48 20
Fax +45 48 20 48 00
Web: www.atp.dk

Udlændingestyrelsen
Ryesgade 53
DK-2100 København Ø
Tlf. +45 35 36 66 00
Fax +45 35 36 19 16
Web: www.udlst.dk

Socialministeriet
Holmens Kanal 22
DK-1060 København K
Tlf. +45 33 92 93 00
Fax +45 33 93 25 18
Web: www.sm.dk

Socialforskningsinstituttet
Herluf Trolles Gade 11
DK-1052 København K
Tlf. +45 33 48 08 00
Fax +45 33 48 08 33
Web: www.sfi.dk

Den sociale Ankestyrelse
Amaliegade 25
Postboks 3042
DK-1021 København K
Tlf. + 45 33 41 12 00
Fax. + 45 33 41 14 00
Web: www.dsa.dk

FINLAND

Folkpensionsanstalten
Postbox 450
FIN-00101 Helsingfors
Tlf. +358 9 43411
Fax +358 9 4341 530
Web: www.kela.fi

Social- och hälsovårdsministeriet
Postbox 33
FIN-00023 Statsrådet
Tlf. +358 9 1601
Fax +358 9 160 38 24
Web: www.vn.fi/stm/english/index.htm

Forsknings- och
utvecklingscentralen för social- och
hälsovården (STAKES)
Postbox 220
FIN-00531 Helsingfors
Tlf. +358 9 39671
Fax +358 9 3967 2324
Web: www.stakes.fi

Statistikcentralen
FIN-00022 Statistikcentralen
Tlf. +358 9 17341
Fax +358 9 1734 3522
Web: www.stat.fi

YDERLIGERE INFORMATION

Pensionsskyddscentralen
FIN-00065 Pensionsskyddscentralen
Tlf. +358 9 1511
Fax +358 9 1481 172
Web: www.etk.fi

ISLAND

Vinnumálastofnun
(Arbejdsdirektoratet)
Hafnarhúsinu Tryggvagötu
IS-150 Reykjavík
Tlf. +354 511 2500
Fax +354 511 2520
Web: www.vinnumalastofnun.is

Kjararannsóknarnefnd
(Komiteen for lønundersøgelser)
Borgartúni 22
IS-105 Reykjavík
Tlf. +354 562 1470
Fax +354 562 4570

Hagstofa Íslands
(Íslands Statistisk)
Skuggasundi 3
IS-150 Reykjavík
Tlf. +354 560 9800
Fax +354 562 8865
Web: www.statice.is

Tryggingastofnun Ríkisins
(Rigsforsikringsanstalten)
Laugavegi 114
IS-150 Reykjavík
Tlf. +354 560 4400
Fax +354 562 4535
Web: www.tr.is

Landssamtók Liteyrissjóða
(De faglige pensionsfondsforbund)
Suðurlandsbraut 30
IS-108 Reykjavík
Tlf. +354 581 4977
Fax +354 581 4332
Web: www.ll.is

Þjóðhagsstofnun
(Nationaløkonomisk institut)
Kalkofsvegi 1
IS-150 Reykjavík
Tlf. +354 569 9500
Fax +354 562 6540
Web: www.ths.is

Heilbrigðis- og tryggingamálaváðu-
neytið
(Sundheds- og socialforsikringsmini-
steriet)
Laugavegi 116
IS-108 Reykjavík
Tlf. +354 560 9700
Fax +354 551 9165
Web: www.stjr.is/htr

YDERLIGERE INFORMATION

NORGE

Statistisk sentralbyrå
Kongens gate 6
Postboks 8131 Dep.
N-0033 Oslo
Tlf. +47 22 86 45 00
Fax +47 22 86 49 88
Web: www.ssb.no

Sosial- og helsedepartementet
Postboks 8011 Dep
N-0030 OSLO
Tlf. + 47 22 24 90 90
Fax + 47 22 24 95 75
Web: www.dep.no/shd

Rikstrygdeverket
Drammensveien 60
N-0241 Oslo
Tlf. +47 22 92 70 00
Fax +47 22 92 73 00
Web: www.trygdeetaten.no

Statens helsetilsyn
Calmeyers gate 1
Postboks 8128 Dep.
N-0032 Oslo
Tlf. +47 22 34 90 90
Fax +47 22 34 95 90
Web: www.helsetilsynet.no

Arbeidsdirektoratet
C.J. Hambros plass 2d
Postboks 8127 Dep.
N-0032 Oslo
Tlf. +47 23 35 24 00
Fax +47 23 35 27 50
Web: www.aetat.no

SVERIGE

Socialdepartementet
103 33 Stockholm
telf. + 46 8 405 10 00
Fax + 46 8 723 11 91
Web: www.regeringen.se

Socialstyrelsen
S-106 30 Stockholm
Tlf. +46 8 555 530 00
Fax +46 8 555 532 52
Web: www.sos.se

Arbetskyddsstyrelsen
S-171 84 Solna
Tlf. +46 8 730 90 00
Fax +46 8 730 19 67
Web: www.arbsky.se

Statistiska centralbyrån
Box 24300
S-104 51 Stockholm
Tlf. +46 8 506 940 00
Fax +46 8 661 52 61

YDERLIGERE INFORMATION

Arbetsmarknadsstyrelsen
S-113 99 Stockholm
Tlf. +46 8 5860 60 00
Fax +46 8 5860 64 99
Web: www.amv.se/ams

Web: www.scb.se
Statens invandrarverk
Box 6113
S-600 06 Norrköping
Tlf. +46 11 15 60 00
Fax +46 11 10 81 55
Web: www.siv.se

Riksförsäkringsverket
S-103 51 Stockholm
Tlf. +46 8 786 90 00
Fax +46 8 786 95 80
Web: www.rfv.se

ØVRIGE

OECD
Unité des Services à la Clientèle
Service des Publications
2, rue André-Pascal
F-75775 Paris Cedex 16
Frankrig
Web: www.oecd.org

World Health Organization
Regional Office for Europe
Scherfigsvej 8
DK-2100 København Ø
Danmark
Web: www.who.dk

EUROSTAT
Office for Official Publications
of the European Communities
L-2985 Luxembourg
Luxembourg
Web: europa.eu.int/en/comm/eurostat

Publikationer udgivet af NOSOSKO

Samordning af de nordiske landes statistik vedrørende den sociale lovgivning.
Betænkning afgivet af den af de nordiske socialministerier nedsatte ekspertkomité. 1. del. Om opstilling af en ensartet oversigt over de sociale udgifter. København 1951.

Samordning av de nordiske lands statistikk vedrørende den sociale lovgivning.
Rapport fra den av de nordiske socialministerier nedsatte ekspertkomité. 2. del. Omfanget av de sosiale tiltak. Oslo 1951.

Samordning av de nordiske lands statistikk vedrørende den sosiale lovgivning.
Utgifter til sosiale formål i 1949 og 1950 og omfanget av sosiale tiltak i 1949 i Danmark, Finland, Norge og Sverige. Oslo 1953.

Samordning af de nordiske landes statistik vedrørende den sociale lovgivning.
Nordisk Statistisk Skriftserie nr. 2. København 1955.

Samordnad nordisk statistik rörande sociallagstiftningen. Nordisk Statistisk Skriftserie nr. 4. Stockholm 1957.

Statistikk vedrørende den sosiale lovgivning i de nordiske land 1956 (1956/57).
Nordisk Statistisk Skriftserie nr. 6. Oslo 1959.

Social Welfare Statistics of the Northern Countries 1956 (1956/57). Statistical Reports of the Northern Countries no. 6. Oslo 1960.

Samordnad nordisk statistik rörande sociallagstiftningen. Nordisk Statistisk Skriftserie nr. 8. Stockholm 1961.

Samordning af de nordiske landes statistik vedrørende den sociale lovgivning 1960 (1960/61). Nordisk Statistisk Skriftserie nr. 9. København 1963.

PUBLIKATIONER UDGIVET AF NOSOSKO

Sosial sikkerhet i de nordiske land. Utgifter og omfanget av visse sosiale tiltak 1962 (1962/63). Nordisk Statistisk Skriftserie nr. 11. Oslo 1963.

Social Security in the Nordic Countries. Expenditure on and scope of certain social security measures 1962 (1962/63). Statistical Reports of the Nordic Countries no. 11. Oslo 1964.

Social trygghet i de nordiska länderna. Utgifter och verksamhetens omfattning 1964 (1964/65). Nordisk Statistisk Skriftserie nr. 13. Stockholm 1967.

Social Security in the Nordic Countries. Expenditure on and scope of certain social security measures 1964 (1964/65). Statistical Reports of the Nordic Countries no. 13. Stockholm 1968.

Social tryghed i de nordiske lande. Den sociale virksomheds udgifter og omfang 1966 (1966/67). Nordisk Statistisk Skriftserie nr. 16. København 1969.

Social Security in the Nordic Countries. Expenditure on and scope of certain social security measures 1966 (1966/67). Statistical Reports of the Nordic Countries no. 16. Copenhagen 1970.

Sosial sikkerhet i de nordiske land. Utgifter til og omfanget av visse sosiale tiltak 1968 (1968/69). Nordisk Statistisk Skriftserie nr. 22. Oslo 1971.

Social Security in the Nordic Countries. Expenditure on and scope of certain social security measures 1968 (1968/69). Statistical Reports of the Nordic Countries no. 22. Oslo 1971.

Social trygghet i de nordiska länderna. Utgifter och verksamhetens omfattning 1970 (1970/71). Nordisk Statistisk Skriftserie nr. 24. Stockholm 1973.

Social tryghed i de nordiske lande. Udgifter og virksomhedens omfang 1972 (1972/73). Nordisk Statistisk Skriftserie nr. 29. København 1975.

Social Security in the Nordic Countries. Expenditure on and scope of certain social security measures 1972 (1972/73). Statistical Reports of the Nordic Countries no. 29. Copenhagen 1976.

Sosial trygghet i de nordiske land. Utgifter og virksomhetens omfang 1974 (1974/75). Nordisk Statistisk Skriftserie nr. 34. Bergen 1978.

PUBLIKATIONER UDGIVET AF NOSOSKO

Social trygghet i de nordiska länderna. Verksamhetens omfattning, utgifter och finansiering 1978. Nordisk Statistisk Skriftserie nr. 37. Stockholm 1980.

Social Security in the Nordic Countries. Scope and expenditures 1978. Statistical Reports of the Nordic Countries no. 38. Stockholm 1981.

Margaretha Aarnio: *Socialförsäkringen och de arbetsförmögna i Norden.* En analys av de huvudsakliga förmånssystem vid arbetsförmåga och långvarig arbetslöshet i de nordiska länderna. NU 1982:15. Helsingfors 1982.

Sammenligning af udgifter til sociale kontantydelse i Norden. En undersøgelse af beskatningens betydning for tværnationale sammenligninger af sociale udgifter. Nordisk Statistisk Sekretariat. Tekniske rapporter nr. 33. København 1983.

Social trygghet i de nordiska länderna. Omfattning, utgifter och finansiering 1981. Nordisk Statistisk Skriftserie nr. 43. Helsingfors 1984.

Social Security in the Nordic Countries. Scope, expenditure and financing 1981. Statistical Reports of the Nordic Countries no. 44. Helsinki 1984.

Social tryghed i de nordiske lande. Omfang, udgifter og finansiering 1984. Nordisk Statistisk Skriftserie nr. 47. København 1986.

Social Security in the Nordic Countries. Scope, expenditure and financing 1984. Statistical Reports of the Nordic Countries no. 48. Copenhagen 1987.

Social tryghed i de nordiske lande. Omfang, udgifter og finansiering 1987. Nordisk Statistisk Skriftserie nr. 50. København 1989.

Social Security in the Nordic Countries. Scope, expenditure and financing 1987. Statistical Reports of the Nordic Countries no. 51. Copenhagen 1990.

Rita Knudsen: *Familietydelser i Norden 1989.* Nordisk Statistisk Sekretariat. Tekniske rapporter nr. 52. København 1990.

Sosial trygghet i de nordiske land. Omfang, utgifter og finansiering 1990. Nordisk Statistisk Skriftserie nr. 58. København 1992.

PUBLIKATIONER UDGIVET AF NOSOSKO

Social Security in the Nordic Countries. Scope, expenditure and financing 1990. Booklet. Copenhagen 1992.

Social Security in the Nordic Countries. Scope, expenditure and financing 1990. Statistical Reports of the Nordic Countries no. 59. Copenhagen 1993.

Nordiskt seminarium kring statistik om service och omsorger för äldre. Sigtuna, Sverige, 7-9 september 1992. I samarbejde med Nordisk Statistisk Sekretariat. Tekniske rapporter nr. 57. København 1993.

Social Security in the Nordic Countries. Scope, expenditure and financing. Booklet. Nordic Social-Statistical Committee. Copenhagen 1995.

Social tryghed i de nordiske lande. Omfang, udgifter og finansiering 1993. Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 1:95. København 1995.

Social Security in the Nordic Countries. Scope, expenditure and financing 1993. Nordic Social-Statistical Committee no. 2:95. Copenhagen 1995.

Social tryghed i de nordiske lande. Omfang, udgifter og finansiering 1994. Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 3:96. København 1996.

Nordisk socialstatistik 1946-1996. Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 4:96. København 1996.

Social Security in the Nordic Countries. Scope, expenditure and financing 1994. Nordic Social-Statistical Committee no. 5:96. Copenhagen 1996.

Social tryghed i de nordiske lande. Omfang, udgifter og finansiering 1995. Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 6:97. København 1997.

Social Protection in the Nordic Countries 1995. Scope, expenditure and financing. Nordic Social-Statistical Committee no. 7:97. Copenhagen 1997.

Social tryghed i de nordiske lande. Omfang, udgifter og finansiering 1996. Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 8:98. København 1998.

Social Protection in the Nordic Countries 1996. Scope, expenditure and financing. Nordic Social-Statistical Committee no. 9:98. Copenhagen 1998.

PUBLIKATIONER UDGIVET AF NOSOSKO

Förtida utträde från arbetslivet 1987-1996. En jämförelse mellan de nordiska länderna. Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 10:99. København 1999.

Social tryghed i de nordiske lande. Omfang, udgifter og finansiering 1997 Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 11:99. København 1999.

Social Protection in the Nordic Countries 1997. Scope, expenditure and financing. Nordic Social-Statistical Committee no. 12:99. Copenhagen 1999.

Social tryghed i de nordiske lande. Omfang, udgifter og finansiering 1998 Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 13:00. København 2000.

Social Protection in the Nordic Countries 1998. Scope, expenditure and financing. Nordic Social-Statistical Committee no. 14:00. Copenhagen 2000.